

Maja Laklija
urednica

AKTUALNI IZAZOVI I NOVI ISKORACI U PROCESU POSVOJENJA

NA DRUGI NAČIN

Udruga za pružanje psihosocijalne i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji

MINISTARSTVO RADA, MIROVNSKOGA SUSTAVA, OBITELJI I SOCIJALNE POLITIKE

Ova publikacija rezultat je rada u okviru projekta „*Priprema za posvojenje - podrška posvojiteljskim obiteljima*“ koji je financijski podržalo Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autorica i ne izražavaju nužno stajalište Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.

Nakladnik:

„Na drugi način“, udruga za pružanje psihosocijalne i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji
Zagreb, Lašćinska c. 133

Za nakladnika:

Sunčica Vidulić Vulelija, prof.

Urednica:

prof. dr. sc. Maja Laklija

Recenzentice:

prof. dr. sc. Aleksandra Korać Graovac
prof. dr. sc. Rozana Petani

Lektorica:

Đurđa Zrinščak, prof.

Likovno oblikovanje naslovnice, grafička i kompjutorska obrada:

Antonija Čičak

Tisak:

5PRINT

Tiskano: Zagreb, 2023.

Naklada

200 primjeraka

ISBN 978-953-58941-7-9

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000932163

**AKTUALNI IZAZOVI I NOVI ISKORACI
U PROCESU POSVOJENJA**

**Urednica
Maja Laklija**

**„Na drugi način“
Zagreb, 2023.**

SADRŽAJ

Predgovor	1
Maja Laklija i Vlasta Grgec-Petroci	
Prednosti, prepreke i rizici kod udomiteljstva s perspektivom posvojenja	6
Gabrijela Čuljak, Slavica Blažeka Kokorić, Ivanka Dugan	
Treba li posvojenje u svim situacijama nužno značiti gubitak kontakta djeteta s biološkim roditeljima? - institut otvorenog posvojenja	42
Maja Laklija i Ivana Slipac	
Stavovi budućih stručnjaka o otvorenim posvojenjima i mogućnosti njihove promjene kroz ciljanu edukaciju	73
Koraljka Modić Stanke	
Uloga duhovnosti u realizaciji roditeljstva putem posvojenja	93
Elena Mihalj i Slavica Blažeka Kokorić	
Koncept obiteljske otpornosti - doprinos sveobuhvatnoj podršci posvojiteljskih obitelji.....	117
Mirta Vranko	
Kako je uređen i koji su motivi zasnivanja instituta posvojenja punoljetnih osoba danas?- primjeri nekih zemlja koje ga omogućavaju	135
Luka Bijader i Maja Laklija	
Prikaz slikovnice: Dan kad je sunce bilo sjajnije - knjiga o posvojenju za male i velike	152
Vlasta Grgec-Petroci	

PREDGOVOR

Iako posljednjih godina tematika posvojenja sve više zaokuplja interes znanstvenika i praktičara u Hrvatskoj, još uvijek postoji naglašena potreba za proširivanjem istraživačkih i teorijskih spoznaja te obogaćivanjem domaće znanstvene i stručne literature iz područja posvojenja.

Zbornik radova *Aktualni izazovi i novi iskoraci u procesu posvojenja* donosi radove eminentnih znanstvenika, stručnjaka i studenata izložene u okviru istoimenoga stručnog skupa održanog u Zagrebu 24. svibnja 2022. godine. Stručni skup organiziran je kao aktivnost trogodišnjeg projekta udruge “Na drugi način” pod nazivom *Roditeljstvo na drugi način - podrška posvojiteljskim obiteljima* (2020.-2023.) kojeg je financijski podržalo Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske. Realizacijom ove, najnovije publikacije udruga “Na drugi način” nastavila je svoje djelovanje koje je usmjereno na unapređenje instituta posvojenja i širenje suvremenih teorijskih i istraživačkih spoznaja vezanih uz tematiku posvojenja među članovima akademske zajednice – nastavnicima i studentima socijalnog rada, psihologije, socijalne pedagogije i drugih srodnih struka te među stručnjacima iz prakse – socijalnim radnicima, psiholozima, pedagogima, socijalnim pedagogima te svima zainteresiranima za ovu temu.

Zbornik radova pod naslovom *Aktualni izazovi i novi iskoraci u procesu posvojenja* sadrži tri istraživačka rada i tri pregledna rada koji se bave relevantnim temama u području posvojenja te se baziraju na relevantnim i recentnim referencama domaćih i stranih autora. Također zbornik sadrži i prikaz slikovnice Dan kad je sunce bilo sjajnije - knjiga o posvojenju za male i velike. U kontekstu postojećeg stanja alternativne skrbi za djecu, prije svega nedostatak smještajnih kapaciteta, nerazvijenost udomiteljstva, broja provedenih posvojenja te djece s uvjetima za posvojenje od kojih dio ulazi u kategoriju teže posvojive djece, kao i nedostatne sustavne podrške posvojiteljima i posvojenicima itd., važno je potaknuti promišljanja o tzv. novim iskoracima u postojećoj praksi kod nas. Sukladno tome, Zbornik donosi rezultate istraživanja, ali i teorijske spoznaje bitne za aktualiziranje i otvaranje znanstvenih i stručnih rasprava o postojećem uređenju instituta posvojenja i uz njega vezanih praksi te daje smjernice njegovog unapređenja u Republici Hrvatskoj.

Autorice Gabrijela Čuljak, Slavica Blažeka Kokorić i Ivanka Dugan u svom radu pod naslovom *Prednosti, prepreke i rizici kod udomiteljstva s perspektivom posvojenja* donose spoznaje o profesionalnim iskustvima i stavovima stručnjaka o prednostima

i nedostacima/rizicima udomiteljstva s perspektivom posvojenja temeljene na kvalitativnom istraživanju. Rad donosi perspektivu deset socijalnih radnica s višegodišnjim iskustvom rada na poslovima udomiteljstva/posvojenja, a koje su se u svojoj profesionalnoj praksi susretale s udomiteljstvom s perspektivom posvojenja. Iako su udomiteljstvo i posvojenje dva različita instituta te se i obradu i edukaciju udomitelja i posvojitelja strogo odjeljuje, praksa ukazuje na postojeće primjere posvojenja djece od strane udomitelja. Autorice u radu, pozivajući se na iskustva sudionika istraživanja, navode prednosti udomiteljstva s perspektivom posvojenja, ističu mogućnost prevencije retraumatizacije djeteta, kvalitetnije pripreme za posvojenje te veće šanse za posvojenje teže posvojive djece. S druge strane, ukazuju na prepreke i rizike za uspješnu realizaciju udomiteljstva s perspektivom posvojenja kao što su strah i nepovjerenje potencijalnih posvojitelja prema biološkoj obitelji i sustavu, neizvjesnost i strah od nepovoljnog ishoda te neadekvatnu pripremu. Zaključno, autorice argumentiraju zašto je poželjno i važno u budućnosti razvijati udomiteljstvo s perspektivom posvojenja u Hrvatskoj te, dajući konkretne smjernice, ukazuju na nužnost osiguravanja preduvjeta za ovakav oblik prakse i najvažnije - zaštitu dobrobiti djeteta.

Autorice Maja Laklija i Ivana Slipac u preglednom radu problematiziraju pitanje koje je ujedno i naslov rada *Treba li posvojenje u svim situacijama nužno značiti gubitak kontakta djeteta s biološkim roditeljima? - institut otvorenog posvojenja*. Kako bi argumentirano došle do odgovora, autorice u svom radu daju prikaz postojećih praksi otvorenog posvojenja u svijetu, njegovih učinaka kao i rizika te poteškoća koje ono donosi pred posvojiteljsku trijadu (dijete, posvojitelje i biološke roditelje/obitelj djeteta) i stručnjake iz područja obiteljsko-pravne zaštite. Uvažavajući iskustva drugih zemalja i različite opcije uređivanja instituta (polu)otvorenog posvojenja te rezultate istraživanja, prije svega vezanih uz dobrobit djeteta, kao i činjenicu da dio kod nas realiziranih posvojenja od strane udomitelja djeteta gdje su ti, nekada udomitelji, a danas posvojitelji, zadržali kontakt s biološkim roditeljima djeteta ulaze u područje otvorenog posvojenja, autorice ukazuju na važnost promišljanja o smjeru daljnjeg uređenja instituta posvojenja. Zaključno, daju odgovor na u naslovu postavljeno pitanje: „Treba li posvojenje u svim situacijama nužno značiti gubitak kontakta djeteta s biološkim roditeljima?“, koji glasi: ne nužno i ne u svim situacijama posvojenja uvažavajući najbolji interes djeteta uz osiguravanje kvalitetne i dostupne pripreme i podrške svim članovima posvojiteljske trijade, prije, za vrijeme i nakon posvojenja.

Autorica Koraljka Modić Stanke u radu pod naslovom *Stavovi budućih stručnjaka o otvorenim posvojenjima i mogućnosti njihove promjene kroz ciljanu edukaciju* daje

prikaz rezultata evaluacijskog longitudinalnog istraživanja na uzorku studenata prava, socijalnog rada i psihologije. Cilj istraživanja je bio ispitati mitove, odnosno stavove o otvorenim posvojenjima kod budućih stručnjaka te provjeriti njihovu stabilnost uslijed izloženosti kratkotrajnoj ciljanoj edukaciji. Svrha istraživanja je, među ostalim, bila i provjera učinkovitosti spomenute edukacije u povećanju informiranosti o posvojenju, smanjenju vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima te trajnoj pozitivnoj promjeni stavova prema otvorenim posvojenjima. Pozivajući se na dobivene rezultate, autorica zaključuje da bi važnu ulogu u (p)održavanju otvorenosti u posvojenju trebale imati na dokazima utemeljene ciljane edukacije svih aktera usmjerenih na dobrobit djeteta koje će omogućiti izbor, provedbu i eventualnu modifikaciju oblika i količine kontakta u najboljem interesu svakog pojedinog djeteta u određenom kontekstu.

Rad pod naslovom *Uloga duhovnosti u realizaciji roditeljstva putem posvojenja* autorica Elene Mihalj i Slavice Blažeka Kokorić donosi rezultate kvalitativnog istraživanja čiji je cilj bio dobiti uvid u perspektivu posvojitelja o ulozi duhovnosti u donošenju odluke o posvojenju, u pripremi i realizaciji posvojenja. Istraživanje je provedeno anketiranjem 12 posvojitelja. Rezultati istraživanja potvrdili su da je posvojenje složen proces koji uključuje socijalno-emocionalnu i duhovnu komponentu te da duhovnost kod posvojitelja s izraženom religijskom samoidentifikacijom i osobnom duhovnošću ima značajnu ulogu u procesu donošenja odluke o posvojenju, ali i u periodu pripreme za posvojenje, kao i kod suočavanja s izazovima nakon realizacije posvojenja. Autorice među ostalim zaključuju da rezultati istraživanja upućuju na potrebu da se u tijeku pripreme potencijalnih posvojitelja za posvojenje, kao i kroz druge oblike savjetovaniškog rada s posvojiteljskim obiteljima, s većom pažnjom pristupa temama duhovnosti.

Autorica Mirta Vranko donosi temu *Koncept obiteljske otpornosti - doprinos sveobuhvatnoj podršci posvojiteljskih obitelji*. U radu autorica ističe da svaka posvojiteljska obitelj prolazi vlastiti životni ciklus i da na putu ka zasnivanju, realizaciji posvojenja doživljava različite izazove s kojima se treba suočiti (npr. tugovanje, prilagodba, razvoj privrženosti, bliskosti i izgradnja obiteljskih uloga i obiteljske atmosfere). Na tom putu autorica ističe važnost razumijevanja i primjene koncepta obiteljske otpornosti u intervencijama procjene i podrške posvojiteljskim obiteljima. Obiteljska otpornost je od strane autorice istaknuta kao ključan koncept koji među ostalim pruža važne vještine koja pomaže obiteljima da se nose s tim izazovima, prilagode promjenama i očuvaju svoju stabilnost i funkcionalnost. Autorica zaključuje da je, poštujući specifičnosti posvojenja, vrijedno učiti iz postojećih praksi, tj. iz intervencija podrške posvojiteljskim obiteljima koje svoje ishodište imaju u obiteljskoj

otpornosti, a koje su često usmjerene unaprjeđivanju obiteljske komunikacije, emocionalne klime, obiteljske kohezije i rutine, kao i na osnaživanju roditeljskih vještina, održavanje granica, obiteljski integritet, obveze i pravila, vještine suočavanja sa stresom itd.

Autori Luka Bijader i Maja Laklija donose prikaz prakse posvojenja odraslih u radu pod naslovom *Kako je uređen i koji su motivi zasnivanja instituta posvojenje punoljetnih osoba danas?- primjeri nekih zemlja koje ga omogućavaju*. U ovom radu je dat kratki osvrt na povijest instituta posvojenja punoljetnih osoba te primjeri kako je uređen u pojedinim zemljama i koja je njegova svrha danas. U Republici Hrvatskoj nije moguće posvojiti punoljetnu osobu te je svrha zasnivanja posvojenja u stranim zemljama kod nas pokrivena i uređena kroz različite institute i pravne opcije. No, u kontekstu ovog Zbornika autori među motivima za posvojenje odraslih ukazuju na postojeću praksu posvojenja u nekim zemljama koja za cilj ima ostvarivanje pravnog odnosa nekad djeteta, a danas punoljetne osobe koje sa sticanjem pravne sposobnosti može biti posvojena od udomitelja, za što prije punoljetnosti nisu bili ostvareni uvjeti, ili pak od svoje biološke obitelji. Autori također u radu navode da svrha omogućavanja posvojenja punoljetnih osoba može biti i predmetom zlouporabe što otvara prostor za različite rasprave o njegovim prednostima i nedostacima.

Vlasta Grgec-Petroci donosi prikaz slikovnice *Dan kad je sunce bilo sjajnije - knjiga o posvojenju za male i velike*, koja je nastala u okviru već spomenutog trogodišnjeg projekta pod nazivom „*Roditeljstvo na drugi način - podrška posvojiteljskim obiteljima*”. Autorice slikovnice su Vlasta Grgec-Petroci i Mirjana Marčetić-Kapetanović. Slikovnica / knjiga o posvojenju za male i velike podijeljena je u 5 dijelova. U prvom dijelu knjige, namijenjenom zajedničkom čitanju roditelja i djece, autorice i ilustratorica pričaju priču o posvojenju putem riječi i slika. Djetetu se pruža mogućnost da se na zabavan način, zajedno s roditeljima, aktivno suoči sa svojom pričom te je pokuša razumjeti i prihvatiti. U drugom dijelu autorice iznose stručne i sažete upute kako čitati i pričati ovu priču. U trećem dijelu autorice se obraćaju roditeljima te iznose upute kako i kada je najbolje započeti razgovarati o posvojenju, donose kratke smjernice za razgovor te odgovore na pitanja koja djeca mogu postaviti vezano uz posvojenje. U četvrtom dijelu, u pogovoru, autorice ističu važnost kontinuiranog razgovora o posvojenju, prihvaćanja djetetovih osjećaja vezano uz činjenicu posvojenja. Slikovnica je namijenjena širokom krugu čitatelja: djeci predškolske dobi (bez obzira imaju li iskustvo posvojenja ili odrastaju u biološkoj obitelji) i njihovim roditeljima, braći i sestrama, bakama, djedovima, ujacima, budućim posvojiteljima, studentima, stručnjacima različitih profila i svima koje zanima ova

tema te koji se u svom radu susreću s posvojiteljskim obiteljima.

Upućujemo zahvale recenzenticama prof. dr. sc. Aleksandri Korać Graovac, s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kao i prof. dr. sc. Rozani Petani, sa Sveučilišta u Zadru, Odjel za pedagogiju - na savjetima i preporukama kojima su doprinijele kvaliteti Zbornika.

Nadamo se da će ova publikacija omogućiti čitateljima da se upoznaju s najnovijim istraživačkim, teorijskim i praktičnim spoznajama u području posvojenja i biti koristan doprinos unaprjeđenju instituta posvojenja i uz njega vezanih praksi u Hrvatskoj te zaštititi najboljeg interesa posvojene djece i pružanju kvalitetne podrške posvojiteljskim obiteljima.

Maja Laklija , Vlasta Grgec-Petroci

Gabrijela Čuljak, mag. act. soc.

Centar za pružanje usluga u zajednici "Kuća sretnih ciglica",

Stanka Vraza 109A, Slavonski Brod

E-pošta: gabrijela.culjak95@gmail.com

Prof. dr. sc. Slavica Blažeka Kokorić

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada,

Nazorova 51, Zagreb

E-pošta: sblazeka@pravo.unizg.hr

Ivanka Dugan, mag. act. soc.

Hrvatski zavod za socijalni rad, Županijska služba Varaždinske županije, Područni ured Varaždin, Vladimira Nazora 22, Varaždin

E-pošta: Ivanka.Dugan@socskrb.hr

PREDNOSTI, PREPREKE I RIZICI KOD UDOMITELJSTVA S PERSPEKTIVOM POSVOJENJA¹

Sažetak

U ovom radu prikazani su rezultati kvalitativnog istraživanja čiji cilj je produbiti spoznaje o profesionalnim iskustvima i stavovima stručnjaka o prednostima i nedostacima udomiteljstva s perspektivom posvojenja. S obzirom na to da je ovo područje profesionalne prakse do sad vrlo slabo istraženo i nedovoljno precizirano definirano, rezultati ovog preliminarnog istraživanja nude mogućnost da se detaljnije sagledaju prednosti i nedostaci ovakvog modela skrbi za djecu te da se preciznije definiraju standardi dobre prakse i smjernice za postupanja stručnjaka u ovom području. Istraživanje je provedeno s 10 socijalnih radnica koje imaju višegodišnje iskustvo rada na poslovima udomiteljstva / posvojenja te su se u svojoj profesionalnoj praksi susretale s udomiteljstvom s perspektivom posvojenja. Dobiveni rezultati pokazuju da stručnjaci kao najveće prednosti udomiteljstva s perspektivom posvojenja ističu mogućnost prevencije retraumatizacije djeteta, mogućnost kvalitetnije pripreme za posvojenje te veće šanse za posvojenje teže posvojive djece. Istovremeno kao prepreke i rizike za uspješnu realizaciju udomiteljstva s perspektivom posvojenja

---

¹ Rad je napisan na temelju diplomskog rada Čuljak, G. (2022). *Stavovi i iskustva stručnjaka o udomiteljstvu s perspektivom posvojenja*. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada (mentorica: prof. dr. sc. Slavica Blažeka Kokorić)

prepoznaju strah i nepovjerenje potencijalnih posvojitelja prema biološkoj obitelji, neizvjesnost i strah od nepovoljnog ishoda, nepovjerenje u sustav te neadekvatnu pripremu. Stručnjaci se zalažu za unapređenje načina vođenja registara, obrade i pripreme udomitelja i potencijalnih posvojitelja te smatraju da su potrebna određena organizacijska unaprjeđenja sustava skrbi o djeci. Zaključno, u radu su ponuđene i praktične smjernice za osiguravanje dobrobiti djece kod realizacije udomiteljstva s perspektivom posvojenja.

Ključne riječi: *posvojenje, udomiteljstvo djece, udomiteljstvo s perspektivom posvojenja*

Uvod

Različite su okolnosti zbog kojih može doći do izdvajanja djeteta iz biološke obitelji i smještaja u alternativnu skrb. Prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, čl. 129.) „*izdvajanje djeteta iz obitelji određuje se samo ako niti jednom blažom mjerom nije moguće zaštititi prava i dobrobit djeteta*“ (st. 1), a „*svrha izdvajanja djeteta mora biti zaštita djetetova života, zdravlja i razvoja, osiguravanje primjerene skrbi o djetetu izvan obitelji i stvaranje uvjeta za djetetov povratak u obitelj, odnosno priprema drugog trajnog oblika skrbi o djetetu*“ (st. 3). Mogućnosti koje se pružaju pri smještaju djeteta u alternativnu skrb su smještaj u institucije, domove obiteljskog tipa, udomiteljsku obitelj ili smještaj u organiziranom stanovanju (Bartuloci, 2014.). Pri planiranju alternativne skrbi važno je svakom slučaju pristupiti individualno, uzimajući u obzir sve relevantne činjenice i okolnosti, kako bi se osigurao najprikladniji oblik smještaja za određeno dijete.

Prema Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu u Hrvatskoj postoje brojni problemi i teškoće unutar sustava alternativne skrbi za djecu. Prije svega, stručnjaci koji rade u ovom području susreću se s velikim teškoćama u pokušajima pronalaznja dostupnih smještajnih kapaciteta, ali i s nedostatkom udomitelja koji će znati adekvatno odgovoriti na specifične potrebe određenog djeteta, zbog čega se postupak uparivanja djeteta i udomitelja nerijetko rukovodi dostupnim slobodnim mjestom umjesto stručnom procjenom kapaciteta udomiteljske obitelji. Takva loša praksa nerijetko rezultira prekidima smještaja u udomiteljskoj obitelji i povratkom u ustanovu do pronalaska nove udomiteljske obitelji što pridonosi retraumatizaciji djece. U svrhu prevencije prekida smještaja djece u udomiteljskoj obitelji preporuča se temeljitija priprema djece i udomitelja, ali i kvalitetnija edukacija stručnjaka koji bi provodili praćenje i pružanje podrške (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu).

Uzimajući u obzir navedeno, važno je raditi na osvještavanju i dodatnom educiranju udomitelja i stručnih djelatnika o traumama i gubicima s kojima se susreću djeca tijekom smještaja i premještaja u određene oblike alternativne skrbi, s ciljem dubljeg razumijevanja njihovih potreba, ispravnog tumačenja njihova ponašanja i prevencije njihove retraumatizacije.

Također, nužno je propitivati postojeće mogućnosti realizacije smještaja djece bez adekvatne roditeljske skrbi te razvijati nove modele kojima će se moći u većoj mjeri odgovoriti na specifične potrebe pojedinog djeteta i osigurati uvjete za njegovo odrastanje u stabilnom i kvalitetnom obiteljskom okruženju. U tom smislu treba razmotriti mogućnost, ukoliko je to u interesu određenog djeteta, da bude privremeno smješteno kod udomitelja koji su ujedno i potencijalni posvojitelji te da bude trajno posvojeno od strane udomitelja s kojima je već razvilo odnos privrženosti.

Negativne posljedice premještaja djece u alternativnoj skrbi

Kada su u pitanju djeca u alternativnoj skrbi, treba imati na umu da njihovom izdvajanju iz bioloških obitelji prethodi suočavanje s brojnim kompleksnim, negativnim životnim iskustvima i narušenim obiteljskim odnosima (Sting, 2013.). Zbog ranijih loših iskustva teško im je izgraditi odnos povjerenja s odraslom osobom koja bi trebala brinuti o njima u sustavu alternativne skrbi te uobičajeno s velikom dozom skeptičnosti i nepovjerenja pristupaju novim skrbnicima. Poteškoće s uspostavom odnosa povjerenja u skrbnike postaju kompleksnije nakon neuspješnih prethodnih smještaja jer djeca očekuju ponovni neuspjeh i izdvajanje. Prisutnu opreznost pri stvaranju odnosa privrženosti možemo tumačiti kao određeni obrambeni mehanizam kojim se djeca u alternativnoj skrbi žele zaštititi od boli i ponovnog proživljavanja potencijalnog gubitka i iskustva neprihvaćenosti. Stručnjaci koji se bave udomiteljstvom prepoznali su da djeca koja su doživjela višestruke premještaje u alternativnoj skrbi često ustraju u odbijanju udomitelja. Takve obrasce dječjeg ponašanja stručnjaci opisuju riječima „*kao da dijete ne može podnijeti čekanje da lijepo iskustvo završi jer već unaprijed zna kakav će biti kraj*“ (Centre for Parenting & Research, 2006.). Zbog negativnih očekivanja, dijete preuzima kontrolu nad situacijom na način da nastoji ubrzati proces iščekivanja da se završi „*lažno sretan period*“ koji ionako vodi do ponovnog iskustva odbacivanja.

Kada govorimo o gubicima i traumama djece u alternativnoj skrbi, moramo imati na umu da se njihovi strahovi od gubitaka i traume temelje na stvarnim iskustvima (Sting, 2013.). Premještaj iz jedne u drugu udomiteljsku obitelj za djecu može značiti gubitak

kontrole u donošenju bitnih odluka u svom životu te opetovani zahtjev za prilagodbom na novu okolinu u kojoj se ne mogu osloniti na nekog poznatog. Zbog naglih premještaja djeca u alternativnoj skrbi često nemaju dovoljno vremena za mentalnu pripremu, a nerijetko odlaze iz udomiteljske obitelji s osjećajem krivnje. Ujedno, ukoliko se radi o premještaju u novi grad ili na udaljeniju lokaciju, navedeno im otežava zadržavanje starih i sklapanje novih prijateljstva jer se boje da će i ona biti kratkog vijeka (Unrau i sur., 2008.). Nedostatak stabilnosti smještaja odražava se nepovoljno i na kontinuitet njihova školovanja, a slijedom toga i na lošija školska postignuća.

Kada je riječ o gubicima, važno je definirati što sve za djecu u alternativnoj skrbi predstavlja gubitak. Djeca izdvojena iz obitelji većinom ne posjeduju mnogo osobnih stvari koje ih vežu za njihovu biološku obitelj. Međutim, stvari i igračke koje posjeduju najčešće strogo čuvaju i nose ih sa sobom jer im predstavljaju uspomene i „dodir“ s biološkom obitelji, odnosno osjećaj da imaju nešto svoje. U kontekstu navedenog, trebamo uzeti u obzir da djeca u situacijama čestih i naglih premještaja, obično nemaju mogućnosti uzeti sve svoje osobne stvari ili se neke od njih jednostavno izgube tijekom selidbe (Unrau i sur., 2008.). Također, ponekad su pri premještaju primorana odvojiti se i od svoje biološke braće i sestara, što predstavlja posebno snažan izvor stresa i traume. Naime, privrženost u odnosu između braće i sestara ima veliku važnost u razvoju djece, a posebice kod djece iz rizičnih obitelji (Sting, 2013.). Stoga se u UNICEF-ovim smjernicama za alternativnu skrb o djeci (2010.), kao i Zakonu o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22, čl. 4) ističe da pri smještaju djece u udomiteljsku obitelj treba voditi računa o nerazdvajanju braće i sestara te da razdvajanje može biti opravdano samo u slučajevima kada postoji rizik od zlostavljanja ili je posrijedi neki drugi razlog koji je u interesu djeteta.

Uz navedene višestruke gubitke, s kojima se dijete suočava kroz premještaje iz jedne u drugu udomiteljsku obitelj, značajan je i svojevrsan gubitak samopoštovanja koji je na specifičan način prisutan kod djece koja su napuštena ili izdvojena iz svoje biološke obitelji (Unrau i sur., 2008.). Djeca koja su iskusila bolna izdvajanja najprije iz biološke, a zatim i iz nekoliko udomiteljskih obitelji, mogu stvoriti sliku o sebi kao neželjenima, odbačenima i manje vrijednima (Ertekin i Berument, 2021.). Narušavanje već nestabilnog samopouzdanja i jačanje negativne slike o sebi ne samo da otežava svaku sljedeću prilagodbu na nove skrbnike, već pridonosi i tome da im postaje sasvim svejedno (Unrau i sur., 2008.). Ravnodušnost i nepovjerenje prema odraslima neizbježan su produkt opetovanih razočaranja i učestalih premještaja djece u alternativnoj skrbi. Slijedom toga, djeca stvaraju obrambene mehanizme i otpor prema stvaranju novih veza u novoj okolini, što im ujedno otežava nošenje sa stresom

i traumama. Iskustvo višestrukih premještanja unutar alternativne skrbi predstavlja dodatan rizik za pojavu teškoća u njihovom funkcioniranju i kasnijem suočavanju s različitim životnim izazovima (Unrau i sur, 2008.).

Iz svega navedenog može se zaključiti da česti premještaji djece iz jednog oblika skrbi u drugi ili iz jedne udomiteljske obitelji u drugu, donose brojne razvojne rizike za djecu, izazivaju retraumatizaciju te dovode do značajnih teškoća u prilagodbi djece. Također, nalazi istraživanja upućuju na povezanosti pojave teškoća u ponašanju i čestih promjena smještaja djece u udomiteljskoj skrbi (Galić, Blažeka Kokorić i Laklija, 2020). Stoga je važno sagledati različite načine na koji se navedeni rizici mogu prevenirati ili ublažiti.

U ovom radu nastojat će se produbiti spoznaje o prednostima i nedostacima prakse smještaja djece kod udomitelja koji ujedno izražavaju i mogućnost postati posvojitelji, te će se pokušati odgovoriti na pitanje u kojim okolnostima i na koji način takva praksa može biti poželjno rješenje, a kada to nije u interesu djece.

Po čemu se razlikuju udomiteljstvo i posvojenje?

Udomiteljstvo za djecu je oblik skrbi kojim se djetetu pruža smještaj u udomiteljskoj obitelji (Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, 18/22, čl. 9). Udomiteljska obitelj ima ulogu da djetetu osigura stanovanje, hranu, zdravstvenu skrb, obrazovanje i druge potrebe. Smještaj u udomiteljsku obitelj prepoznat je kao prirodniji i humaniji oblik skrbi u odnosu na smještaj u ustanovu s obzirom da se provodi u skladu s temeljnim načelima socijalne skrbi, načelom najboljeg interesa korisnika, ravnopravnosti u obiteljskom okruženju, održivosti socijalnih veza, uključenosti korisnika i zabrane diskriminacije. Udomiteljska obitelj obvezuje se djetetu pružati potporu te mu omogućiti odrastanje u poticajnom i pozitivnom obiteljskom okruženju. Kroz primjenu načela zaštite najboljeg interesa djeteta, prilikom smještaja u udomiteljsku skrbi, stručnjaci su dužni voditi računa o nerazdvajanju braće i sestara te ukoliko je moguće da se udomiteljska skrb ostvari u krugu srodnika ili drugih bliskih osoba u blizini mjesta stanovanja djeteta.

Udomiteljstvo se obavlja kao tradicionalno, srodničko i udomiteljstvo kao zanimanje. Udomiteljstvo kao zanimanje obavlja se kao standardno udomiteljstvo i specijalizirano udomiteljstvo za djecu. Zakon o udomiteljstvu (NN 115/18, 18/22., čl. 14) podrobno je uredio uvjete koji su nužni za pružanje udomiteljstva, pa ga tako može obavljati fizička, punoljetna osoba s poslovnom sposobnošću. Propisano je da mora imati hrvatsko državljanstvo, prebivalište u Republici Hrvatskoj te mora i živjeti u Republici

Hrvatskoj. Dobna granica također je određena ispod 60 godina, osim ako udomiteljstvo nastavlja obavljati ili ako ga obavlja kao srodnik. Dobna razlika između udomitelja i udomljenog djeteta mora biti najmanje 18 godina, osim u slučajevima srodničkog udomiteljstva. Udomitelju koji je navršio 65 godina ne može se odobriti smještaj novih korisnika, osim kod srodničkog udomiteljstva. Izuzeće koje vrijedi samo za udomiteljstvo srodnika odnosi se i na završeno najmanje srednjoškolsko obrazovanje i osposobljavanje za udomitelja.

Kod pružanja usluge udomiteljstva nužno je da osoba zadovoljava brojne propisane stambene uvjete. Tako je Pravilnikom o stambenim uvjetima za obavljanje udomiteljstva (NN 46/2019, čl.6.) određeno da udomitelj treba stanovati u naselju koje udomljenom djetetu omogućava korištenje ustanova odgoja i obrazovanja, zdravstva i drugih djelatnosti ili treba biti prometno povezan s naseljem koje to omogućava. Stambeni prostor mora imati sve potrebne priključke. Kuća i dvorište moraju biti ograđeni, a ista mora biti u vlasništvu, suvlasništvu ili najmu udomitelja ili člana udomiteljske obitelji. Ukoliko udomitelji imaju sklopljen ugovor o najmu, on mora trajati najmanje 1 godine od dana izdavanja dozvole za udomiteljstvo. Nadalje, spavaće sobe ne mogu biti prolazne prostorije, a kreveti ne smiju biti postavljeni jedan iznad drugog. U slučaju kreveta na kat, propisani su dodatni uvjeti. Jednu sobu može koristiti najviše troje djece predškolske dobi, odnosno dvoje djece školske dobi istog spola. Soba mora imati poseban krevet za svako dijete prilagođen uzrastu te ormar. Stambeni prostor mora imati odgovarajući prostor za igru i učenje, a za dijete školskog uzrasta potrebno je osigurati vlastiti radni stol i stolicu. (Pravilnikom o stambenim uvjetima za obavljanje udomiteljstva NN 46/2019, čl.10.) Propisane odredbe za obavljanje udomiteljstva potencijalni udomitelji mogu percipirati kao velike prepreke uslijed kojih mogu i odustati od bavljenja udomiteljstvom. S druge strane, propisani stambeni uvjeti su bitni jer se njima nastoji osigurati svakom udomljenom djetetu siguran i prikladan prostor tijekom boravka u udomiteljskoj skrbi.

Za razliku od udomiteljstva, institut posvojenja određen je Obiteljskim zakonom u kojem se posvojenje definira kao poseban oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajni odnos roditelja i djeteta (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, čl. 180), što ujedno čini osnovnu razliku između udomiteljstva i posvojenja. Iz ovakvog zakonskog određenja vidljivo je da posvojitelji posvojenjem stječu sva roditeljska prava, a dijete postaje punopravan član posvojiteljske obitelji. Slijedom toga posvojenjem nastaje neraskidiv odnos srodstva među posvojiteljima i srođnicima, kao i s posvojenikom i njegovim potomcima.

Postupak zasnivanja posvojenja je detaljnije uređen Pravilnikom o elementima koji se odnose na podobnost i prikladnost za posvojenje, sadržaju stručnog mišljenja o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, metodama utvrđivanja podobnosti i prikladnosti, sadržaju izvješća o djetetu, vođenju registra o potencijalnim posvojiteljima te načinu vođenja registra o posvojenjima te Pravilnikom o načinu vođenja očevidnika i spisa predmeta o posvojenju te sadržaju izvješća o prilagodbi djeteta u posvojiteljskoj obitelji (NN 106/14).

Kroz postojeći zakonski okvir, kojim je uređen institut posvojenja u Republici Hrvatskoj, određeno je da posvojitelj mora navršiti najmanje 21 godinu starosti, a od posvojenika mora biti stariji najmanje 18 godina, osim u iznimnim slučajevima. Dijete mogu posvojiti bračni i izvanbračni parovi zajednički, jedan bračni ili izvanbračni drug ako je drugi bračni ili izvanbračni drug roditelj ili posvojitelj djeteta, jedan bračni drug uz pristanak drugog bračnog druga te osoba koja nije u braku ili izvanbračnoj zajednici. Dijete može posvojiti hrvatski državljanin, a iznimno posvojitelj može biti i strani državljanin ako je to u najboljem interesu djeteta, ali je potrebno prethodno odobrenje ministarstva (Obiteljski zakon, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, čl.186).

Iz navedenog sažetog prikaza instituta posvojenja i udomiteljstva, vidljivo je da se ova dva oblika skrbi za dijete koje je izdvojeno iz biološke obitelji u suštini razlikuju, ali istovremeno se isprepliću u nekim elementima, prije svega u nastojanju da se kroz realizaciju udomiteljstva ili posvojenja za svako dijete koje je izdvojeno iz biološke obitelji osigura prikladan, primjeren oblik privremene ili trajne skrbi koji će mu omogućiti odrastanje u stabilnom i poticajnom obiteljskom okruženju.

Udomiteljstvo s perspektivom posvojenja

Dosadašnja praksa pokazuje da se stručnjaci koji rade na poslovima udomiteljstva i posvojenja susreću s udomiteljima koji iskazuju otvorenost prema posvojenju djeteta koje je kod njih bilo prethodno udomljeno i obrnuto, da neki potencijalni posvojitelji u periodu čekanja na realizaciju posvojenja iskazuju zanimanje i otvorenost za udomljavanje djece. Shodno tome, stručnjaci imaju različita iskustva i stavove oko toga koliko je poželjno razvijati udomiteljstvo s perspektivom posvojenja. Različiti stavovi su nerijetko odraz profesionalnih izazova na koje moraju odgovoriti. Primjerice, stručnjaci zbog nedostatka smještajnih kapaciteta u domovima i tradicionalnim udomiteljskim obiteljima često nemaju izbora kamo smjestiti dijete izdvojeno iz obitelji. Isto tako, snose teret donošenja odluke o smještaju djeteta za koje se procjenjuje da će u skorije vrijeme steći pretpostavke za posvojenje. Susreću

se i sa situacijama gdje potencijalni posvojitelji, potaknuti dugim čekanjem realizacije posvojenja, izražavaju želju za udomljavanjem djeteta, ali samo onog koji odgovara njihovim očekivanjima oko toga kakvo bi dijete bili spremni dugoročno i posvojiti.

Prema Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu, na dan 31. prosinca 2021. na smještaju u ustanovama bilo je 562 djece, što je za 51 više u odnosu na 2020. Najveći porast smještaja vidljiv je u kriznim situacijama u kojima su djeca izložena obiteljskom nasilju ili njihov daljnji boravak u obitelji predstavlja opasnost za njihov život, zdravlje i sigurnost (Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu, str. 210).

Do povećanog izdvajanja djece iz bioloških obitelji došlo je jednim dijelom uslijed bojazni stručnjaka od ponavljanja obiteljskih tragedija u kojima su djeca smrtno stradala, ali i zbog nedjelotvornosti samog sustava koji preventivnim intervencijama i blažim mjerama nije uspio zaštititi prava i dobrobit djeteta u obiteljskom okruženju. Međutim, aktualna situacija u sustavu skrbi za djecu pokazuje da su trenutni smještajni kapaciteti u domovima i udomiteljskim obiteljima nedostatni u odnosu na aktualne potrebe za osiguranjem smještaja djece u alternativnoj skrbi. Kada govorimo o udomiteljstvu, prepoznate su brojne teškoće kao što su nerazmjern broj udomitelja na različitim krajevima Hrvatske, nedostatan nadzor nad udomiteljima, ali i nesudjelovanje djece u donošenju odluka koje se izravno odnose na njihov život (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu).

Iz ustanova koje se brinu o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi u 2021. godini posvojeno je 37 djece, a njih 111 je imalo ispunjene zakonske pretpostavke za posvojenje. Broj posvojene djece u 2021. godini iz svih oblika skrbi iznosi 145, što je ujedno godina s najviše realiziranih posvojenja u Hrvatskoj. U usporedbi s Izvješćem o radu pravobraniteljice za djecu za 2020. godinu, vidljivo je da je tijekom 2021. godine porastao ukupan broj djece na čijoj strani su ispunjene zakonske pretpostavke za posvojenje na 207, a razlog tome možemo pronaći u dostupnijoj podršci obiteljima u riziku, kao i u većoj dostupnosti usluga poludnevnih boravaka, što sve zajedno doprinosi trendu rjeđeg posezanja za donošenjem sudske odlukom o lišenju roditeljske skrbi. Istovremeno, povećava se brojka u kategoriji teže posvojive djece, odnosno djece starije kronološke dobi s višegodišnjim iskustvom života u alternativnoj skrbi i raznim doživljenim traumama.

Sumiranjem aktualne situacije i različitih izazova koji se javljaju unutar sustava alternativne skrbi za djecu, u Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu za 2021.

godinu (str. 33) ističe se da u određenim slučajevima treba razmotriti mogućnost da se posvojenje realizira unutar udomiteljske obitelji. Pri tome se naglašava važnost individualnog pristupa svakom pojedinom slučaju uz strogu procjenu dobrobiti djeteta. U skladu s dobrobiti pojedinog djeteta teži se zadržavanju kontakata s braćom, sestrama i ostalim rođacima, a istovremeno se naglašava specifičnost postupka zasnivanja posvojenja kod starije djece koja mogu izraziti želju da ne budu posvojena i takvo njihovo mišljenje bi se trebalo uvažiti, naročito ako se radi o posvojenju pri kojem bi došlo do razdvajanja braće i sestara, što je samo po sebi diskutabilno u pogledu interesa djece. Slijedom toga, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022.) izradilo je mišljenje o Izvješću o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu i uputilo ga Hrvatskome saboru. U tom mišljenju navodi se, u vezi s prijedlogom da se uzme u obzir mogućnost posvojenja unutar udomiteljske obitelji, kako ne postoje prepreke unutar Obiteljskog zakona prema kojima ovakva praksa ne bi bila dopuštena, ali se također naglašava da je u svakom pojedinom slučaju potrebno primijeniti individualni pristup i procijeniti što je u skladu s dobrobiti djeteta u pojedinom slučaju.

Inozemna praksa pokazuje također da u posljednje vrijeme raste broj zemalja koje dopuštaju posvojenje djece od strane udomitelja kod kojih su djeca prethodno bila smještena i razvijala odnos privrženosti i stabilnosti (Sladović Franz, 2019). Primjerice Jones i Placek (2017, prema Sladović Franz, 2019) navode da je takva praksa u SAD-u postala vrlo učestala te se u posljednjih nekoliko godina udvostručila.

S obzirom na to da je ovo područje profesionalne prakse do sad u Hrvatskoj vrlo slabo istraženo pa i nedovoljno precizirano definirano, prepoznata je potreba da se kroz kvalitativni istraživački pristup detaljnije istraže iskustva i stavovi stručnjaka o udomiteljstvu s perspektivom posvojenja, da se dublje sagledaju prednosti i nedostaci ovakvog modela skrbi za djecu te da se temeljem navedenog preciznije definiraju standardi dobre prakse u ovom području profesionalnog djelovanja socijalnih radnika.

Temi udomiteljstva s perspektivom posvojenja može se pristupiti na različite načine i iz različitih perspektiva: iz perspektive interesa resornog ministarstva, bioloških roditelja, udomitelja i potencijalnih posvojitelja, no ponajprije i iz perspektive zaštite dobrobiti i najboljeg interesa samog djeteta koje je izdvojeno iz biološke obitelji. U ovom radu u pristupu temi udomiteljstva s perspektivom posvojenja, fokus će biti stavljen na zaštitu ranjive skupine djece koja se nalaze u sustavu alternativne skrbi te na potrebu da se kroz sva profesionalna postupanja i donošenje odluka u najvećoj mogućoj mjeri zaštiti interes te djece.

CILJ, SVRHA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj istraživanja je dobiti dublji uvid u različita profesionalna iskustva i mišljenja stručnjaka o udomiteljstvu s perspektivom posvojenja. Svrha istraživanja je dati doprinos daljnjem razvoju sustava udomiteljstva i posvojenja u Republici Hrvatskoj, kroz sagledavanje postojećih izazova i mogućnosti za unapređenje prakse te kroz definiranje smjernica za postupanja stručnjaka koji se susreću u svom profesionalnom radu s udomiteljstvom s perspektivom posvojenja.

U skladu s ciljem istraživanja postavljena su tri istraživačka pitanja:

1. Koje prednosti stručnjaci prepoznaju kod udomiteljstva s perspektivom posvojenja?
2. Koje prepreke i rizike stručnjaci prepoznaju kod udomiteljstva s perspektivom posvojenja?
3. Kakve su njihove preporuke za unaprjeđenje sustava u ovom području?

METODA

Istraživački pristup

U istraživanju je korišten kvalitativni pristup koji pogoduje razumijevanju različitih iskustava i perspektiva stručnjaka (Čaćinović Vogrinčić, 2007., prema Ajduković, 2014.). Metoda polustrukturiranog intervjua odabrana je jer ostavlja prostor za opisne odgovore ispitanika te pruža uvid u njihov subjektivni doživljaj (Milas, 2009.), što je posebno važno s obzirom da je područje udomiteljstva s perspektivom posvojenja još uvijek nedovoljno istraženo i nedovoljno jasno koncipirano. U svrhu prikupljanja podataka izrađen je protokol za intervju koji sadrži 18 pitanja.

Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo 10 socijalnih radnica koje imaju višegodišnje iskustvo rada na poslovima udomiteljstva / posvojenja i koje su se u svojoj profesionalnoj praksi susretale s udomiteljstvom s perspektivom posvojenja. Raspon njihovog radnog staža kretao se od 7 do 15 godina. Svi ispitanici bili su osobe ženskog spola. S obzirom da se radi o relativno malom broju stručnjaka koji se u Hrvatskoj u svom profesionalnom radu susreću s ovom specifičnom tematikom, kako bi se došlo do kvalitetnih podataka, u uzorak su uključeni sudionici istraživanja koji imaju profesionalno iskustvo s ovom temom, pri čemu se za uključivanje novih sudionika u istraživanje koristila tehnika tzv. „snježne grude” (prethodni uključeni sudionici upućivali su na potencijalne nove

sudionike istraživanja koji mogu biti bogat izvor informacija o ovoj temi) (Milas, 2009.).

Postupak istraživanja

Istraživanje se provodilo od travnja do srpnja 2022. godine. U prvom koraku pripreme provedbe istraživanja inicijalno su kontaktirani svi centri za socijalnu skrb u Hrvatskoj u kojima postoje formirani timovi za udomiteljstvo. E-mailom je upućena molba za dobivanje suglasnosti ravnatelja za uključivanje zaposlenika centra u ovom istraživanje. Nakon toga od ravnatelja su prikupljene informacije o stručnjacima koji su dobri potencijalni sudionici istraživanja jer se u određenom centru bave tematikom posvojenja i udomiteljstva. Prije samog intervjuiranja sudionici istraživanja su bili upoznati s protokolom s pitanjima za intervju te s etičkim načelima dobrovoljnosti i informiranog pristanka sudionika, zaštite anonimnosti sudionika i povjerljivosti podataka, mogućnost odustajanja od sudjelovanja u istraživanju, kao i mogućnost uvida u dobivene rezultate istraživanja. Sa svakim sudionikom istraživanja individualno je dogovoreno najprikladnije vrijeme za provođenje intervjua. Online istraživanje provedeno je putem Google Meet-a. Trajanje intervjua variralo je između 40 do 70 minuta. Iako su intervjui provedeni online, intervjuer i svi sudionici su za vrijeme sudjelovanja boravili u prostoriji koja je osiguravala privatnost. Nakon dobivene suglasnosti intervjui su snimani diktafonom i naknadno transkribirani, a da bi se zadržala anonimnost sudionika, svaki intervju je označen brojevima od 1 do 10.

Obrada podataka

Za obradu podataka korištena je tematska analiza. Tematsku analizu možemo definirati kao fleksibilnu metodu za identificiranje, tumačenje i izvještavanje o uočenim obrascima (Braun i Clarke, 2006.). Prikupljeni podaci kategorizirani su na način da su uočene podređene i nadređene teme za pojedino istraživačko pitanje. Nakon detaljnih i opetovanih čitanja transkripata uočene su podređene teme (podteme) koje su pobliže opisivale dijelove odgovora sudionika, a posljedično su se podređene teme mogle grupirati pod nazivima koji sveobuhvatno opisuju dobivene odgovore potkrijepljene citatima sudionika kroz rezultate i raspravu.

REZULTATI I RASPRAVA

Prednosti udomiteljstva s perspektivom posvojenja

Analizom odgovora sudionika istraživanja dobivenih na prvo istraživačko pitanje »**Koje prednosti stručnjaci prepoznaju kod udomiteljstva s perspektivom posvojenja?**« dobivene su sljedeće glavne teme: (1) Prevencija retraumatizacije djeteta, (2) Kvalitetnija priprema za posvojenje i (3) Veća šansa za posvojenje teže posvojive djece.

Tablica 1. Prednosti udomiteljstva s perspektivom posvojenja

Teme	Podteme
Prevencija retraumatizacije djeteta	Očuvanje kontinuiteta odnosa i stvorenih emocionalnih veza djeteta sa skrbnicima
	Prevencija teškoća u prilagodbi djeteta na novu posvojiteljsku obitelj
	Prevencija situacija u kojima posvojitelji odustaju od djeteta nakon realizacije posvojenja ili rođenja biološkog djeteta
Kvalitetnija priprema za posvojenje	Bolje međusobno upoznavanje djeteta i potencijalnih posvojitelja prije zasnivanja posvojenja
	Razvijanje snažnijeg osjećaja pripadnosti djeteta novoj obitelji
Poželjna opcija u određenim slučajevima	Povećanje šansi za posvojenje teže posvojive djece
	Dobra opcija za djecu za koju se procjenjuje da će se steći pretpostavke za njihovo posvojenje

Stručnjaci smatraju da se smještajem djeteta kod udomitelja koji ujedno žele biti i posvojitelji povećavaju šanse da se **prevenira retraumatizacija djeteta** zbog ponovnog izdvajanja djeteta iz obiteljske sredine u kojoj se već prilagodilo (nakon što se steknu preduvjeti za posvojenje djeteta). Pri tome naglašavaju **važnost očuvanja kontinuiteta odnosa i stvorenih emocionalnih veza djeteta sa skrbnicima** koji o njemu brinu („...*da se ne kidaju veze, da se ne stvara dodatna trauma i stres.*“ (3)), „*Dijete je izdvojeno iz svoje biološke obitelji, ako je neke veze stvorilo kod udomitelja*

i zove ih mama i tata, što najčešće kod nas bude. Sad se opet dijete čupa iz te obitelji i stavlja se u neku treću obitelj koju ne poznaje...” (1)). Sudionici istraživanja najveću prednost udomiteljstva s perspektivom posvojenja prepoznaju upravo u sprječavanju situacija u kojima se dijete „čupa” iz udomiteljske obitelji u kojoj je već „pustilo korijenje” te u **prevenciji teškoća u prilagodbi djeteta na novu, nepoznatu posvojiteljsku obitelj** („Da se djeca ne „čupaju“ iz te obitelji i da oni negdje drugdje idu...mi zaista ne vidimo koji bi to bio interes. To dijete koje je stvorilo emocionalnu privrženost u odnosu s udomiteljima, ako su ga oni spremni posvojiti, onda bi zaista bilo najbolje da ga oni i posvoje.“ (5) „Dakle, da sačuvamo taj jedan kontinuitet i da ne izlažemo dijete novoj traumatizaciji vezano uz izdvajanje” (9) „...da se dijete ne seljaka iz obitelji u obitelj. To je svakako prednost za dijete i...tu je i traumatizacija djeteta manja i mislim da se stvaraju jače i bolje emocionalne veze privrženosti.“ (4) „Nije dobro za dijete da se izdvoji iz obitelji i smjesti se u udomiteljsku obitelj i onda nakon dvije-tri godine moramo tražiti drugu obitelj di će bit' posvojeno.“ (6) „Zato što je u interesu djeteta da ne mijenja 5 lokacija prije nego što bude posvojeno. Pogotovo kad su bebe u pitanju... kad baš iz rođilišta odvedemo dijete u neku udomiteljsku obitelj da nakon 3 godine ne mijenja opet obitelj.“ (7)

Kao jednu od najvećih prednosti udomiteljstva s perspektivom posvojenja stručnjaci ističu **prevenciju situacija u kojima posvojitelji odustaju od djeteta nakon realizacije posvojenja ili rođenja svog biološkog djeteta** („Nekad odustanu od udomiteljstva i posvojenja određenog djeteta jer kažu da nisu kliknuli, da oni uopće to tako nisu zamišljali, da su tek sad shvatili..., da su razočarani, da ih dijete nije prihvatilo, da je u otporu... da ih provocira... jednostavno nemaju resurse nositi se s tim.“ (1) „...ja uvijek kažem bolje je i loše udomiteljstvo nego loše posvojenje...U svojoj praksi imala sam i situaciju da su posvojitelji odustali nakon 2 godine od svog posvojenog sina, došli su u Centar i zatražili da ih se liši roditeljske skrbi i taj je dječak ponovno završio u udomiteljstvu” (2) „Imala sam i ekstremno tužni i strašni primjer kada su posvojitelji nakon što su dobili svoje biološko dijete, tražili da ih se liši roditeljske skrbi o posvojenom djetetu i vratili su ga u dječji dom nakon što je 4 godine bilo posvojeno!” (2)).

Stručnjaci u udomiteljstvu s perspektivom posvojenja vide priliku za **kvalitetnu pripremu za posvojenje** koja uključuje **bolje međusobno upoznavanje prije zasnivanja posvojenja** („Dijete dobije priliku stvarno upoznati tu obitelj u koju je najprije udomljeno, ima prilike postepeno razviti privrženost za buduće posvojitelje. To je velika prednost za dijete, to je interes djeteta”.(2) „Isto tako i potencijalni posvojitelji imaju prilike upoznati dijete i vidjeti imaju li resurse za skrb o tom djetetu

ili nemaju." (2)). Nadalje, stručnjaci ističu da se smještajem djeteta u udomiteljsku obitelj s perspektivom posvojenja **razvija snažniji osjećaj pripadnosti djeteta novoj obitelji** što je izuzetno bitno za pravilan rast i razvoj djeteta („U obitelji udomitelja koji su otvoreni i za opciju posvajanja u većoj mjeri se zadovoljava djetetova potreba za pripadanjem, dijete dobiva snažniju poruku „ti si naš, nisi tu samo na smještaju.“). Poznato je da je djecu izdvojenu iz biološke obitelji važno osigurati stabilno obiteljsko okruženje u kojem će biti zadovoljene sve dječje potrebe, što uključuje i potrebu za podrškom, ljubavi i toplinom (Jones Harden, 2004.). Nalazi ovog istraživanja pokazali su da stručnjaci primjećuju veći stupanj posvećenosti udomljenom djetetu te snažniji osjećaj pripadnosti koji se razvija u odnosu djeteta i udomitelja-potencijalnog posvojitelja koji pokazuju želju za nastavkom odnosa s djetetom u budućnosti. Ovakvi nalazi sukladni su rezultatima ranijeg istraživanja Cleary i suradnika (2016.) u kojem je utvrđeno da su zadovoljstvo i predanost roditeljskoj ulozi značajno viši kod roditelja koji su se identificirali kao posvojitelji, te kao udomitelji i posvojitelji, u odnosu na one koji su se identificirali samo kao udomitelji.

Nadalje, rezultati ovog istraživanja su pokazali da stručnjaci prepoznaju da je udomiteljstvo s perspektivom posvojenja **poželjna opcija u određenim slučajevima** jer se njime mogu **povećati šanse za posvojenje teže posvojive djece**. Pri tome ističu da je to posebice korisno za djecu školske dobi i druge kategorije teže posvojive djece („Naročito je od interesa da se smjeste u udomiteljsku obitelj s perspektivom posvojenja djeca školske dobi pa da čujemo mišljenje tog djeteta. Po meni je to jako zdravo za dijete, ali i za udomitelje / potencijalne posvojitelje...“ (2) „Ta priča je odlična za onu kategoriju djece koju mi stručnjaci nazivamo teže posvojiva djeca; za tu djecu je postojanje jednog takvog registra udomitelja s perspektivom posvojenja u njihovom najboljem interesu“ (2)). Navedeno je da je posebno važno imati u vidu da mnoga djeca pretpostavke za posvojenje ostvaruju u dobi kada se već nalaze u kategoriji „teže posvojive djece“. Prema riječima Pravobraniteljice za djecu „razlozi za to nalaze se u zakašnjelom postupanju sustava socijalne skrbi koji nije pravodobno prepoznao zanemarujuće ponašanje roditelja i njihov nedostatan kapacitet za ponovno preuzimanje skrbi o djetetu, ali i u dugotrajnom, višegodišnjem sudskom postupku, pri čemu je očito da ovim sustavima nije bila u fokusu zaštita najboljeg interesa djece“ (Izvjestaj o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu, str. 34).

Sudionici ovog istraživanja napominju također da je udomiteljstvo s perspektivom posvojenja posebno poželjna opcija kada se traži **smještaj djece za koju se procjenjuje da će u dogledno vrijeme imati ispunjene pretpostavke za posvojenje** („To je dobra opcija kod grubo zanemarujućih roditelja ili kod onih

za koje od ranije znamo da su toliko niskih kapaciteta (intelektualnih, osobnih, svakakvih), da procjenjujemo da ne postoji način da se oni ikada osposobe za roditeljsku ulogu koja bi mogla biti prihvatljiva. „(8). Ovakva promišljanja također su u skladu s preporukama Pravobraniteljice za djecu koja ističe da „promišljajući o dobrobiti djeteta koje je smješteno u udomiteljsku obitelj, kao i važnosti već razvijene privrženosti i stabilnosti, smatramo da treba razmotriti mogućnost da se posvojenje realizira unutar udomiteljske obitelji“ (Izveštaj o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu, str. 33).

Potencijalne prepreke i rizici kod udomiteljstva s perspektivom posvojenja

Stručnjaci s dugogodišnjim iskustvom u radu s posvojiteljskim i udomiteljskim obiteljima ističu koliko je udomiteljstvo s perspektivom posvojenja izuzetno osjetljivo područje rada te da je nužno u svakom pojedinom slučaju pristupiti vrlo oprezno, imajući u vidu potencijalne prepreke i rizike te moguće neželjene posljedice koje je potrebno prevenirati. Analizom odgovora na drugo istraživačko pitanje: »**Koje prepreke i rizike stručnjaci prepoznaju kod udomiteljstva s perspektivom posvojenja?**« dobivene su sljedeće glavne teme: strah i nepovjerenje prema biološkoj obitelji, neizvjesnost i strah od nepovoljnog ishoda, nepovjerenje u sustav i neadekvatna priprema.

Tablica 2. Iskustva stručnjaka o potencijalnim preprekama i rizicima kod udomiteljstva s perspektivom posvojenja

Teme	Podteme
Strah i nepovjerenje prema biološkoj obitelji	Obveza kontaktiranja s biološkom obitelji
	Saznanje da biološki roditelji često imaju pravo znati adresu na kojoj je udomljeno dijete
	Otpor prema održavanju kontakata šire obitelji djeteta s udomljenim djetetom
	Manja sredina u kojoj je nemoguće izbjeći kontakt s biološkim roditeljima
	Rizik od agresivnog ponašanja roditelja koji su u otporu
	Opstruiranje suradnje i procesa povratka djeteta u biološku obitelj
	Spremnost na prilagodbu i suradnju s biološkim roditeljima
Neizvjesnost i strah od nepovoljnog ishoda	Nemogućnost predviđanja kada će i hoće li doći do lišenja roditeljske skrbi
	Mogućnost povratka djeteta u biološku obitelj
	Mogućnost posvojenja djeteta od strane druge obitelji
Nepovjerenje u sustav	Tromost sustava i dugotrajnost postupka
	Nedovoljna dostupnost prava i usluga
	Neusklađenost zakonske regulative
Neadekvatna priprema	Shvaćanje udomiteljstva kao „prešutne garancije“ za posvojenje djeteta
	Udomiteljstvo kao mogućnost za „isprobavanje bez posljedica“

Stručnjaci navode da je jedna od najčešćih prepreka za realizaciju udomiteljstva s perspektivom posvojenja vezana uz **strah i nepovjerenje potencijalnih posvojitelja prema biološkoj obitelji djeteta**. Ova prepreka se javlja obično već prilikom prvog informiranja potencijalnih posvojitelja o razlikama između posvojenja i udomiteljstva, pri čemu potencijalni posvojitelji obično teško prihvaćaju činjenicu da će u slučaju

udomljavanja djeteta vrlo vjerojatno trebati **kontaktirati s članovima biološke obitelji udomljenog djeteta** („*To im je uglavnom iznenađujuće jer ne razlikuju pojam oduzimanja roditeljske skrbi i oduzimanja prava na život s djetetom.*” (1), „*Obično kažu da bi radije udomili dijete za koje postoje veće šanse da roditelj neće s njim kontaktirati... ili predlažu da dijete dovode na kontakte s roditeljem, ali da oni osobno ne moraju kontaktirati...*” (2), „*Nekako nisu spremni svoj život dijeliti s neznancem, da im netko dolazi u kuću, nepovjerljivi su.*“ (5), „*Nisu pripremljeni na kontakte s biološkim roditeljima.*“ (7) „*Najčešće i ako prihvate tu činjenicu, oni pokušavaju tu nekako pregovarati i vidjeti da li bi ikako mogli udomiti dijete koje nema kontakte ili da ima minimalne kontakte sa biološkim roditeljima.*“ (4)).

Uz obvezu kontaktiranja s biološkim roditeljima stručnjaci naglašavaju da veliku prepreku i razlog za obeshrabrivanje potencijalnih posvojitelja za udomljavanje djeteta predstavlja saznanje da **biološki roditelji najčešće imaju pravo na informaciju u kojoj udomiteljskoj obitelji i na kojoj adresi su im smještena djeca** („*...već samim time što roditelj ima adresu udomitelja, to ih dosta uplaši...*” (4)). Naime, biološki roditelji ne dobivaju informaciju o adresi na kojoj su smještena djeca isključivo u situacijama kada postoji ugroza djetetovog života i zdravlja („*...kad sud zabrani da se biološkim roditeljima daje adresa udomitelja, nego im daju samo imena i prezimena. No to su neke iznimne situacije, u 90% slučajeva roditelji znaju gdje je dijete udomljeno i to potencijalnim posvojiteljima koji žele udomiti dijete jako naglasimo.*” (2)).

Nadalje, neki potencijalni posvojitelji izražavaju **otpor prema održavanju kontakata šire obitelji djeteta s udomljenim djetetom** („*Oni često teško prihvaćaju proširene članove obitelji, koji ne posjećuju djecu, ne iskazuju nikakav interes, tetke, bake... Onda, kad čuju da dijete ide na udomljavanje ili posvojenje, odjednom se svi uključe jer imaju pravo na susrete. To ih živcira i teško prihvaćaju da sad neki ljudi koji se nisu nikad interesirali za njega otkako je dijete u Domu, sad odjednom nešto traže.*“ (8)).

Strah i nepovjerenje prema biološkoj obitelji djeteta naročito dolazi do izražaja u situaciji kada se radi o **manjoj sredini u kojoj je velika mogućnost da jedni druge poznaju i susreću** („*Ta je stvar najčešće presudila i obeshrabrila posvojitelje u daljnjem razmišljanju o mogućnosti obavljanja udomiteljstva s ciljem posvojenja djeteta...To je, velim, možda specifičnost naše male sredine.*“ (3)) te kada postoji **rizik od agresivnog ponašanja roditelja koji su u otporu** („*Neki udomitelji doista uđu s roditeljima u sukob, neki završe s prijateljima, neki završe na sudu, zato što su roditelji agresivni, ogorčeni na sustav, sud, socijalne radnike.*“ (7), „*Ima roditelja*

koji su u otporu; „Radije da meni dijete stoji u Domu jer ga ja mogu doć' i obić' kad je mene volja, nego da ga netko drugi odgaja, neki udomitelji koje će oni zvati mama i tata.“ (5)).

Stručnjaci upozoravaju i na rizik od situacija u kojima udomitelji koji žele posvojiti dijete **odbijaju suradnju s biološkim roditeljima i opstruiraju proces povratka djeteta u biološku obitelj** („Zna se dogoditi da potencijalni posvojitelji, odnosno udomitelji koji udome djecu, teško prihvaćaju tu svoju ulogu udomitelja i tu suradnju s biološkim roditeljima. Imali smo situaciju gdje na neki način i opstruiraju te susrete ili pokušavaju te roditelje prikazati čak i lošijim nego što jesu.“ (4)). Isto tako, ističu primjere pokušaja manipulacije djetetom radi želje za zadržavanjem djeteta u njihovoj obitelji („Imali smo jednu situaciju gdje je udomiteljica čak i manipulirala jednim dijelom kako bi roditelje prikazala lošijima.“ (4) „...često manipuliraju djetetom na način da ga plaše odlaskom u drugu obitelji...“ (2)). Navedeno može ukazivati stručnom timu da to nije zdrava okolina za razvoj djeteta te da je dijete potrebno izdvojiti iz takve udomiteljske obitelji („Ponekad se može dogoditi da je potrebno radi toga hitno izdvojiti dijete iz takve udomiteljske obitelji...“ (4)).

Ipak, treba reći da stručnjaci ističu i pozitivne primjere iz profesionalne prakse u kojima potencijalni posvojitelji izražavaju **spремnost na prilagodbu i suradnju s biološkom obitelji djeteta** (...neki kažu mi smo spremni nositi se s tom činjenicom“ (4), „...prihvaćaju da se ti susreti moraju održati.“ (8), „Neki ljudi stvarno nemaju s tim problem. Razmišljaju na način da ako netko dođe i pokuca na vrata da im u svako doba mogu reći što ih zanima. „Evo, netko drugi je donio odluku da vaše dijete živi s nama, evo dogovorit ćemo se, ajmo vidjeti šta je najbolje.“ (8)). Također, stručnjaci naglašavaju da nije svim biološkim roditeljima važno posjećivati djecu na adresi na kojoj su smještena niti imaju namjeru ometanja udomitelja. Stoga udomiteljima koji su ujedno i potencijalni posvojitelji treba pojasniti da se susreti s roditeljima mogu održavati i na nekoj neutralnoj lokaciji („Većina bioloških roditelja bez problema pristane na te susrete i u parku, Centru, nije im to napeto da sad moraju znati adresu udomitelja“, (8) „Taj dio im treba dobro pojasniti. Trebaju im informacije: što to znači ako imaju njihovu adresu, koje su njihove mogućnosti, kako se s tim nositi.“ (9)).

Nadalje, rezultati ovog istraživanja pokazali su da za realizaciju udomiteljstva s perspektivom posvojenja velika prepreka može biti **neizvjesnost i strah od nepovoljnog ishoda cijelog procesa**. Gotovo svi ispitanici naveli su kao negativnu stranu udomiteljstva s perspektivom posvojenja **nemogućnost predviđanja kada će i hoće li doći do lišenja roditeljske skrbi, odnosno ispunjenja pretpostavki**

za posvojenje („Ako se već unaprijed može predvidjeti da će se ići prema lišenju roditeljskog prava, onda se možda može birati neki udomitelj koji je eventualno već bio obrađen kao posvojitelj, ako se to zna...ali najčešće se to ne zna. Ne zna se kakvu će odluku sud donijeti. Mi ne znamo...mi možemo kao Centar i predlagati neku odluku, a da se na sudu donese drugačija odluka... Tu uvijek postoji rizik da ti udomitelji neće moći posvojiti... I tu onda postoje velika razočaranja.“ (5) „Nikad ne idemo s namjerom da smjestimo dijete za koje ne znamo kako će biti ili nemamo pretpostavku nikakvu, za koje znamo hoće li biti vraćeno u biološku obitelj kroz 6 mjeseci, godinu ili dvije, pa da onda dajemo lažnu nadu nekom da će to dijete ostati kod njih.“ (7) „U samom startu ne možete predvidjeti u kojem smjeru će to ići...postoji udomljavanje djece za koju se u startu zna da ih udomljavaju potencijalni posvojitelji, ali ne može nitko garantirati da će da djeca ostati tu, niti da će ta djeca biti slobodna za posvojenje, koliko god se to činilo da hoće.“ (9) „Mi njima odmah na početku kažemo da sva naša djeca koja su ovdje, ona negdje imaju biološke roditelje i oni su dužni s njima kontaktirati. Kažemo im da se u budućnosti može dogoditi da će se ići prema lišenju roditeljske skrbi, ali mi to u ovom trenutku ne znamo.“ (5)

Stručnjaci su naglasili da je važno prilikom inicijalnog razgovora sve potencijalne posvojitelje koji izražavaju spremnost da udome dijete upoznati s **mogućnošću da se udomljeno dijete na kraju vrati u svoju biološku obitelj**, ukoliko se utvrdi da su se okolnosti promijenile i da je to u najboljem interesu djeteta („Kod udomiteljstva vi dijete uzimate privremeno na skrb, dok se ne vidi hoće li biološki roditelj stvoriti uvjete za povratak djeteta ili se to neće dogoditi” (2)). Isto tako, štititi najbolji interes djeteta u nekim slučajevima može značiti donijeti odluku da **dijete bude posvojeno u neku drugu obitelj**. Stoga je važno potencijalnim posvojiteljima koji su spremni udomiti dijete pojasniti odmah na početku da postoje okolnosti u kojima bi Centar mogao zaključiti da je premještaj nužan, kao i navesti moguće primjere („Naša sredina je vrlo mala, postojalo je opasnosti da roditelj naudi i djetetu i budućim posvojiteljima...i tu smo došli do toga da nije u interesu djeteta ni posvojitelja, da je rizik preveliki, tu smo donijeli odluku da će se dijete posvojiti negdje drugdje. (3), „...ako su nekakvi roditelji koji su skloni ekscesima... mislim da onda nije u interesu tog djeteta da bude posvojeno u obitelj, a da roditelji znaju gdje je to dijete.“ (6), „Roditelji znaju gdje su ta djeca i mislim da je to dosta sklisko područje. Sve je ok kada je sve ok, ali u slučaju da bilo što pođe po krivu, to može biti iznimno loša situacija i za dijete i za roditelje.“ (7) „Iako nisu živjeli u blizini udomiteljske obitelji, kada su čuli gdje je smješteno dijete, doselili su se. Kada smo vidjeli da roditelji uznemiruju dijete, ucjenjuju ga, procijenili smo da nije u interesu djeteta da ga posvoje ti udomitelji već drugi ljudi.” (2).

Potencijalni posvojitelji na ta saznanja najčešće reaguju negodovanjem, a u nekim slučajevima to je bio i uzrok odustajanja od ideje udomiteljstva („*To zna biti jedan od razloga odustajanja potencijalnih posvojitelja od udomiteljstva. Oni kažu da je problem što će se s tim djetetom sigurno povezati, a onda će otići, što zapravo može biti dodatno bolno. Ne znam evo, nikoga kome je to bilo ok. Svima je trebalo jedno vrijeme da to procesuiraju.*“ (9)), „*Mislim da je to jedan od glavnih razloga zašto i odustaju od ideje za udomiteljstvom.*“ (6)). Međutim, uvijek postoje oni kojima to ne predstavlja prepreku jer odbijaju misliti da se to njima može dogoditi („*To da bi se dijete možda moglo vratiti roditeljima, to ih sigurno mori, ali ne vjeruju u to da je moguće.*“ (8)) ili su odlučni te prihvaćaju rizik da dijete ipak može biti posvojeno u drugu obitelj („*Ovi koji se za to baš odluče, nemaju problem s prihvaćanjem tog rizika...*“ (10)).

Rezultati istraživanja pokazali su da veliku prepreku za realizaciju udomiteljstva s perspektivom posvojenja predstavlja i **nepovjerenje potencijalnih udomitelja u sustav**. To se posebice odnosi na nepovjerenje zbog **tromosti sustava te dugotrajnosti sudskih postupaka** koji prethode lišenju roditeljske skrbi. Stručnjaci navode da potencijalni posvojitelji obično očekuju da će nakon dobivanja dozvole za udomiteljstvo, odmah dobiti i dijete na smještaj no onda se suoče sa razočaranjem zbog tromosti sustava („*Oni misle odmah kad dobiju dozvolu, odmah je dijete u rezervi, čeka.*“ (6)). Nadalje, demotivira ih i spoznaja o dugotrajnosti sudskih postupaka vezanih uz lišenje roditeljske skrbi za udomljeno dijete („*Postupci lišenja roditeljske skrbi na sudu traju jako, jako dugo. Majka je napustila bebu, otac u zatvoru. Mi smo lišenje za to dijete pokrenuli odmah, a postupak je trajao 7 godina! Udomiteljima je bilo jako žao što se posvojenje nije moglo dogoditi prije nego što je on krenuo u školu jer je promijenio prezime. Brinulo ih je da ne bude dijete stigmatizirano, da mu se ne rugaju...*“ (10)), „*Neki dođu s velikim očekivanjima i od nas kao Centra, a mi nažalost ne možemo adekvatno odgovoriti na ta očekivanja, a tiču se zauzimanja za to dijete. Predmeti koji se odnose na djecu koja idu na udomiteljstvo nisu pravno riješeni, to su predmeti na kojima se stalno radi. Mi moramo pisati 10 požurnica sudu da se odredi ročište, da se nešto napiše, pokrene, odredi. Udomitelji-posvojitelji na to gledaju kao da mi na to sve možemo utjecati, kao da mi to možemo ubrzati.*“ (3)) „*Ljudi misle da je to sve u rukama Centra ili jedne osobe koja tu nešto radi pa onda kak' ona odluči, tak' je, a odluči onak' kak' joj se tko sviđi.*“ (8)).

Nadalje, stručnjaci navode da osobe koje se javljaju u Centar u namjeri da posvoje dijete obično priželjkuju dijete bez zdravstvenih poteškoća. Većina je spremna prihvatiti dijete s manjim zdravstvenim teškoćama; „*...ako se radi o laganom*

motoričkom zastoju što bi se dalo fizikalnim vježbama rehabilitirati, to im nije problem, kao i neke logopedске vježbe.“ (5) „...neke blaže teškoće koje je lakše ispraviti.“ (7), no rijetki su udomitelji koji bi bili spremni prihvatiti dijete koje je u nekom od terapijskih tretmana, ali kada izraze spremnost, nailaze na prepreke koje proizlaze iz **nedovoljne dostupnosti prava i usluga** zbog kojih u konačnici, odustanu („I na to ih upozoravam, da su naša djeca uglavnom u tretmanu kod psihologa, logopeda i sl. te da ih se mora odvoziti na kontrole i preglede kod specijalista... I onda nastaju problemi jer smo mi malo mjesto koje ne može osigurati mrežu podrške koju trebaju djeca pa su naši udomitelji prisiljeni voziti djecu u Zagreb i to predstavlja određene probleme...“ (1) „Mi unutar obrade imamo neku našu tablicu vezano baš za karakteristike djece, onda se oni tu izjasne od 1 do 5 na što bi pristali, a na što ne. Uglavnom blaži oblici, što ne treba puno angažmana, nečeg što je lakše ispravljivo. Imaju strah od djece s dijabetesom, mentalnim teškoćama, strah od djece s poteškoćama sa sluhom i vidom. Mislim da nemaju dovoljno kapaciteta da preuzmu brigu o takvoj djeci.“ (7)).

Neusklađenost zakonske regulative čini skup prepreka koje stručnjaci također prepoznaju kao demotivirajući faktor za bavljenje udomiteljstvom kod potencijalnih posvojitelja, a očituje se u nedostatku potpore udomiteljima u pogledu njihovih prava („Trenutačna zakonska regulativa je da posvojenje i udomiteljstvo nemaju veze jedno s drugim, međutim...Mi moramo biti svjesni da to itekako ima veze i da bi to bilo potrebno ozbiljno sjesti i o tome raspraviti.“ (3)). Ističe se primjer nemogućnosti konzumiranja osobnih prava djeteta ukoliko su djeca smještena u udomiteljsku obitelj („Govorimo o nekim stvarima unutar zakona koje su nelogične. Pravo na osobnu invalidninu stiže dijete koje ima teško oštećenje zdravstvenog stanja, to je osobno pravo. Isti taj zakon je onemogućio djetetu da koristi svoju osobnu invalidninu ukoliko je smješteno u udomiteljsku obitelj... To je suludo.“ (7)). Rezultati istraživanja pokazuju da potencijalni posvojitelji ukoliko se odluče za udomiteljstvo trebaju biti spremni i na prepreke koje se tiču ostvarivanja drugih prava poput nedovoljne dostupnosti vrtića, nemogućnost otvaranja bolovanja, teškoća oko dobivanja potrebnih roditeljskih suglasnosti i slično („Nemaju mogućnost niti otvoriti bolovanje na to dijete kao udomitelji, nemaju mogućnost da im to dijete bude porezna olakšica, nemaju mogućnost da su u vrtiću, taj dio im isto predstavlja problem. Recimo, ukoliko dođe do neke hitne intervencije, dođe do operacije, oni nemaju prava jer nisu roditelji... taj dio je otežavajući.“ (9), “Treba i zakonski popratiti neke stvari, kao recimo, porodijsku naknadu, da mi možemo djecu udomljenu smještavati bez problema u vrtiće što trenutno nije situacija, da imaju pravo na besplatne vrtiće, a ne da djeca koja nemaju prebivalište u Gradu Zagrebu da ti udomitelji moraju platiti ekonomsku

cijenu vrtića koja je inače 1900kn.“ (5). Nedostupnost vrtića osobito je problem zaposlenim udomiteljima ukoliko ne postoje druge mogućnosti čuvanja djeteta („Urbano udomiteljstvo je takvo da su ti roditelji zaposleni udomitelji, i mi njima moramo osigurati i neke druge servise. Znači, ako mi tu djecu ne možemo uključiti u vrtiće, tih servisa nema. Plaćen porodiljski dopust, da možemo i bebe smjestiti.“ (5)).

Zaključno, rezultati ovog istraživanja pokazuju da stručnjaci kao značajnu prepreku za uspješnost realizacije udomiteljstva s perspektivom posvojenja prepoznaju u **neadekvatnoj pripremi potencijalnih posvojitelja** koja može rezultirati time da potencijalni posvojitelji očekuju da će kroz udomljavanje djeteta dobiti „**prešutnu garanciju**“ **da će moći brže posvojiti dijete**, a sam ishod im zapravo nitko unaprijed ne može jamčiti; „Očekuju da im nećemo dati dijete koje će morati vratiti za dvije godine biološkim roditeljima, već neko dijete gdje već poznajemo obitelj i znamo da je već bilo posvojenja starijih braće i sestara, ili neko dijete čiji su roditelji pokojni, a nema srodnika ili dijete za koje znamo da će roditelji dati suglasnost za posvojenje.“ (2), „U posljednje vrijeme isključivo nam se javljaju potencijalni posvojitelji koji kroz udomiteljstvo žele na brži način posvojiti.“ (4), „Oni tada misle da oni tako prije mogu doći do posvojenja. (5), „Nadaju se da će na taj način doći brže to toga da se ostvare kao roditelji.“ (7).

Također, stručnjaci upozoravaju i na negativne primjere iz prakse u kojima potencijalni posvojitelji doživljavaju opciju **udomiteljstva kao mogućnost za „isprobavanje bez posljedica“** te smatraju da ukoliko im ne bude odgovaralo skrbiti o određenom djetetu, da se na taj način mogu lakše predomisli, bez da su pri tome svjesni negativnih posljedica koje takva praksa može ostaviti na dijete („Imali smo par zahtjeva, par ljudi koji su došli u Centar kako bi nam rekli da se eto, još nisu odlučili za posvojenje, ali možda udomiteljstvo pa da se onda nekako ipak odluče za posvojenje... Onda nam se dogodi da, bez obzira na prijedenu edukaciju i obradu, oni nakon jednog vikenda kažu "Mi ovo ne možemo". To su onda najgore situacije zato što su nam djeca već istraumatizirana izdvajanjem iz obitelji“ (7)).

Sve navedeno potvrđuje potrebu da se pripremi potencijalnih posvojitelja na udomiteljstvo pristupi s posebnom pažnjom te da se za ovu skupinu korisnika razvijaju posebni programi edukacije i pripreme za smještaj djeteta u njihovu obitelj (Gillis-Arnold i sur., 1998).

Preporuke stručnjaka za unapređenje udomiteljstva s perspektivom posvojenja

Analizom odgovora sudionika istraživanja dobivenih na treće istraživačko pitanje »Kakve su preporuke stručnjaka za unapređenje udomiteljstva s perspektivom posvojenja?« dobivene su tri glavne teme: (1) Unapređenje načina vođenja registra i obrade udomitelja i potencijalnih posvojitelja, (2) Organizacijska unaprjeđenja sustava skrbi o djeci i (3) Praktične smjernice za osiguravanje dobrobiti djece kod realizacije udomiteljstva s perspektivom posvojenja.

Tablica 3. Preporuke stručnjaka za unapređenje udomiteljstva s perspektivom posvojenja

Teme	Podteme
Unapređenje načina vođenja registra, obrade i pripreme udomitelja i potencijalnih posvojitelja	Uvođenje novih kategorija, bolja preglednost i redovito ažuriranje podataka u registrima potencijalnih posvojitelja i udomitelja
	U postupku obrade omogućiti svim potencijalnim posvojiteljima da donesu informiranu odluku o udomiteljstvu
	Obavezna dodatna priprema potencijalnih posvojitelja koji izražavaju želju i za udomljavanjem
Organizacijska unaprjeđenja sustava skrbi o djeci	Rješavanje problema nedostatka kapaciteta za smještaj djece u alternativnoj skrbi na druge načine
	Povećanje broja zaposlenih stručnjaka u skrbi za djecu
	Reorganizacija stručnih poslova
	Sustavna edukacija stručnjaka i senzibilizacija javnosti
Praktične smjernice za osiguravanje dobrobiti djece kod realizacije udomiteljstva s perspektivom posvojenja	Razmjena profesionalnih iskustva i širenje primjera dobre prakse
	Dosljedno provođenje kvalitetne sveobuhvatne obiteljske procjene i individualnog planiranja skrbi za svako dijete
	Kvalitetna obrada i priprema potencijalnih posvojitelja koji izražavaju spremnost za udomljavanje djeteta
	Kvalitetno provedeno uparivanje
	Stručno praćenje i podrška nakon realizacije udomiteljstva i posvojenja

Analizom dobivenih podataka uočeno je da stručnjaci u području udomiteljstva i posvojenja smatraju da su potrebni iskoraci u smjeru ujednačenih postupanja i jasnijih standarda dobre prakse. Za početak, smatraju da je potrebno **unapređenje načina vođenja registra, obrade i pripreme udomitelja i potencijalnih posvojitelja**. Pri tome predlažu **uvođenje novih kategorija potencijalnih posvojitelja koji izražavaju otvorenost i za udomiteljstvo djeteta i obrnuto** („Pa evo možda da postoji jedna kućica gdje bi se označila jedna kvačica u registru na mogućnost udomiteljstva, kao i registru udomitelja da postoji kvačica, mogućnost posvojenja. To bi bilo najjednostavnije rješenje.“ (4) Nadalje, postoji potreba za uvođenjem kategorije dobi djece kod udomiteljstva, pri čemu će se moći zabilježiti kakve su preferencije i spremnost pojedinog udomitelja / potencijalnog posvojitelja za udomljavanje djece određene dobi („Pružiti mogućnost biranja dobi kod udomiteljstva. Primjerice do 7,10,12,15 godina.. Da imamo više udomitelja, da imamo više mogućnosti. Oni bi htjeli dijete od 5 godina, mi im kažemo imamo od 14... to ih odbija. Ali ima možda netko ko bi primio i od 14... da im damo tu mogućnost.“ (6) „Trebali smo udomiti bebu iz rodilišta i mi nismo mogli nać' udomitelja koji bi ju primio na 3 mjeseca... nitko nije bio spreman u tom trenutku. Obično su nama udomitelji starije životne dobi.. to je isto problem. S druge strane potencijalni posvojitelji su spremniji na udomiteljstvo beba.“ (6)).

Također, nužna je i **bolja preglednost** i preciznost informacija o dostupnosti slobodnih mjesta kod udomitelja / potencijalnih posvojitelja, kako bi se izbjegla prividna brojka slobodnih kapaciteta za smještaj djeteta („Trebalo bi imati u registru mogućnost da se ljudi odmah opredijele i za posvojenje i za udomiteljstvo i da se to jasno vidi. Ovako nam se događa da ispada da imamo puno udomiteljskih obitelji koje imaju po jedno slobodno mjesto, a ustvari to nam nisu udomiteljske obitelji već potencijalno posvojiteljske... onda se svi pitaju kako nemamo kud s djecom, a u registru ima praznih mjesta, a to je zato što oni ne žele udomiti bilo koje dijete već dijete za kojeg će stručnjaci reći da ima velike šanse da stekne pretpostavke za posvojenje...” (2)). Stručnjaci navode da postoji potreba za **sustavnijim ažuriranjem podataka u registrima potencijalnih posvojitelja i udomitelja** („...na način da se stvarno ažuriraju podatci, sve obrade da se ubace u sustav, da se u svakom trenutku može znati na kojem području je koji broj djece i posvojitelja. Trebalo bi biti da su sve informacije dostupne svim Centrima, da ne moramo gledati hrpe po ormarima... jer ovo što je sada vidljivo u registru ne služi baš puno, to može biti puno detaljnije i transparentnije.“ (8)).

Većina stručnjaka smatra da je poželjno da se u **postupku obrade svim potencijalnim posvojiteljima pruži mogućnost da donesu informiranu odluku jesu li spremni i na udomiteljstvo ili ne** („Kao stručnjak u tom području kojim sam se doista dugo bavila,

mogu reći da smo im dužni predstaviti sve opcije, a da se onda na kraju procijeni što je u najboljem interesu djeteta jer to je ono čega se mi prvenstveno u svom poslu moramo držati.“ (3), „Trebalo bi pitati sve potencijalne posvojitelje jesu li čuli za udomiteljstvo, što o tome znaju, što o tome misle...” (2) „Pa ima situacija kada podnesu zahtjev za posvojenje i onda prilikom obrade ih upoznamo s pojmom udomiteljstva o kojem oni uopće nisu razmišljali, možda nisu niti znali da takvo nešto ima... (9) „Smatram da sada u ovoj situaciji gdje mi imamo sada jako malo udomitelja, potrebe za smještajem djece svakim danom rastu, mislim da među potencijalnim posvojiteljima može biti kvalitetnih udomitelja i vjerujem da to može biti nekakva budućnost.“ (4), „Trebalo bi sve potencijalne posvojitelje informirati o specifičnostima udomiteljstva u odnosu na posvojenje i dati im priliku da donesu informiranu odluku jesu li oni za tu opciju ili žele biti samo posvojitelji pa da se to u registru označi kao i za druge opcije jesu li spremni npr. na posvajanje djeteta s određenim razvojnim rizicima, određene dobi itd.” „Svatom potencijalnom posvojitelju bi trebalo ponuditi opciju da bude i udomitelj djeteta. Na taj način izbjegle bi se priče o diskriminaciji, o pogodovanju nekima koji kroz priču udomiteljstva lakše dolaze do posvojenja male bebe”. (2)).

Neki stručnjaci ističu da je potrebna **obavezna dodatna priprema potencijalnih posvojitelja koji izražavaju želju za udomljavanjem** zbog specifičnosti rizika s kojima se mogu suočiti. Stručnjaci navode da prilikom prvih kontakata i dolazaka potencijalnih posvojitelja u CZSS s idejom udomljavanja djeteta primjećuju kod njih prisutne nejasnoće oko pravnih određenja i razlikovanja pojmova posvojenje, udomiteljstvo, skrbništvo pa stoga naglašavaju da je važno precizno ih informirati o svemu, uz navođenje što više konkretnih primjera.; „Ljudi često ne znaju razliku što znači biti udomitelj, što skrbnik, a što posvojitelj.” (6) „...ne znaju svi tu razliku da posvojenjem stječu sva prava i dužnosti kao biološki roditelji, dok s udomljavanjem to nije slučaj, da tu ako roditelji nisu lišeni prava na roditeljsku skrb, da i dalje sudjeluju u životu svoje djece, da se i dalje oni pitaju vezano uz suglasnost oko upisa u vrtić, u školu, kod odlazaka na nekakve izlete ili bilo kakva suglasnost treba, tu su biološki roditelji moraju dat tu suglasnost.“ (4) „...ne znaju da dijete kod njih može biti udomljeno 2 dana ili 19 godina”(1).

Nadalje, navode da je prilikom prvog informativnog razgovora vidljiva naglašena nesigurnost potencijalnih posvojitelja hoće li se moći nositi sa činjenicom da je udomiteljstvo privremeni oblik skrbi te da postoji mogućnosti povratka djeteta u biološku obitelj. Shodno tome, obično im je potrebno određeno vrijeme da bi donijeli konačnu odluku („Imam osjećaj da ljudi kad odlaze od mene iz ureda da im je stotinu pitanja iznad glave i zato im uvijek kažem: Otiđite doma, prespavajte, razmislite...

dam broj telefona, mail pa kad Vam se sve to skupa slegne, dođite ponovno ili nazovite ili pošaljite mail ako imate još kakvo pitanje.” (1)). Sudionici istraživanja navode da je tu važna uloga stručnjaka koji ima obvezu pružiti potencijalnim posvojiteljima sve potrebne informacije, suočiti ih s realitetom, ali ih i ohrabriti („Ja im kažem i na prvom sastanku da je to jedno prekrasno iskustvo i da će morati puno dati od sebe, ali da će i zato dobiti nazad puno od te djece.” (1), „Ja osobno s udomiteljima, posvojiteljima i obiteljima koji žele oba ta statusa, često razgovaram o tome u kojem segmentu je dobro ostati otvoren, što će pomoći djetetu u neakvim kriznim trenucima i da od nas uvijek mogu dobiti podršku.” (3), „Treba pronaći način da ti ljudi budu malo zaštićeniji, da se mogu više opustiti i ohrabriti, jer velim, ta količina rizika koja se njima pušta u život je definitivno demotivirajuća. (4), „Jako je važna dobra priprema potencijalnih posvojitelja, tj. udomitelja na mogućnost ako se zbilja to ne dogodi, da podnesu to da će dijete otići iz obitelji... jer oni ulaze cijelim srcem u to.” (7)).

Praksa pokazuje da nakon detaljnog informiranja neki potencijalni posvojitelji prevladaju početnu nesigurnost i prihvate opciju udomiteljstva („Potencijalni posvojitelji su bili informirani o udomiteljstvu i rekli su „Mi to ne možemo“. Međutim, onda su to "proradili", vratili se i rekli „ok, tko zna, kada bi mi mogli biti roditelji, zašto ne bi nekom pružili priliku...“ (9)), dok drugi odustanu od ideje udomljavanja djeteta („Moram reći nažalost da se veći broj nikad više ne javi.” (1), „Kad ljudima koji dođu s tom namjerom ispričamo cijelu sliku, oni nama odustaju od udomiteljstva.“ (7), „Pa gledajte, oni najčešće tu odustanu, već prije same realizacije udomljavanja djeteta.“ (3)). Oni koji se odluče za udomljavanje djeteta, izražavaju očekivanje od CZSS da budu detaljno i transparentno upoznati sa svim informacijama koje se tiču karakteristika djeteta i njegovog pravnog statusa, te mogu računati da se biološki roditelji trebaju pridržavati dogovora („Generalno njihovo očekivanje je da se maksimalno uredi odnosi tog djeteta s biološkim roditeljima, da bude jasna situacija. Da ne bude skriveno, da im je jasan status sudskog postupka, jasan plan Centra, da su roditelji upoznati s time...da znaju sve što je poznato u vezi djeteta. Da ako dijete ima teškoće...Komunikacija i istina. Iako ne možemo znati sve o djeci što će isplivati u pubertetu, ali ono što znamo, moramo im reći i to je u redu da očekuju”(8), „Očekuju da imaju sve informacije transparentne, što se tiče djeteta, u svim segmentima, pogotovo zdravstvenog statusa, funkcioniranja bioloških roditelja...Imaju očekivanja da susreti s njima proteknu uredno, da se roditelji pridržavaju dogovora. Žele znati svoja prava kao udomitelja.“ (9)).

Sudionici ovog istraživanja, temeljem svojeg dugogodišnjeg iskustva rada, istakli su da su prema njihovom mišljenju u Hrvatskoj nužna **organizacijska unapređenja**

sustava skrbi o djeci. Pri tome ističu da se *kroz udomiteljstvo s perspektivom posvojenja ne može rješavati gorući problem nedostatka kapaciteta za smještaj djece u alternativnoj skrbi.* Naime, trenutno u Hrvatskoj postoje velike geografske razlike u dostupnosti smještajnih kapaciteta u udomiteljskim obiteljima. Npr. u većem dijelu Dalmacije udomiteljstvo je vrlo slabo razvijeno jer nedostaje ljudi koji bi bili motivirani baviti se udomiteljstvom. Dodatni problem predstavljaju i nedovoljni smještajni kapaciteti u okviru dječjih domova i centara za pružanje usluga u zajednici na području Hrvatske. Zbog nedostatka smještajnih kapaciteta u pojedinim krajevima Hrvatske, u slučajevima hitnog izdvajanja djece iz obitelji, stručnjaci su primorani djecu premjestiti iz primarne lokalne zajednice u drugi kraj zemlje, primjerice iz Dalmacije u Slavoniju, što za dijete znači ne samo izdvajanje iz obitelji, već i iz preseljenje u sasvim drugu sredinu. To otežava prilagodbu djeteta, ali i održavanje kontakata roditelja s udomljenim djetetom. Stručnjaci naglašavaju da se potrebe za hitnim smještajem djece sve više povećavaju te da to stvara probleme koji se ne mogu riješiti samo udomiteljstvom („*Mi imamo problem što ne možemo pokrenut oduzimanje prava na stanovanje s djetetom jer mi moramo imat' osiguran smještaj za tu djecu, a mi to ovdje nemamo. Cijela Dalmacija...mi od Rijeke do Splita nemamo nijedan dom za djecu. Niti jedan.*” (6), „*Za male bebe naravno da je najbolje udomiteljstvo, ali što ćemo mi kada imamo žurno izdvajanje djece iz obitelji, njih četvero odjednom, tko će to primit, gdje ćemo mi s njima. Udomitelji za to nemaju ni kapaciteta ni stambene uvjete. Ljudi ne razumiju koji mi problem imamo ovdje.*” (6)).

Iako su već odavno poznati problemi preopterećenosti socijalnih radnika administracijom i papirologijom, kako se ne bi umanjila kvaliteta njihova stručnog rada, potrebno je **povećati broj zaposlenih stručnjaka koji rade u sustavu socijalne skrbi za djecu**, jer bez toga teško je ići u korak s novim trendovima i kvalitetnim praćenjem potreba udomiteljskih i posvojiteljskih obitelji („*Timovi za udomiteljstvo su preopterećeni tim administrativnim dijelom, imamo jako puno provjera koje moramo obaviti za svaku dozvolu, znači tražiti uvjerenja iz kaznene prekršajne evidencije, da nisu lišeni roditeljskog prava...i sad ako vi imate četveročlanu obitelj, za svakog punoljetnog člana to morate radit'... jako puno papirologije, a s druge strane se očekuje i da smo podrška udomitelja i da nadgledamo njihov rad, da smo često na terenu...*” (5)). Posebnu pažnju trebalo bi posvetiti i tome da na poslovima skrbi za djecu rade dodatno educirani stručnjaci za područje rada s udomiteljskim i posvojiteljskim obiteljima („*Podršku posvojiteljima i udomiteljima trebali bi pružati stručnjaci koji imaju određeno radno iskustvo, visoke ocjene svog radnog iskustva.... Tu bi onda trebalo pružiti njima dugoročnu podršku, pomoć, praćenje...*” (3), *Ako se*

hoće kvalitetno raditi, moraju se osigurati stručni radnici, bez toga nema koristi.“ (8)).

Također, sudionici ovog istraživanja sugeriraju da bi bilo važno napraviti **reorganizaciju stručnih poslova** koji se tiču udomiteljstva i posvojenja („*Posvojenje i udomiteljstvo trebalo bi biti jedna posebna priča u zasebnoj ustanovi, podružnici, ogranku...u kojem će se ljudi baviti samo s tim.*“ (10)). Iako kod nas još nije dovoljno razvijena svijest o važnosti i potrebama usluga i podrške prije, za vrijeme i nakon zasnivanja posvojenja i udomiteljstva, u inozemstvu se to već duže vrijeme prakticira putem specijaliziranih agencija. Rad stručnjaka kakav se odvija u takvim agencijama obuhvaća suradnju različitih profila stručnjaka i omogućava multidisciplinarni pristup kakav je u ovoj problematici nužan (Holmes i sur., 2013.), a istovremeno rasterećuje Centre za socijalnu skrb koji već imaju prevelik opseg dužnosti („*Trebalo bi se razmisliti o agencijama u kojima će se to baviti time, u kojima će se primjenjivati multidisciplinarni pristup, gdje će biti uključene i druge struke poput liječnika, terapeuta i gdje će se definitivno više moći posvetiti jer je potreban jedan kvalitetniji i kompleksniji pristup ovoj tematici.*“ (4)).

Sudionici ovog istraživanja ističu da je potrebno **sustavno raditi na edukaciji stručnjaka**, posebno mladih generacija koje pokazuju interes za ovu tematiku. Pri tome je potrebno dodatno senzibilizirati sve stručnjake, ali i javnost i medije koji izvještavaju o ovoj tematici, da posvojenje nije uvijek najbolji interes za svako dijete te da svakoj procjeni o najprikladnijem obliku smještaja za određeno dijete u javnoj skrbi treba pristupiti individualno (Sladović Franz, 2019) („*Djeca se isto znaju teško odvojiti od udomitelja, pogotovo starija djeca... još ako su dugo u udomiteljstvu, to je baš teško. Imali smo dvije djevojčice koje su udomljene jako, jako dugo... one imaju uvjete za posvojenje, ali nije njihov interes da budu posvojene u drugu obitelj.*“ (6)).

Sudionici ovog istraživanja istakli su i da je važno poticati kvalitetniju **razmjenu profesionalnih iskustva** stručnjaka koji rade u ovom području te sustavno raditi na promociji i **širenju primjera dobre prakse** („*Trebaju nam novi mladi ljudi koji se žele s tim baviti, koji imaju elana provoditi kampanju i promovirati to sve, netko tko će biti dostupan za njih i pružiti im dobro iskustvo, pa će oni to iskustvo dalje širiti, to je jedan od načina.*“ (7)), „*Na području velikih Centara treba oformiti Tim za posvojitelje koji će raditi promidžbu, podršku i edukaciju, da budu dostupni...ali da to rade specijalizirani stručnjaci za posvojenje... (8)*“, „*ljudi se najčešće javljaju za udomitelje ili posvojitelje na temelju pozitivnih iskustva njihovih poznanika*“ (1)). Dobiveni nalazi u skladu su s rezultatima ranijih istraživanja koja su također ukazala na važnost

razmjene iskustava, ne samo između stručnjaka, već i između udomitelja i posvojitelja jer se upravo njihovo povezivanje pokazalo kao važan medij dijeljenja iskustava i međusobnog ohrabriranja koji može demistificirati pojedine oblike udomiteljstva te povećati spremnost za udomljavanje i posvojenje pojedinih skupina djece (Laklija, Blažeka Kokorić i Žabarović, 2016).

Sumiranje rezultata ovog istraživanja ukazuje i na neke ključne preduvjete, tj. **praktične smjernice za osiguravanje dobrobiti djece kod zasnivanja udomiteljstva s perspektivom posvojenja:** Najprije, stručnjaci ističu da je nužno posvetiti pažnju ***kvalitetnoj sveobuhvatnoj obiteljskoj procjeni i individualnom planiranju skrbi za određeno dijete.*** Udomljavanje kod potencijalnih posvojitelja ima smisla samo ako je procjena stručnog tima i stručno mišljenje takvo da je utvrđeno da postoje elementi da se predloži sudu da se nakon oduzimanja roditeljima prava na stanovanje s djetetom, pokreće i postupak predlaganja oduzimanja prava na roditeljsku skrb („*Centar uglavnom već poznaje svoje korisnike, te roditelje djeteta, i ako procjenjuje da se dijete neće vratiti u biološku obitelj, onda to ima smisla...*” (8)). Primjerice, ako je dijete smješteno u udomiteljsku obitelj uz pristanak roditelja te se procjenjuje da će roditelji unatoč svojim ograničenjima i dalje kontinuirano sudjelovati u skrbi o svom djetetu, onda je za takvo dijete bolja opcija dugotrajno udomiteljstvo (po mogućnosti u srodničkoj udomiteljskoj obitelji), a ne smještaj kod udomitelja čija je primarna motivacija posvojenje djeteta („*S druge strane, to ne bi bila dobra opcija kod druge kategorije roditelja koji imaju redovite susrete i druženja, toj djeci kupuju poklone za Božić, ... primjerice, oni znaju da imaju problem s alkoholom, ali su nemoćni, sniženih su intelektualnih sposobnosti, ali su topli i brižni. Vi s njima znate da su oni rizični za skrb o djetetu, ali isto tako znate da će ta djeca cijeli život imati susrete s tim roditeljima par puta mjesečno, tako da sud ne može...teško ćete napisat prijedlog sudu da se oni liše roditeljske skrbi, unatoč svim ograničenjima.*“ (8)).

Nakon procjene i planiranja potrebna je ***kvalitetna obrada i priprema potencijalnih posvojitelja koji izražavaju spremnost za udomljavanje djeteta*** („*Ključno je da se prije davanja mišljenja o podobnosti za posvojenje, prije davanja dozvole za obavljanje udomiteljstva, da se dobro procijene motivi i resursi, osobni, obiteljski okolišni... i edukacija je jako važna, pa i selekcija i samoselekcija kroz nju... U toku te edukacije i obrade oni mogu odustati ili mi možemo procijeniti jesu li oni za udomitelje...oni su tu nama svaki tjedan po nekoliko sati. Mi smo onda u situaciji da ih upoznamo i procijenimo. To je evo, jedan od načina da vidimo kako oni funkcioniraju kao obitelj, kakva je obiteljska dinamika...*“ (5)).

Sljedeći korak koji je iznimno važan za uspješno udomiteljstvo s perspektivom posvojenja je **kvalitetno provedeno uparivanje djeteta i udomitelja / potencijalnih posvojitelja** („*To uparivanje je meni nekako najvažnije.*“ (4) „*Nekad se s vremenom uspostavi da su posvojitelji krenuli u cijelu priču sa skroz pogrešnim motivima...*“ *Sve to znači ovisi o njihovoj motivaciji koliko jako žele posvojiti dijete, koliko su spremni na sve te rizične nekakve faktore.*“ (4) *Mislim da je jako bitno da se dobro upare, djeca i potencijalni posvojitelji, odnosno udomitelji. Odnosno, da se vodi računa o tome koje su neke preferencije potencijalnih posvojitelja, odnosno udomitelja.*“ (4)). Kako bi se prevenirali mogući negativni ishodi procesa uparivanja, važno je procijeniti imaju li potencijalni posvojitelji kapacitet da razumiju, prihvate i zadovolje potrebe određenog djeteta (Zurak i Laklija, 2019), a stručnjaci trebaju odgovoriti na pitanje koji su od potencijalnih posvojitelja najbolji za određeno dijete (Sladović Franz, 2019:43).

Kvalitetno udomiteljstvo i posvojenje zahtjeva **stručno praćenje i podršku nakon realizacije udomiteljstva i posvojenja** („*Važno je da ti ljudi nakon posvojenja imaju osjećaj da nisu sami...*“ „*Smatram da je nedovoljna kasnija podrška tim posvojiteljima i da im treba pružiti puno više praćenja nego što je to zamišljeno našim zakonom i ovim kako se provodi u praksi.*“ (10)).

Nažalost, postojeća praksa je u ovom području manjkava, što proizlazi iz preopterećenosti i nedostatka vremena koji stručnjaci imaju na raspolaganju, ali i ustručavanja posvojitelja da traže pomoć i podršku kada se suoče s problemima („*...a u Centru se time možemo baviti vrlo površno jer radimo, ja ću se usuditi reći, vatrogasne poslove...*“ (3)).

Iako udomitelji i potencijalni posvojitelji imaju priliku već u fazi pripreme za posvojenje saznati mnoge važne informacije i upoznati se s potencijalnim rizicima posvojenja, u procesu prilagodbe često im je potrebna podrška. Rizik od neuspješne prilagodbe obitelji smanjuje se integriranjem strategija koje uključuju integriranje podrške i raznih usluga nakon zasnivanja istog (Henry 2005., prema Waid i Alewine, 2018.). Stručnjaci se slažu kako su važni čimbenici u uspješnoj prilagodbi posvojene djece realna očekivanja posvojitelja, pružanje pomoći djetetu u razrješavanju teškoća, razumijevanje i osiguravanje onoliko vremena koliko je djetetu potrebno za integraciju (Brodzinsky i sur., 1995., prema Grgec-Petroci, 2015.).

Zaključak

Česti premještaji djece izdvojene iz biološke obitelji, bilo da se radi o preseljenju iz jednog oblika alternativne skrbi u drugi ili o naknadnom premještanju iz udomiteljske obitelji u kojoj je dijete razvilo emocionalne veze u novu posvojiteljsku obitelji, potiču dodatnu retraumatizaciju djeteta i usporavaju proces oporavka. Kako bi se ovakve situacije što više prevenirale, potrebno je sustavno promišljati o čimbenicima rizika i načinima zaštite najboljeg interesa djeteta te unapređivati sustav socijalne skrbi za djecu. Uzimajući u obzir dugogodišnje profesionalno iskustvo u radu s posvojiteljima i udomiteljima, sudionici ovog istraživanja predstavili su profesionalne izazove s kojima se susreću u svom radu te su iznijeli svoja razmišljanja o prednostima i nedostacima udomiteljstva s perspektivom posvojenja, kao i o mogućnostima unapređivanja prakse u ovom složenom području djelovanja socijalnih radnika.

Rezultati istraživanja su pokazali da stručnjaci imaju različita iskustva s udomiteljstvom s perspektivom posvojenja te da se sukladno tome razlikuju i njihova promišljanja je li poželjno dalje razvijati ovakav oblik skrbi za djecu ili ne, te koje prednosti i nedostatke pri tom prepoznaju.

Stručnjaci naglašavaju da je već pri inicijalnom kontaktu takvim osobama izuzetno važno pojasniti sve razlike između udomiteljstva i posvojenja te ih pripremiti na određene specifičnosti i potencijalne rizike, koje sa sobom donosi udomiteljstvo s perspektivom posvojenja, kako bi u konačnici sami mogli donijeti informiranu odluku jesu li spremni na to ili ne.

Budući da ne postoje zakonske prepreke da se osobe ili parovi koji su prošli obradu za posvojitelje ujedno prijave i za udomljavanje djece, važno je da stručnjaci takve potencijalne posvojitelje upoznaju prije svega s činjenicom da dijete u udomiteljskoj obitelji ima pravo ostvarivati osobne odnose sa svojim roditeljima, osim ako sudskom odlukom nije drugačije određeno. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da glavne prepreke kod realizacije udomiteljstva s perspektivom posvojenja proizlaze upravo iz straha i nepovjerenja prema biološkoj obitelji udomljenog djeteta te iz neusklađenosti zakonodavnog sustava i nedovoljne dostupnosti prava i usluga.

Sudionici istraživanja kao glavne nedostatke udomiteljstva s perspektivom posvojenja ističu primjere u kojima su se susretali s nespremnošću udomitelja / potencijalnih posvojitelja na suradnju s biološkim roditeljima, s njihovim opstruiranjem procesa povratka djeteta u biološku obitelj, s otežavanjem preseljenja djeteta u novu posvojiteljsku obitelj, s agresivnim ponašanjem bioloških roditelja prema udomiteljima / potencijalnim posvojiteljima i slično. Zaključno, iz perspektive

potencijalnih posvojitelja veliki problem predstavlja i sama neizvjesnost, odnosno nemogućnost predviđanja kada će i hoće li uopće doći do ispunjenja pretpostavki za posvojenje na strani udomljenog djeteta.

Unatoč spomenutim preprekama i nedostacima sudionici istraživanja prepoznali su i brojne prednosti koje udomiteljstvo s perspektivom posvojenja ima za samo udomljeno dijete. Prije svega kao najvažnija prednost može se izdvojiti prevencija retraumatizacije djeteta te mogućnost očuvanja kontinuiteta osjećaja pripadnosti djeteta novoj obitelji, zatim mogućnost kvalitetnog međusobnog upoznavanja članova nove obitelji prije zasnivanja posvojenja te samim time preveniranje nepoželjnih situacija u kojima posvojitelji ponekad odustanu od djeteta nakon realizacije posvojenja ili nakon rođenja svog biološkog djeteta.

Razmišljajući u smjeru argumenata zašto je poželjno u budućnosti razvijati ovakav oblik prakse u Hrvatskoj, potrebno je uzeti u obzir brojna pozitivna iskustva samih udomitelja/potencijalnih posvojitelja. Takva iskustva su najčešći razlog zbog kojih se javlja dodatni interes za udomiteljstvom kod potencijalnih posvojitelja te bi stoga u budućim istraživanjima bilo vrijedno fokus istraživanja usmjeriti i na ovu populaciju. Nadalje, potrebno je poticati dijeljenje iskustava između udomitelja diljem Hrvatske u svrhu proširivanja mreže udomitelja i potencijalnih posvojitelja koji izražavaju spremnost na udomljavanje djece, posebice u krajevima u kojima do sad udomiteljstvo nije razvijeno.

Uz dijeljenje iskustava među udomiteljima prepoznaje se i potreba razmjene profesionalnih iskustava među stručnjacima. Takva razmjena iskustva, uz dodatne edukacije u ovom području, pridonijela bi podizanju osviještenosti stručnjaka o svim okolnostima o kojima je potrebno voditi računa pri donošenju konačne odluke kakav je oblik skrbi najprimjereniji za određeno dijete.

U konačnici, rezultati ovog istraživanja su pokazali da je važno i dalje raditi na unapređivanju sustava socijalne skrbi za djecu kroz poboljšanje organizacijskog okvira unutar kojeg se odvija stručni rad u ovom području prakse te kroz definiranje standarda dobre prakse. Kako bi udomiteljstvo s perspektivom posvojenja bilo usmjereno prema dobrobiti djeteta, ono mora biti bazirano na kvalitetnoj sveobuhvatnoj obiteljskoj procjeni i individualnom planiranju skrbi za određeno dijete, mora sadržavati kvalitetnu obradu i pripremu potencijalnih posvojitelja koji izražavaju spremnost za udomljavanje djeteta, kvalitetno uparivanje djeteta i udomitelja / potencijalnih posvojitelja te stručno praćenje i dostupnu podršku nakon realizacije udomiteljstva i posvojenja.

Literatura

Ajduković, M. (2014.) Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), 345-366.

Bartuloci, M. (2014.) Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. *Pravnik*, 47, 1 (95) 53-71.

Blažeka Kokorić, S., Laklija, M., Žabarović, I. (2016.) How to improve protection of children's rights to family life? - Difficulties in realisation of out of institution care for children with specific risks. 3. *International multidisciplinary scientific conference on social sciences & art, SGEM 2016, Book 2, Volume 1*, Sofia: STEF92 TECHNOLOGY, str. 193.-204.

Braun, V. i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

Cleary, S. E., Barnett, E. R., Huckins, J. F., Butcher, R. L., Jankowski, M. K. (2018). A comparison of foster and adoptive parent satisfaction and commitment, *Children and Youth Services Review*, 88, 205-210. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.03.010>.

Centre for Parenting & Research Research, Funding & Business Analysis Division. Department of Community Services (2006.) The importance of attachment in the lives of foster children. [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici: https://earlytraumagriev.anu.edu.au/files/research_attachment.pdf

Ertekin, Z. & Berument, SK (2021). Self-concept development of children in institutional care, alternative care types and biological family homes: Testing differential susceptibility, *Applied Developmental Science*, 25 (4), 307-321.

Galić, I., Blažeka Kokorić, S. i Laklija, M. (2020). Experiences of Placement Breakdown among Children and Youth with Behavioural Difficulties in the Foster Care System in Croatia, U: *Proceedings of the 5th International Conference on New Findings on Humanities and Social Sciences*, Paris: Diamond Scientific Publishing, 2020. str. 1-13.

Gillis-Arnold, R., Crase, S. J., Stockdale, D. F., & Shelley II, M. C. (1998). Parenting attitudes, foster parenting attitudes, and motivations of adoptive and nonadoptive foster parent trainees. *Children and Youth Services Review*, 20(8), 715-732.

Grgec-Petroci, V. (2015). Obitelj i posvojeno dijete. U D. Maleš, (ur.), *Kako smo postali obitelj, posvojenje - dio moje priče*. Zagreb: Na drugi način.

Holmes, L., Mcdermid, S., Lushey, C. (2013). *Post adoption support: A rapid response survey of local authorities in England*. Working Paper no. 19. London: Child Wellbeing Research Centre.

Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2020. godinu. Dostupno na mrežnoj stranici: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2021-03-31/123003/IZVJ_PRAVOBRANITELJICA_ZA_DJECU_2020.pdf

Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu. Dostupno na mrežnoj stranici: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2022-04-01/154306/IZVJ_PRAVOBRANITELJ_DJECA_2021.pdf

Jones Harden, B. (2004.) Safety and Stability for Foster Children: A Developmental Perspective. *The Future of Children 14*, (1) 30-47: Princeton University

Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022.) *Davanje mišljenja Hrvatskome saboru o Izješću o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://vlada.gov.hr/sjednice/125-sjednica-vlade-republike-hrvatske-35593/35593>

Obiteljski zakon. *Narodne novine*. br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23.

Pravilnik o stambenim uvjetima za obavljanje udomiteljstva. *Narodne novine* 46/2019.

Pravilnik o načinu vođenja očevidnika i spisa predmeta o posvojenju te sadržaju izvješća o prilagodbi djeteta u posvojiteljskoj obitelji. *Narodne novine* 106/14.

Sladović Franz, B. (2019). *Procjena i uparivanje posvojitelja i djeteta*, U: S. Blažeka Kokorić (ur.), *Posvojenje – Različite perspektive, isti cilj.*, str. 38-62, Zagreb: Na drugi način.

Sting, S. (2013.) Odnosi braće i sestara u alternativnim oblicima dječje skrbi – Rezultati studije o odnosima braće i sestara u SOS dječjim selima u Austriji. *Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 21, 129-138.

Unrau, Y. A., Seita, J. R., Putney, K. S. (2008). Former foster youth remember multiple placement moves: A journey of loss and hope. *Children and Youth Services Review*, 30 (11), 1256–1266.

Zakon o udomiteljstvu. *Narodne novine*, br. 115/18, 18/22

Zurak, T. i Laklija, M. (2019). Proces pripreme djeteta za posvojenje iz perspektive stručnjaka. U: S. Blažeka Kokorić (ur.), *Posvojenje – Različite perspektive, isti cilj*, str. 7-38, Zagreb: Na drugi način.

Waid, J., Alewine, E. (2018). An exploration of family challenges and service needs during the postadoption period. *Children and Youth Services Review* 91, 213–220.

ADVANTAGES, OBSTACLES AND RISKS IN FOSTER CARE WITH THE PROSPECT OF ADOPTION

Abstract

This paper presents the results of qualitative research the aim of which was to deepen the insight into the professional experiences and attitudes of professionals regarding the advantages and disadvantages of foster care with the prospect of adoption. Given that this area of professional practice has so far been very poorly researched and insufficiently defined, the results of this preliminary research offer the opportunity to take a closer look at the advantages and disadvantages of this model of childcare, as well as to define more precisely the standards of good practice and guidelines for the conduct of professionals in this area. The research was conducted with 10 social workers who have many years of experience working in the field of foster care / adoption and who have encountered foster care with the prospect of adoption in their professional practice. The obtained results show that the professionals highlight the possibility of preventing retraumatization of a child, the possibility of better preparation for adoption, and the greater chance of adopting "hard to place children" as the most significant advantages of foster care with the prospect of adoption. At the same time, they identify fear and distrust of potential adoptive parents towards the biological family, uncertainty and fear of an unfavorable outcome, distrust in the system and inadequate preparation as obstacles and risks for the successful realization of foster care with the prospect of adoption. Professionals are in favor of improving the manner of keeping registers, administrative processing and preparing foster parents and potential adoptive parents, and they are of the opinion that certain organizational improvements of the childcare system are needed. In conclusion, the paper offers practical guidelines for ensuring the well-being of children in case of foster care with the prospect of adoption.

Key words: adoption, foster care for children, foster care with the prospect of adoption

Prof.dr.sc. Maja Laklija

Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada

Nazorova 51, Zagreb

E-pošta: maja.laklija@pravo.unizg.hr

Ivana Slipac, mag.act.soc.

Područni ured Đurđevac, Hrvatski zavod za socijalni rad

Ulica Ljudevita Gaja 6, Đurđevac

E-pošta: ivana.dujak@socskrb.hr

TREBA LI POSVOJENJE U SVIM SITUACIJAMA NUŽNO ZNAČITI GUBITAK KONTAKTA DJETETA S BIOLOŠKIM RODITELJIMA? - INSTITUT OTVORENOG POSVOJENJA² –

Sažetak

Institut otvorenog posvojenja unatrag tridesetak godina sve je prisutniji u zakonskom uređenju prakse posvojenja djece u svijetu te se intenzivno zagovara temeljem sve većeg broja istraživanja o njegovim pozitivnim učincima na posvojiteljsku trijadu (dijete/posvojenika, posvojitelje i biološke roditelje/srodnike). Otvoreno posvojenje za razliku od zatvorenog (kakvo poznaje i naš zakonski okvir) omogućava ostvarivanje osobnih odnosa među svim članovima posvojiteljske trijade, što je unaprijed dogovoreno, usmjeravano i podržavano od strane stručnjaka sukladno najboljem interesu djeteta. Unatoč različitim praksama i stupnjevima otvorenosti posvojenja u svijetu, ozbiljniji diskurs o otvorenom posvojenju u Republici Hrvatskoj još uvijek nije pokrenut. Stoga je cilj ovog rada dati pregled rezultata istraživanja i praksi, vezanih uz institut otvorenog posvojenja, uz kritički osvrt na postojeću praksu kod nas. Ovaj rad daje pregled razvoja instituta otvorenog posvojenja u svijetu, njegovih učinaka kao i rizika te poteškoća koje ono donosi pred posvojiteljsku trijadu i stručnjake iz područja obiteljsko-pravne zaštite. Osim prikaza rezultata stranih istraživanja u radu su prikazani i rezultati istraživanja provedenih u Republici Hrvatskoj. Svrha je rada doprinijeti znanstvenoj utemeljenosti i promišljanju unapređenja prakse posvojenja djece, kao i

---

² Rad je napisan na temelju diplomskog rada Dujak (Slipac), I. (2021). Stavovi o otvorenom posvojenju - perspektiva stručnjaka. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada (mentorica: prof. dr. sc. Maja Laklija)

potaknuti akademski interes za ovo područje uz preporuke tema za buduće radove i znanstvena istraživanja.

Ključne riječi: *institut otvorenog posvojenja, posvojiteljska trijada, učinci, rizici, stavovi o otvorenom posvojenju*

Uvod

Posvojenje je oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djece bez adekvatne roditeljske skrbi, a kojim se stvara trajni odnos roditelja i djeteta (Obiteljski zakon, NN 103/2015., 98/2019., 47/2020, 49/2023, 156/2023). Posvojenje postoji od najranijeg postojanja ljudskih zajednica, još prije postojanja države i prava, kada je bilo motivirano religijskim i kulturnim tradicijama (radno jačanje kućanstva, sticanje nasljednika, postizanje egzistencijalno sigurnije starosti ili pak oslobođenje od ropstva), te se ovisno o povijesnom razdoblju i podneblju, razlikovalo u intenzitetu veze te mogućnosti raskida na taj način nastalog odnosa (Jakovac-Lozić, 2007.). Posvojenje se u Hrvatskoj prakticiralo još u srednjem vijeku, no njegove izmjene u hrvatskoj povijesti profilirale su institut posvojenja kakvim ga poznajemo danas. Spomenute izmjene odnose se na uvođenje jednog oblika posvojenja (umjesto dotadašnjeg sa srodničkim i s posvojiteljskim učinkom), promjena vezanih uz dobne razlike posvojitelja (ukida se gornja dobna granica na strani posvojitelja te je iznimno omogućeno i sniženje donje dobne granice) te bolja zaštita privatnosti posvojiteljske obitelji (Jakovac-Lozić, 2007., Hrabar, 2019.) - čime se jača institut zatvorenog posvojenja. Uvođenjem mogućnosti novog upisa činjenice rođenja posvojenika u maticu rođenih (Jakovac-Lozić, 2007.), podaci o biološkom podrijetlu djeteta čine se dodatno nevidljivima (osim na zahtjev posvojenika).

U posljednjih tridesetak godina u svijetu dolazi do izmjene oblika i prakse u posvojenju pri čemu je sve zastupljenije uvođenje opcije otvorenog posvojenja, koje se u posljednjih desetak godina intenzivnije zagovara temeljem rezultata istraživanja koji ukazuju na pozitivne ishode u odnosu na posvojiteljsku trijadu (Goldberg, 2019.). Otvoreno je posvojenje oblik posvojenja koji podrazumijeva ostvarivanje kontakta i svrsishodne komunikacije između posvojitelja, posvojenika i posvojenikove biološke obitelji (McRoy i sur., 2007., Child Welfare Information Getaway, 2013.a, Ward i sur., 2022.). Pritom se misli na otvorenost u komunikaciji općenito, u komunikaciji o biološkoj obitelji (mogu biti isključivo biološki roditelji, ali i drugi biološki srodnici) te u pogledu dopuštanja održavanja kontakta djeteta s osobama koje su bile djetetu važne prije posvojenja, odnosno biološkim srodnicima (Faulkner i Madden, 2012.,

Jurić i Blažeka Kokorić, 2019.). Posebnu pozornost se pri tome posvećuje procjeni kvalitete tih interakcija s djetetom. Važno je naglasiti da otvoreno posvojenje nikako ne može biti jedina opcija ostvarivanja posvojenja unutar sustava. Tu je važno razlikovati situacije posvojenja u kojima roditelj/i inicira/ju ili daje/ju pristanak za posvojenje, od onih u kojima su roditelji lišeni prava na ostvarivanje roditeljske skrbi, čime je zapravo narušena i svaka vjerojatnost da budući kontakt s djetetom bude kvalitetan i u skladu s djetetovim pravima i interesima što čini razliku u mogućnosti ostvarenja određenog stupnja otvorenosti u posvojenju (Sladović Franz, 2015.). Također, danas je sve češći oblik prakticiranja otvorenosti onaj pri kojemu biološki roditelji unaprijed biraju posvojitelje svome djetetu (Sladović Franz, 2015.).

Sam kontakt unutar posvojiteljske trijade u otvorenom posvojenju može varirati, biti češći ili rjeđi, može se ostvarivati direktno („licem u lice“, elektronskom poštom, različitim komunikacijskih platformi ili telefonskim pozivom) ili indirektno putem razmjene informacija putem pisma i fotografija preko treće strane (npr. socijalnog radnika) te može biti ograničen sukladno procjeni najboljeg interesa djeteta (Faulkner i Madden, 2012.). Učestalost i duljina kontakta djeteta i njegove biološke obitelji, vrijeme susreta/kontakta i/ili konverzacije može biti ograničeno i unaprijed određeno, ovisno o želji i dogovoru uključenih strana pri čemu se vodi računa od strane nadležnih tijela o interesu djeteta (Baran i Pannor, 1990., Goldberg, 2019., Grotevant i sur., 2019.). U većini zemalja s otvorenim posvojenjem sud je taj koji temeljem svoje odluke određuje kako će se taj kontakt i koliko učestalo odvijati, uvažavajući procjenu stručnjaka. Pa tako Ward i sur. (2022.) navode da sudovi u Australiji najčešće određuju da se ti kontakti odvijaju u izravnom *face to face* kontaktu do nekoliko puta godišnje (najčešće u rasponu od dva do četiri puta), te da su iznimne situacije da se on odvija indirektno, dok je trend u Velikoj Britaniji obrnut (kontakt većinom indirektan). Osim samog kontakta otvoreno posvojenje podrazumijeva i otvorenost u odnosu posvojenika i posvojitelja, a vezano za posvojenikovu biološku obitelj, što podrazumijeva razgovor o djetetovim osjećajima vezanima za biološku obitelj (Child Welfare Information Getaway, 2013.a) te uvažavanje bioloških i kulturnih odrednica biološke obitelji i identiteta djeteta.

Istraživanja u europskim zemljama, ali i šire, sve čvršće zauzimaju stajalište na strani otvorenog ili polu-otvorenog posvojenja (obzirom da se ono vezuje uz otvoreno posvojenje u daljnjem tekstu neće se posebno navoditi) (Ward i sur., 2022.). Iako Hrabar (2008.) navodi kako razlozi za zatvorenost ili otvorenost posvojenja ovise o demografskim i populacijskim utjecajima u zajednici, kao i o zastupljenom svjetonazoru, važno je promatrati „zatvaranje“ instituta posvojenja u Republici Hrvatskoj, s obzirom

na postojeću praksu otvaranja posvojenja u drugim zemljama svijeta (npr. Sjedinjene Američke Države, Australija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Španjolska, Austrija). S obzirom na to da je u Republici Hrvatskoj jedini zakonski dozvoljen oblik posvojenja zatvoreno posvojenje, ne iznenađuje da je tema otvorenog posvojenja vrlo slabo zastupljena. Štoviše, u literaturi se vrlo rijetko pronalaze informacije o otvorenom posvojenju, te ono nije dio javnog diskursa, a šira je zajednica često neinformirana o njegovom postojanju. Ovaj se rad stoga bavi institutom otvorenog posvojenja i njegovim učincima na posvojiteljsku trijadu, s ciljem približavanja tematike hrvatskoj akademskoj i stručnoj zajednici unutar koje manjka istraživanja i radova na navedenu temu. Cilj je ovog rada dati pregled rezultata istraživanja i praksi vezanih uz institut otvorenog posvojenja, uz kritički osvrt na postojeću praksu kod nas. Sadržaj rada, dakle, daje uvid u iskustva otvorenog posvojenja u praksi, koji su mogući otežavajući, a koji olakšavajući čimbenici ostvarivanja kontakta, poteškoće u njegovom ostvarivanju, snažnim ugodnim i neugodnim osjećajima, ambivalenciji i stresu koji ga prati, njegovim pozitivnim učincima i rizicima za članove posvojiteljske trijade itd. Svrha je rada stoga doprinijeti znanstvenoj utemeljenosti i promišljanju unapređenja prakse posvojenja djece, kao i potaknuti akademski interes za ovo područje uz preporuke tema za buduće radove i znanstvena istraživanja.

Otvoreno posvojenje u kontekstu različitih društvenih okolnosti

Sam institut posvojenja prilagođavao se kroz povijest određenim društvenim okolnostima, koje su uvjetovale povećanje ili smanjenje stigme, a samim time i veću ili manju nužnost zaštite posvojiteljske trijade. Tako je npr. posvojenje kroz američku povijest uglavnom bilo otvoreno, a pojava zatvaranja tog instituta počela je dvadesetih godina prošloga stoljeća. Tada se počinje prakticirati i pravo na privatnost korisnika u samom postupku, kao i dokumenata vezanih za postupak ili osobne podatke posvojenika (Gladney Center for Adoption, 2020.). Čimbenici koji su utjecali na navedeno odnose se na društvene okolnosti, prevladavajuće stavove i različite društvene procese. U to je doba posvojenje i odgajanje djece koja nisu biološka bilo obavijeno stigmom. Vlasti su, stoga, s ciljem dodatne zaštite posvojiteljskih obitelji, izmijenile zakonodavstvo u smjeru zaštite spisa vezanih za posvojenje i biološko podrijetlo djeteta kako bi se spriječile moguće zloupotrebe podataka i ucjenjivanja posvojitelja (Branton, 2017.). Doneseni su propisi koji uređuju upis činjenice rođenja u državnim spisima, s novim imenom djeteta i imenom posvojitelja kao roditelja (Branton, 2017.), a s čime sličnost vidimo i u hrvatskom zakonodavstvu (Obiteljski zakon, NN 103/2015., 98/2019., 47/2020, 49/2023, 156/2023 NN 103/2015., 98/2019., 47/2020, 49/2023, 156/2023.).

Drugi svjetski rat je doveo do većih promjena uključujući i popularizaciju posvojenja (McLaughlin i sur., 2013.). Naime, nakon Drugog svjetskog rata velik je broj djece ostao bez roditelja, a njihovim podacima o podrijetlu bilo je otežano ili u potpunosti nemoguće pristupiti. Spisi o podrijetlu djeteta su bili tajni, a pristup je bio omogućen iznimno uz pokretanje sudskog zahtijeva za pristup podacima (Branton, 2017.). To se doba, navodi Dogan (2011.), naziva i erom „savršene bebe“ za „savršen par“ jer je veliki broj tek rođene djece bio bez roditeljske skrbi. U tom periodu djeca su se posvajala isključivo ako su bila niže dobi, bez razvojnih poteškoća i prihvatljive obiteljske povijesti (Dogan, 2011.), te je očekivanje bilo da dijete nema kontakte s biološkim roditeljima i srođnicima (Ward i sur., 2022.). Uvaženo je bilo mišljenje, a koje je i danas u određenoj mjeri prisutno, da zatvoreno posvojenje pogoduje članovima posvojiteljske trijade da nastave sa svojim životima, da eliminira zbnjenost djeteta pri ostvarivanju kontakta s dvije obitelji te mogućnost stvaranja rivalstva između posvojiteljske i biološke obitelji, što su i najčešći mitovi vezani uz otvoreno posvojenje (Ryan i sur., 2011.). Također, želja za saznanjem podrijetla kod posvojenika tumačena je kao pokazatelj nezadovoljstva i neuspjeha u ostvarivanju kvalitetnog odnosa s posvojiteljem (Ryan i sur., 2011.). Dogan (2011.) sve od navedenoga objašnjava postojanjem „modela dara“ u posvojenju. Riječ je o načinu posvojenja koji podrazumijeva posvojenje što mlađeg djeteta kojeg biološki roditelji „daruju“ posvojiteljima i u tom trenutku prekidaju sve odnose s djetetom. To je posvojenje *de facto i de iure*, nepovratno i nakon kojega biološki roditelj ne ostvaruje nikakvo pravo u odnosu na biološko dijete (Dogan, 2011.) i obratno. Odrastanjem tada posvojenih generacija posvojenika i uviđanjem nepravednosti zbog nemogućnosti upoznavanja vlastitog podrijetla počinje rasti njihovo nezadovoljstvo, što utječe na formiranje posebnih udruženja koja se bore za pravo na pristup informacijama i saznanje o podrijetlu. Paralelno, dolazi do istupanja posvojenika u javnost i prezentiranja posvojenja kao čina koji ih je zaštitio, čime započinje i borba protiv stigmatizacije posvojenja (Branton, 2017.). Sve od navedenoga izazvalo je interes znanosti koja počinje sve više zauzimati stav na strani otvorenog posvojenja i ukazivati na pozitivne učinke istoga (McLaughlin i sur., 2013., Ward i sur., 2022.). Istovremeno, dolazi i do smanjenja udjela posvojive djece niže dobi, a povećanja broja starije djece. „Model dara“ kao takav više nije primjenjiv, jer ima sve više posvojive starije djece koja se sjećaju svojih bioloških srođnika i obiteljske prošlosti (Dogan, 2011.). Kao rezultat svega navedenoga, sedamdesetih godina prošloga stoljeća otvoreno posvojenje, koje Dogan (2011.) naziva „ugovornim modelom“, u Sjedinjenim Američkim Državama ponovno postaje jedan od načina realizacije posvojenja (Siegel, 2012.), a diskurs o njemu u svijetu sve intenzivniji i rašireniji.

Sličan je tijek razvoja i uvođenja otvorenog posvojenja i u Velikoj Britaniji. Do osamdesetih godina Velika Britanija dozvoljavala je posvojenje isključivo pod uvjetom potpune tajnosti podataka, a što se smatralo nužnim za uspješan proces posvojenja i zasnivanja veze unutar posvojiteljske obitelji (Dogan, 2011.). Zbog smanjenja broja djece koja su čekala posvojenje osamdesetih godina prošlog stoljeća dolazi do smanjenja broj ostvarenih posvojenja općenito, a prosječna dob djece u trenutku posvojenja raste (Dogan, 2011.). Do navedenih procesa dolazi i pod utjecajem društvenog razvoja te razvoja sustava zdravstvene skrbi koji omogućava siguran prekid trudnoće i kontrolu začeca. Uz spomenute procese velik je utjecaj u otvaranju instituta posvojenja imala Konvencija o pravima djeteta (NN, MU, br. 12/1993.). Naime, Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda je, ističući zabrinutost vezano za članke 7. i 8.³ konvencije te njihovo upitno poštivanje prakticiranjem zatvorenog posvojenja, imao veliki utjecaj na promjenu zakonodavstva u mnogim državama svijeta, pa tako i u Velikoj Britaniji (Dogan, 2011.). Prvi je korak u otvaranju instituta posvojenja u Velikoj Britaniji bilo omogućavanje punoljetnim posvojenicima uvida u rodni list koji sadrži podatke o biološkim roditeljima, a što je kasnije vodilo otvorenom posvojenju.

Republika Hrvatska sukladno Obiteljskom zakonu (NN NN 103/2015., 98/2019., 47/2020, 49/2023, 156/2023) dozvoljava mogućnost saznavanja biološkog podrijetla punoljetnim posvojenicima. Međutim, Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda u svojim preporukama Hrvatskoj u dokumentu pod naslovom „Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia“ (UN, 1996.; 2004.; 2007.; 2014.; 2022.) još uvijek nije istaknuo pitanje prava djeteta na očuvanje vlastitog identiteta i saznanje o istom i o biološkoj obitelji. Pretpostavlja se da je prioritet ponajprije osiguranje ostvarenja osnovnih prava i prevencija izdvajanja djeteta iz obitelji jačanjem kompetencija obitelji, kojemu je u temelju diskriminacija kao i osiguranje kvalitetnog alternativnog smještaja u obiteljskom okruženju, na koje navedeni dokumenti upućuju. U posljednjim zaključcima i preporukama Odbora za prava djece (2022.) vezano za posvojenje se navodi potreba osiguranja najboljeg interesa djeteta u postupcima posvojenja u smislu osiguranja transparentnih i učinkovitih postupaka uz mogućnost realizacije posvojenja bez dugih odgađanja.

---

³ Konvencija o pravima djeteta (NN, MU, br. 12/1993.) člankom 7. propisuje nužnost da dijete zna za svoje roditelje i uživa njihovu skrb ukoliko je to moguće te člankom 8. obvezu zaštite djetetova identiteta, uključujući i nacionalnost te obiteljske odnose. U Općem komentaru Konvencije o pravima djeteta (NN, MU, br. 12/1993.) kao jedan od kriterija određivanja najboljeg interesa djeteta navodi se identitet djeteta, koji podrazumijeva i pristup kulturi svoje zemlje i obitelji podrijetla te pristup informacijama o svojoj biološkoj obitelji.

Posvojenje, pravo na privatnost i pravo na saznanje informacija o podrijetlu

Budući da se posvojenje smatra pravnim, psihološkim i sociološkim postupkom, odnosno procesom s cjeloživotnim učinkom na sve uključene stranke (Sladović Franz, 2015.), razumljiva je činjenica posebne skrbi države i zaštite navedenog instituta zakonom te jamčenje određenih prava uključenim strankama. Kao važan razlog za posebno šticeenje uključenih stranaka ističe se svjetonazor i stav društva kroz povijest koji je uzrokovao stigmatizaciju djece i posvojitelja, a za čije je smanjenje bila važna upravo tajnost (Sladović Franz, 2015., Ward i sur., 2022.). Nadalje, valja istaknuti i važnost privatnosti posvojiteljske obitelji po zasnivanju posvojenja, a koju u Republici Hrvatskoj Obiteljski zakon (NN 103/2015., 98/2019., 47/2020, 49/2023, 156/2023.) posredno nalaže čl. 217. u kojemu su biološki roditelji isključeni iz ostvarivanja prava na uvid u podatke o posvojenju.

Hrabar (2008.) navodi važnost uređenja prava na pristup informacijama koje su dio posvojenikova osobnog statusa i mogućnosti pristupa podacima iz državnih matrica te navodi kako treba razlikovati navedeno od prava na privatnost. Nadalje, pri pravu na pristup informacijama treba razlikovati one informacije koje doznaje posvojitelj od onih koje doznaje posvojenik. Pri ostvarivanju prava na pristup informacijama posvojenik ostvaruje i pravo na spoznaju o podrijetlu. Pravo na spoznaju o podrijetlu djeteta uživa temeljem Konvencije o pravima djeteta (NN, MU, br. 12/1993.) u kojoj je u čl. 7. propisano da se djetetu po rođenju jamči pravo na osobno ime, državljanstvo te pravo da zna za svoje roditelje i uživa njihovu skrb, ukoliko je to moguće, te u čl. 8. obvezu zaštite djetetova identiteta, uključujući i nacionalnost te obiteljske odnose. Također, obvezuje se države potpisnice na čuvanje podataka o podrijetlu djeteta i njegovim biološkim roditeljima barem pedeset godina nakon pravomoćnosti rješenja o posvojenju, a čemu je razlog, pretpostavlja Hrabar (2008.), činjenica da se dio posvojenika odlučuje za pristupanje informacijama o biološkim srodnicima u godinama kada i sami postaju roditeljima. Nadalje, rezultat takvog normativnog okvira je i nemogućnost anonimnog poroda, koji je u određenim državama prethodno bio omogućen, a posebno kada porod nije nužno bio vezan za zdravstvene ustanove (Hrabar, 2008.).

U kontekstu prava na privatnost govorimo o dvije razine na kojima se privatnost očituje: a) zaštita podataka o posvojenju od trećih osoba (treće su osobe koje nisu uključene u sam postupak) te b) zaštitu privatnosti posvojiteljske obitelji. Upravo je ta dimenzija prava na privatnost usko povezana s pravom na pristup informacijama. Trenutna je praksa u Republici Hrvatskoj prema kojoj posvojenik ostvaruje pravo na

saznanje o činjenici posvojenja najkasnije do sedme godine, a pravo na spoznaju o podrijetlu uglavnom tek nakon navršene osamnaeste godine života (Obiteljski zakon, NN, 103/2015., 98/2019., 47/2020, 49/2023, 156/2023). Nadalje, biološki srodnici (roditelji), u Republici Hrvatskoj ne uživaju pravo pristupa posvojiteljskim spisima niti pravo uvida u izvadak iz Matice rođenih djeteta, odnosno posvojenika. Otvaranje instituta posvojenja utjecalo bi na oba prava, uključujući pravo djeteta na saznanje o podrijetlu. U otvorenom posvojenju posvojenik pravo na saznanje o vlastitom podrijetlu i biološkim roditeljima zadržava i nakon zasnivanja posvojenja u nekom dogovorenom obliku. U zatvorenom posvojenju to je pravo ograničeno, kao i pravo na pristup informacijama. Uvažavajući postojeće zakonsko uređenje posvojenja kod nas, trendove u posvojenju u svijetu te međunarodne dokumente, za očekivati je da će trebati u nekom dijelu uskladiti nacionalno zakonodavstvo s međunarodnim propisima. Ono što je pritom važno u dijelu razmatranja otvaranja instituta posvojenja (kao opcije uz zatvoreno posvojenje), jesu njegovi učinci uključujući i pozitivne i negativne ishode, odnosno kvalitetna analiza rizika i potencijala takvog oblika posvojenja, o čemu će nešto više biti rečeno u nastavku rada.

Razmatranje prava na saznanje o vlastitom podrijetlu važno je jer ono utječe na formiranje vlastitog identiteta i slike o sebi, a i saznanja o tome, pa i sama biološka obitelj entitet je koji bi, ukoliko to nije u suprotnosti s interesom djeteta, trebao biti uključen u konstrukt identiteta posvojenika (Koskinen i Böök, 2019., Laklija i Šagi, 2020., Ward i sur., 2022.). Pojam identiteta je usko povezan s pojmom osobne povijesti što znači da spoznaje koje znamo o sebi i s kojima se predstavljamo drugima, tvore našu svijest o tome tko smo. U tom kontekstu, stvaranje osobne povijesti je način na koji pojedinac povezuje vlastite životne događaje u smislenu i kontinuiranu cjelinu (Brockmeier i Carbaugh, 2001., Ward i sur., 2022.). Osobe koje ne raspolazu informacijama o biološkim srođnicima i podrijetlu imaju poteškoće u sagledavanju sebe u vlastitom životnom kontekstu, tj. osobnoj povijesti, jer im u tom procesu nedostaju važne informacije, što Dorov (2006., prema Koskinen i Böök, 2019.) naziva rupturom u osobnoj povijesti. Nemogućnost stvaranja povezane osobne povijesti povećava vjerojatnost pojave negativnih posljedica za dijete⁴ (Koskinen i Böök, 2019.). Posvojenici u otvorenom posvojenju raspolazu s više informacija i imaju priliku kroz kontakt s biološkim srođnicima (uključujući i situacije u kojima je roditelj djeteta preminuo) dobiti odgovor na važna pitanja o svojoj osobnoj povijesti (Ward i sur., 2022.).

---

⁴ U literaturi možemo naići na tezu o postojanju „sindroma posvojenog djeteta“ te kumulativne traume posvojenja (McGinn, 2000.).

Passmore i Feeney (2009.) ističu zbujujuću poziciju posvojenika, jer s osobama koje nazivaju obitelji nemaju biološku već socijalno konstruiranu vezu. Posvojenici navode da su u djetinjstvu uglavnom raspolagali informacijama koje su bile zbujujuće, nepotpune i nerijetko kontradiktorne (Koskinen i Böök, 2019.). Mogući razlog tome je nedovoljna pripremljenost posvojitelja na pitanja vezana za biološke roditelje i prošlost djeteta i/ili činjenice da ni oni ne raspolažu navedenim informacijama niti im imaju pristup. Tajnovitost vezana za samo posvojenje i biološke roditelje kod posvojenika u dječjoj dobi nerijetko je izazvala nerazumijevanje samog čina i instituta posvojenja (Koskinen i Böök, 2019.). McGinn (2000.) ističe da se dijete nalazi u zbujujućoj situaciji koja zahtijeva uspostavljanje ravnoteže i balansa na dvostrukim relacijama – s biološkim i posvojiteljskim roditeljima te da je to slučaj pri bilo kojem modelu posvojenja (budući da se emocionalni odnos djeteta prema biološkim roditeljima i/ili ideji roditelja neupitno uspostavlja) te osjećaja gubitka, napuštenosti i odbačenosti s kojim se dijete suočava, a što se u iskustvo utiskuje kao trauma. Navedeno kod posvojenika može dovesti do poteškoća pri ostvarivanju odnosa povjerenja i intimnosti, strahom od napuštanja te nemogućnošću prekidanja nezdravih i nekvalitetnih odnosa u odrasloj dobi (McGinn, 2000.) unatoč podršci posvojiteljske obitelji. Posvojenici, posebno oni koji se sjećaju svoje biološke obitelji, ističu sjećanja na osjećaj praznine i tuge od najranijeg djetinjstva zbog kidanja veza sa braćom, sestrama, bakama/djedovima ili drugim srodnicima (Koskinen i Böök, 2019.). Gubitak se očituje kao gubitak bioloških roditelja s jedne strane, ali i kao gubitak konteksta odrastanja u sredini podrijetla bioloških srodnika. Također, dolazi i do gubitka informacija i nemogućnosti pristupa istima, posebno ukoliko je riječ o zatvorenom posvojenju. Nedostatak informacija i nemogućnost vizualizacije sebi biološki srodnih osoba, kod posvojenika može rezultirati pretjeranim fantaziranjem i maštanjem koji mogu izazvati negativne posljedice (Caulan Partridge, 1991.). Johnson (2002.), stoga ističe otvoreno posvojenje kao oblik posvojenja koji minimalizira negativne posljedice osjećaja razdvajanja i gubitka kod djeteta. Međutim, važno je istaknuti da dio djece kontakt s biološkim roditeljima i srodnicima gubi prije samog posvojenja (što je dijete duže u skrbi veća je vjerojatnost da će ti kontakti prestati), stoga Ward i sur. (2022.) ukazuju na važnost osiguravanje podrške u poticanju, ostvarivanju i zadržavanju tog kontakta ukoliko je on u interesu djeteta tamo gdje je otvoreno posvojenje opcija.

Nedostatak informacija u adolescenciji može izazvati krizu identiteta, jer je to period intenzivnijeg formiranja identiteta i slike o sebi, a nerijetko je ona i povod potrazi za biološkim roditeljima (Campbell i sur., 1991.). Posvojenici tijekom adolescencije često počinju osjećati teret društvene stigme zbog činjenice da su posvojeni i da nisu

krvnim srodstvom povezani sa svojom obitelji, s čime se počinju i identificirati te mogu razviti negativnu percepciju sebe i činjenice posvojenja te bioloških srodnika (Koskinen i Bööck, 2019.). Ono na čemu su posvojenici koji su se odlučili na potragu za biološkim srodnicima, uglavnom se odnosi na dobivanje odgovora na pitanja koja se odnose na podrijetlo, obiteljsku povijest i razloge napuštanja/davanja na posvojenje ili oduzimanja roditeljske skrbi (Howe i Feast, 2001.). Saznavanje tih informacija, neovisno o tome hoće li kontakt s pronađenim srodnicima biti dugoročan ili ne, predstavlja za posvojenika neki oblik dobiti jer već prvim susretom dobiva neke informacije (ugodne/neugodne, željene/neželjene i sl.). Za većinu posvojenika i bioloških srodnika (uglavnom majke), najveći je dobitak spoznaja da je ono drugo dobro (Howe i Feast, 2001.). Rezultati istraživanja govore uglavnom o pozitivnim ishodima ponovnog susreta posvojenika i bioloških srodnika (osjećaju olakšanje i ispunjenje praznine koju su tijekom cijelog života osjećali) (Campbel i sur.,1991.) te da ispitanici navode da bi opet izabrali potražiti se međusobno (Howe i Feast (2001.). Ipak, Docan-Morgan (2014., prema Koskinen i Bööck, 2019.) ističe da, unatoč zadovoljstvu posvojenika zbog saznanja informacija u susretu s biološkim srodnicima, oni i dalje imaju osjećaj napuštanja od strane bioloških roditelja, koji se dugoročno integrira u njihovu osobnu povijest. Činjenica je da je potraga za biološkim srodnicima nakon navršene punoljetnosti u zatvorenom posvojenju, odluka na koju se pojedinac odlučuje⁵ i koju druga strana (posvojitelj) ne mora prihvatiti. S druge strane, potraga za biološkim roditeljima u zatvorenom posvojenju, gdje dijete ima neke često vrlo šture podatke o svojim biološkim roditeljima i srodnicima, predstavlja rizik za dijete, posebice ako se ona odvija od strane djeteta bez znanja posvojitelja. Naime, danas preko društvenih platformi djeca stupaju u kontakt s nepoznatim osobama koji dijele njima poznata imena i prezimena, a za koje pretpostavljaju da su s njima u mogućem srodstvu (Child Welfare Information Gateway, 2018.). Osim što na taj način stupaju u kontakt s nepoznatim osobama, s kojima dijele privatne informacije o sebi i svojim posvojiteljima (npr. identitet, lokacija na kojoj živi, škola u koju ide, slike), suočavaju se sami i s različitim reakcijama tih ljudi koje su kontaktirali (npr. ne dobivanja odgovora, blokiranja, prijetnji, prijava, nejasnih informacija, odbijanja, potvrde mogućeg srodstva i sl.). Poseban rizik predstavlja odluka djeteta da bez znanja

---

⁵ U istraživanju Foulstone i sur. (2006.) čak 53,7% sudionika koji su u odrasloj dobi potražili svoje biološke roditelje, nije o tome informiralo posvojitelje, a kao najčešće razloge navode strah da ne povrijede posvojitelje i osjećaj manjka odanosti prema posvojiteljima. Navedeno može negativno utjecati na posvojenika, jednako kao i činjenica da jednom kada pronađu biološke srodnike navedeni odbijaju kontakt, a ako pak uspješno uspostave kontakt, kao izazovi se navode teškoće u definiranju novonastalih uloga, teškoće u uspostavljanju odnosa i kvalitetne komunikacije i dr.

posvojitelja stupi s tim nepoznatim osobama i u fizički kontakt sa ili bez prethodnog dogovora s njima (odlazak na adresu koju su pronašli na internetu), pa čak i da samo ode u drugi grad.

Pozitivni aspekti i poteškoće otvorenog posvojenja

Kaplan i Silverstein (1987., prema Caulan Partridge, 1991.) navode da su izazovi s kojima se posvojiteljska trijada suočava: odbacivanje, krivnja i sram, gubitak, tugovanje, izgradnja identiteta te ostvarivanje intimnosti i uspostavljanje međusobnih granica. Uzimajući u obzir navedeno, a prvenstveno osjećaj napuštenosti, tuge i praznine o kojemu izvještavaju posvojenici u zatvorenom posvojenju, čini se važnim, uz dovođenje u pitanje postojanja prakse isključivo zatvorenog posvojenja i njegove ishode, također dati prikaz i rezultate istraživanja koja su u svom fokusu imala iskustvo djece, posvojitelja i bioloških roditelja u modelima otvorenog posvojenja. Važno je sagledati njegove pozitivne i negativne aspekte, a stoga će se u nastavku rada, uz prednosti, ukazati i na neke moguće rizike i poteškoće otvorenog posvojenja.

Pozitivni ishodi za posvojenika

Otvoreno posvojenje, navodi Goldberg (2019.), poštuje podrijetlo posvojene djece u smislu da im pruža saznanje o istome i razvoj identiteta u duhu vlastite kulture te omogućuje spoznaju i integriranje informacije o sebi kao posvojeniku od najranijeg djetinjstva. Isti autor također ističe i benefite što ranijeg otkrivanja navedene informacije jer ona kasnije u životu može narušiti dobrobit osobe te izazvati određene psiho-emocionalne krize. Child Welfare Information Getaway (2013.a) navodi da je u situacijama, kada je od strane stručnjaka procijenjeno da nije ugrožena dobrobit djeteta, njegovanje veze i odnosa s biološkim roditeljima i srođnicima u najboljem interesu posvojenog djeteta. Mogući kontakti s biološkim roditeljima posvojenicima omogućuju da saznaju ponešto i o razlozima posvojenja, njihovim kulturalnim vezama, nasljeđu, što uključuje i obiteljske sličnosti u sposobnostima, talentima, osobnosti te informacije o ostalim biološkim srođnicima koje su važne pri pronalaženju sebe i formiranju vlastitog identiteta (Heath, 2012.).

Osim samog pozitivnog djelovanja na stvaranje vlastitog identiteta, otvoreno posvojenje djeci pruža i mogućnost da razumiju vlastite osobine ličnosti te da ostvare vezu s drugim važnim odraslim osobama koje im mogu pružiti podršku kroz život pri čemu sve od navedenoga utječe na formiranje pozitivne slike o biološkom podrijetlu i biološkim roditeljima te lakše prihvaćanje činjenice posvojenja (Child

Welfare Information Getaway, 2013.a). Ward i sur. (2022.) navode da dostupnost tih informacija omogućava djetetu da i samo osvijesti da njegovi/njezini roditelji nemaju kapacitete da brinu o njima te zauzmu realniju poziciju u odnosu na njih. Nadalje, da su posvojenici kroz te kontakte imali priliku razviti empatiju prema osobama koji su u sličnoj situaciji kao njihovi roditelji te su donosili neke loše odluke u svojim životima, te se informiranije i kritički odnositi prema rizičnim čimbenicima (npr. sredstvima ovisnosti, rizičnim seksualnim ponašanjima i sl.). Neil (2010.) ističe da je mogućnost saznanja informacija i ostvarivanje kontakta s biološkim srodnicima posebno važno u slučajevima kada se dijete sjeća i zna za svoje biološke srodnike (npr. da dijete zna da su njegovi biološki roditelji, braća/sestre, bake/djedovi dobro). Štoviše, Dogan (2011.) navodi da je u takvoj situaciji, ukoliko ona nije procijenjena ugrožavajućom za dijete, kontakt posvojenika s biološkim srodnicima čak obavezan. Osim toga, posvojenici, koji raspolažu s više informacija o biološkim roditeljima, pokazuju više radoznalosti i inicijative u komunikaciji ne samo s biološkim roditeljima nego i s posvojiteljima, što naposljetku rezultira i kvalitetnijim međusobnim odnosima, većim zadovoljstvom posvojenika uslijed lakše dostupnosti informacija i pružanja odgovora na pitanja koja se tiču posvojenikova identiteta (Sobol i sur., 2000.) te umanjuju osjećaj neželjenosti ili transfera negativnih osjećaja i slike o biološkim roditeljima na samoga sebe (Smith i sur., 2020). Tome dodatno doprinosi i iskustvo kontakta s biološkom braćom i sestrama, koje utječe na bolju prilagodbu i pozitivne osjećaje vezane za vlastito posvojenje, u usporedbi s posvojenicima koji s njima nisu komunicirali (Smith i sur., 2020.). Nadalje, posvojenici koji redovito ostvaruju kontakt s biološkim srodnicima, prema (Child Welfare Information Getaway, 2013.b), navode da nemaju osjećaj zbunjenosti vezano za uloge bioloških roditelja i posvojitelja, s obzirom na njihove uloge u odrastanju djeteta. Posvojenici navode kako je odnos s biološkim roditeljima razvijen više kao prijateljski, dok roditeljsku ulogu u potpunosti pripisuju posvojiteljima. Međusobni su odnosi u otvorenom posvojenju iskreniji i kvalitetniji ukoliko je dijete mlađe, bez razvojnih poteškoća te je ostvaren kvalitetan odnos unutar posvojiteljske trijade (Neil, 2010.).

Nadalje, Von Korff i sur. (2006., prema Smith i sur., 2020.), ističu i određene pozitivne učinke otvorenog posvojenja vezane za smanjenje stupnja iskazivanja eksternaliziranih problema djeteta (npr. agresivnost, kršenje pravila i sl.) kao i nižu razinu depresivnosti posvojenika. Prema Frasch i sur. (2000.) u zemljama gdje je otvoreno posvojenje postojeća praksa djeca koja „čekaju“ na posvojenje bivaju brže uparena sa svojom posvojiteljskom obitelji ukoliko biološki roditelji pristaju na otvoreno posvojenje, nego što je to slučaj s djecom koja „čekaju“ na zatvoreno posvojenje. Navedeno ukazuje

da se duljina boravka u instituciji ili udomiteljskoj obitelji smanjuje s postojanjem otvorenog posvojenja. Dodatno, Frasch i sur. (2000.) ističu i da se povećava vjerojatnost posvojenja djece starije životne dobi (koja se sjećaju svojih roditelja i obitelji i/ili odbijaju dati svoj pristanak na posvojenje) upravo u modelu otvorenog posvojenja, a što bi potencijalno moglo pozitivno utjecati i na sistemske promjene u kontekstu Republike Hrvatske.

Pozitivni ishodi za posvojitelje

Ono na što pregled istraživanja na temu posvojenja ukazuje jest da su posvojitelji ponajviše okupirani učincima otvorenosti u posvojenju u odnosu na posvojenika (McRoy i sur., 2006.). Stoga se u tom kontekstu ishodi za posvojitelja ponajviše očituju u percepciji samog posvojenika i njegove dobrobiti te bioloških roditelja, što utječe na zadovoljstvo posvojenjem u cijelosti (Boyle, 2017.). Neil (2010.) ističe da je za zasnivanje otvorenog posvojenja važno da su posvojitelji otvorenog stava te da svjesno i svojevrijedno pristupaju otvorenom posvojenju, a što kasnije doprinosi većoj empatiji prema posvojeniku i biološkom roditeljima te donosi benefite za sve uključene strane. Siegel i Smith (2012.) navode da većina posvojitelja u modelima otvorenog posvojenja iskazuje zadovoljstvo navedenim, a u longitudinalnom istraživanju autorice Siegel (1993.; 2003.; 2008., prema Siegel i Smith, 2012.), niti jedan posvojitelj nije iskazao žaljenje radi zasnivanja otvorenog posvojenja, nije promijenio svoje mišljenje vezano za posvojenje u različitim etapama istraživanja kao niti zabrinutost za utjecaj istoga na dobrobit posvojenika. Nadalje, autorice navode da je upravo takav način ostvarivanja posvojenja utjecao na bolju komunikaciju i odnos posvojitelja i posvojenika te da zbog ostvarenja povezanosti posvojenika i bioloških roditelja nije trpio odnos posvojitelja i posvojenika. Naprotiv, komunikacija o posvojenju posvojitelja s posvojenikom je bila učestalija i kvalitetnija, što je rezultiralo većom empatijom posvojitelja prema posvojeniku i njegovim biološkim roditeljima (Child Welfare Information Getaway, 2013.a). i veću kvalitetu odnosa među članovima posvojiteljske trijade (McLaughlin i sur., 2013., Siegel, 2012.).

Sve od navedenog pozitivno utječe na percepciju odnosa posvojitelja s posvojenicima, pri čemu posvojitelji pokazuju manji strah od „gubitka“ posvojenika radi povratka u biološku obitelj (Siegel i Smith, 2012.), a što ukazuje na povjerenje u odnos posvojitelja i posvojenika. Zanimljiv je podatak, koji ističe Berry (1993.), o tome da posvojitelji, koji ne poznaju u dovoljnoj mjeri biološke roditelje te s njima kontaktiraju isključivo putem pisama, osjećaju veći strah da bi se posvojenik mogao poželjeti vratiti u biološku obitelj – što govori o pozitivnoj povezanosti stupnja otvorenosti i stupnja ugone

posvojitelja u odnosu na sam kontakt. U istraživanju koje je provela Siegel (2008.) posvojitelji ističu kompleksnost odnosa koji se ostvaruju u otvorenom posvojenju te potrebu podrške tijekom tog procesa, jer se oni sami susreću sa situacijama u kojoj potrebe djeteta stavljaju ispred svojih strahova. Posvojitelji, unatoč određenim strahovima i izazovima s kojima se suočavaju u otvorenom posvojenju, iskazuju pozitivne stavove u odnosu na isto te bi se radije ponovno odlučili za otvoreno nego zatvoreno posvojenje (Haugaard i sur., 2000.). Iako je stvaranje odnosa s biološkim srodnicima za posvojitelje bilo stresno i većina ne bi okarakterizirala da je njihov odnos s njima blizak, dio posvojitelja navodi da biološku obitelj djeteta smatra svojom proširenom obitelji te ih pozivaju da prisustvuju na obilježavanju značajnih datuma i blagdana, vjenčanja i sprovoda (Ward i sur., 2022.).

Pozitivni ishodi za biološke roditelje

U većini literature, govoreći o kontaktu posvojenika i bioloških roditelja, osoba s kojom se ostvaruje kontakt jest biološka majka – pa s toga ne iznenađuje podatak da svega 15% do 20% otvorenih posvojenja podrazumijeva i izravan kontakt s ocem (Siegel i Smith, 2012.). Praksa u Velikoj Britaniji pokazuje da se većina kontakta s biološkim roditeljima ostvaruje na indirektan način, pri čemu svega 5% posvojenika ostvaruje direktan kontakt s biološkim majkama a 2% s biološkim očevima, dok ih 15% ostvaruje kontakt s braćom i sestrama (Ward i sur., 2022). Stoga i većina istraživanja, koja u fokusu imaju biološke roditelje, daju perspektivu bioloških majki, dok su biološki očevi premalo zastupljeni u istraživanjima o posvojenju općenito, a posebno o otvorenom posvojenju (Lynn, 2020.).

Siegel i Smith (2012.), analizirajući literaturu, navode da je za biološke majke karakterističan osjećaj žaljenja i gubitka koji se s godinama nerijetko povećava. Ipak, autorice ističu kako je on uvelike manji i neposredno nakon posvojenja, ali i dugoročno, ukoliko je riječ o otvorenom posvojenju u kojemu majka i dijete ostvaruju kontakt. Naime, zasnivanje otvorenog posvojenja na majke uglavnom djeluje na način da olakšava njihovu prilagodbu na novonastalu situaciju i razdvajanje od djeteta. Boss (2000., prema Castle, 2010.) ukazuje na dvosmileni gubitak („*ambiguous loss*”), navodeći da se kod zatvorenog posvojenja radi s jedne strane o fizičkoj odsutnosti, ali psihološkoj prisutnosti posvojenog djeteta u životu majke. Riječ je prvenstveno o simboličnoj prisutnosti djeteta u životu biološke majke, što utječe na njene misli, osjećaje, postupke i identitet u cijelosti, a na isti je način i majka prisutna u životu djeteta i posvojitelja (Castle, 2010.). Navedeno dovodi do dileme odanosti i uključenosti, jer je osoba svakodnevno prisutna u mislima, a nedostupna za kontakt.

Otvoreno posvojenje kroz mogućnost ostvarivanja i održavanja kontakta omogućuje oslobođenje od negativnih emocija te fizičke prisutnosti majke u životu djeteta i obratno. Istraživanje autora Krahn i Sullivan (2015.) govori o osjećajima tuge, tjeskobe i anksioznosti, depresivnosti, zabrinutosti, zbunjenosti, straha, ljutnje i ljubomore koji se u biološkim majkama javljaju tijekom zasnivanja samog posvojenja. Ono što autori navode dodatnim zahtjevom i izazovom je pomirenje različitih osjećaja i pronalaženje ravnoteže između pozitivnih osjećaja prema djetetu te izrazito negativnih osjećaja po razdvajanju od djeteta. Važnu ulogu u pomirenju tih osjećaja ima upravo kontakt koji majke, zahvaljujući otvorenom posvojenju, ostvaruju sa svojom djecom. Naime, majke koje su dio trijade koja ostvaruje kontakt, rjeđe izražavaju osjećaj tuge, žaljenja i zabrinutosti, a češće osjećaj mira i olakšanja (Siegel i Smith, 2012.). Castle (2010.) ističe i da je osjećaj gubitka i srama kod majki čija su djeca posvojena u modelu otvorenog posvojenja manji. Također, majke koje su birale posvojiteljsku obitelj za svoje dijete češće imaju veću percepciju vlastite vrijednosti i zadovoljstva (Siegel i Smith, 2012.). Osim toga, važnu ulogu u životu majki imaju posvojitelji koji utječu na prilagodbu na novonastalu situaciju, čineći navedenu lakšom i umanjujući navedene negativne osjećaje (Krahn i Sullivan, 2015.). Kao rezultat svega navedenoga kod majki se javlja osjećaj da doprinose dobrobiti posvojene djece, iako nisu primarno njihovi skrbnici, a što posljedično utječe i na njihovo zadovoljstvo samima sobom (Siegel i Smith, 2012.). Castle (2010.) navodi i da je samo saznanje da je dijete dobro i sigurno izrazito umirujuće i zadovoljavajuće za biološke majke. S druge strane, kontakt s djetetom otvara tzv. stare rane te nošenje s neugodnim emocijama u suočavanju s činjenicom da dijete stvara novi odnos privrženosti i bliskosti s posvojiteljima (Ward i sur., 2022.). Dugoročni pozitivni ishodi za biološke majke u otvorenom posvojenju su češći nego za one koje ne ostvaruju kontakt niti se mogu informirati o djetetu (McRoy i sur., 2007.), a oni se prvenstveno očituju u smanjenju osjećaja gubitka i žaljenja te u činjenici da se te majke ne moraju trajno oprostiti sa svojom djecom (Castle, 2010.). Štoviše, biološke majke, čija su djeca posvojena u modelu zatvorenog posvojenja, kasnije nerijetko izražavaju žaljenje zbog toga, a svoju odluku o zatvorenom posvojenju objašnjavaju činjenicom da su se osjećale nedovoljno vrijednima da bi zadržale kontakt s djetetom (Castle, 2010.).

Siegel i Smith (2012.) ukazuju da očevi, vezano uz zasnovano otvoreno posvojenje, najčešće ističu višu razinu zadovoljstva zbog provedenog procesa zasnivanja otvorenog posvojenja u odnosu na majke, nakon kojeg se njihov angažman u životu djeteta smanjuje. Nadalje Lynn (2020.) je u svom istraživanju dublje propitala perspektivu deset bioloških očeva, od kojih je devet sudjelovalo u odluci o posvojenju i izboru

posvojitelja zajedno s majkom djeteta, a svega ih je troje ostalo u dobrim odnosima s majkom djeteta. Rezultati su pokazali da su svi očevi zadovoljni aranžmanom posvojenja te da vjeruju kako je ta odluka u interesu njihova djeteta pri čemu neki ističu kako se ta odluka pokazala najboljom i za njih same. Očevi navode kako se zasnivanjem otvorenog posvojenja osnovala jedinstvena nova obitelj, u kojoj su posvojitelji bili u mogućnosti pružiti njihovoj djeci djetinjstvo kakvo oni tada nisu mogli, a sve na način da nisu isključeni iz života djeteta - zbog čega su imali priliku osjećati se zadovoljno znajući da je njihovo dijete sretno. Važnu ulogu u otvorenom posvojenju za biološke očeve imali su posvojitelji, prema kojima su, zahvaljujući njihovoj otvorenosti u kontaktu, očevi mogli razviti osjećaj zahvalnosti i zadovoljstva. Oni ističu kako im je u procesu prilagodbe uvelike pomogla posvojiteljska obitelj. Pri tome je važno da biološki roditelji prihvaćaju i poštuju odnos i vezu djeteta s posvojiteljima.

Ward i sur. (2022) u kontekstu otvorenog posvojenja, vezano za odluku žele li ili ne nastaviti neki oblik kontakta s djetetom, ističe odgovornost i pravo roditelja na samoodređenje te navodi da je u tom procesu važna podrška i facilitiranje procesa njenog donošenja. U nekim situacijama, kako je ranije istaknuto, ti kontakti će biti onemogućeni po sili zakona, ali je i pravo roditelja da, unatoč opciji otvorenog posvojenja, donesu odluke o nepostojanju kontakta s djetetom i da dobiju podršku u nošenju s tom odlukom. Nadalje, istraživanja upućuju na podatak da je za dio roditelja u otvorenom posvojenju važnije zadržati kontakt nego održavanje odnosa s djetetom (Ward i sur., 2022.).

Rizici i poteškoće u otvorenom posvojenju

Siegel i Smith (2012.) navode da, iako pregled istraživanja ukazuje da je većina sudionika u otvorenim posvojenjima zadovoljna činjenicom njegova zasnivanja, taj odnos nosi i određene poteškoće. Kako je svaki odnos kompleksan i zahtijeva angažman i određena ulaganja, tako je i s odnosima u otvorenom posvojenju koji nerijetko mogu izazvati snažne i složene emocije, bilo pozitivne ili negativne (Neil, 2010.). Ono po čemu su ti odnosi specifični je činjenica da se treba definirati priroda istih, odnosno učestalost i način ostvarivanja odnosa. Pri tome može doći do poteškoća budući da se, kako navode Siegel i Smith (2012.), nerijetko javljaju situacije u kojima jedna strana (npr. biološki roditelj) želi intenzivnije kontakte od druge strane (npr. posvojitelja). Nadalje, ponekad biološki roditelji imaju nerealna očekivanja u kojima će samo zasnovati određeni odnos bez ikakve promjene (npr. da će njihova uključenost u donošenje odluka biti jednaka kao i prije zasnivanja posvojenja), što nije slučaj. Pri tome do najvećih poteškoća i potrebe za intenzivnijom podrškom stručnjaka dolazi neposredno

nakon zasnivanja posvojenja i odlaska posvojenika u posvojiteljsku obitelj. U tom su razdoblju svi članovi posvojiteljske trijade pod dojmom brojnih emocija. Posvojitelji navode da je to period koji zahtijeva određeno vrijeme i privatnost radi stvaranja obiteljskog ozračja i povezanosti posvojitelja s djetetom, dok s druge strane biološki roditelji istovremeno tada zahtijevaju najviše kontakta radi intenzivnih osjećaja koji se kod njih javljaju neposredno po zasnivanju posvojenja, promjene njihove uloge i/ili odvajanja od djeteta (Siegel i Smith, 2012.).

Pri ostvarivanju kontakta može doći i do negativnih osjećaja kao što su razočaranje, povrijeđenost, odbačenost i ljutnja (Siegel, 2012., Smith i sur., 2020.). Postavljanje granice prema biološkim roditeljima kod njih može izazvati osjećaj da ih posvojitelji ne poštuju i ne uvažavaju. Situacije u kojima posvojitelji trebaju postavljati granice su npr. nenajavljeni posjeti, posjeti izvan vremenski dogovorenog okvira, neprikladna ponašanja, prekomjerno darivanje djeteta, želja biološke majke da preuzme roditeljsku ulogu, objavljivanja sadržaja na internetu koji narušavaju privatnost djeteta i posvojiteljske obitelji i sl. (Siegel i Smith, 2012., Child Welfare Information Getaway, 2013.a). Smith i sur. (2020.), navode da u tim kontaktima može doći i do verbalnog ili fizičkog nasilja, nepoštivanja osobnih granica, no da do toga dolazi u vrlo malom broju slučajeva. Takve se rizike nastoji unaprijed spriječiti kvalitetnom i sveobuhvatnom procjenom bioloških roditelja/srodnika i posvojitelja, njihove obiteljske situacije, komunikacijskih vještina i roditeljskih kompetencija kao i kvalitetnom pripremom svih članova posvojiteljske trijade. U situacijama, gdje je procijenjeno da postoji rizik da ti kontakti budu rizični roditeljima je oduzeta roditeljska skrb ili je procijenjeno da kontakti bioloških roditelja s djetetom nisu u njegovom najboljem interesu, onemogućava se opcija otvorenog posvojenja. Također, posebno se procjenjuje i koliko je odnos pojedinog srodnika u najboljem interesu djeteta. Primjerice, kontakt s bakama i djedovima koji se obično razmatraju kao potencijalni skrbnici, no s kojima dijete ne mora nužno imati blizak odnos, a koji možda nisu ostvarili kvalitetan odnos ni sa svojim djetetom (biološkim roditeljem djeteta) te su ga moguće zanemarivali ili zlostavljali.

Neil (2010.) u svom radu navodi da posvojitelji u modelu otvorenog posvojenja ističu različite slučajeve kršenja prava djeteta. Moguće su situacije da biološki roditelji, unatoč pristanku na otvoreno posvojenje, prestanu održavati kontakt s djetetom i udalje se od posvojiteljske obitelji. To je nerijetko slučaj s npr. maloljetnim majkama koje se, primjerice, po upisu na fakultete ili zasnivanjem obitelji postupno udalje od djeteta, kao i preseljenje bioloških roditelja, promjena partnera, odsluženje dugotrajne kazne zatvora i sl. (Siegel i Smith, 2012., Ward i sur., 2022.). Posvojitelji navode i situacije

kada, unatoč detaljnom dogovoru i planu susreta, biološki roditelj ne dođe na susret pri čemu niti ne najavi niti se ispriča za svoj nedolazak (Siegel, 2008.) ili npr. ukoliko se kontakt održava putem pisama, ne odgovore na pismo djeteta. Navedene su situacije za dijete razočaravajuće (Siegel, 2012.), a za posvojitelje frustrirajuće (Siegel, 2008.). Upravo takve situacije predstavljaju dodatne izazove za posvojitelje i posvojenike, jer ih trebaju proraditi i prevladati, a dodatan čimbenik koji utječe na posljedice neostvarivanja dogovorenog kontakta djeteta s biološkim roditeljima je i činjenica da se upravo takva udaljavanja jednog ili oba biološka roditelja učestalije događaju kako vrijeme od zasnivanja posvojenja odmiče, tj. kako dijete raste. Navedeno može rezultirati time da, kada dijete uđe u dob kada formira vlastiti identitet i ima najviše pitanja, roditelj nije dostupan za pružanje informacija i odgovora djetetu (Siegel i Smith, 2012.). Nadalje, neki od posvojitelja navode da su neki od susreta i neke od informacija koje su roditelji dali djetetu bile teret za posvojenika, kao što su primjerice one o etničkom podrijetlu (Siegel, 2008.) ili osobnoj povijesti roditelja (Siegel, 2012.). Dio posvojitelja navodi i strah od negativnog utjecaja kontakta po dijete (Neil, 2010.) ili ponovljenog nasilja bioloških roditelja prema posvojeniku, ukoliko je takvih slučajeva bilo prethodno (Smith i sur., 2020.). Ipak, autori navode da je fizičko nasilje iznimno rijetko jer dijete rijetko ili nikada ne ostvaruje kontakt s biološkim roditeljem bez prisutnosti nekoga iz obitelji posvojitelja. Ward i sur. (2022.) navode i primjere kada su roditelji došli na susret s djetetom pod utjecajem nekog od sredstva ovisnosti, kao i situacije da je netko od srodnika djeteta tijekom kontakta oteo dijete iz obitelji posvojitelja.

Nadalje, posvojitelji navode da imaju problem zbog otežanog nadziranja kontakta djeteta s biološkim roditeljima koji se odvija u virtualnom okruženju (putem društvenih mreža i drugih servera za komunikaciju) bilo da su ti kontakti dogovoreni ili nisu sadržaj dogovora, a vezano za njegovu učestalost i sadržaj koji se razmjenjuje (Kaitlin i sur., 2016., Smith i sur., 2020.). Posvojitelji su iznosili i iskustvo psihičkog i emocionalnog zlostavljanja djeteta od strane bioloških roditelja (Neil, 2010., Smith i sur., 2020.), koji se očituju u npr. manipuliranju i inzistiranju u komunikaciji s djetetom da je on/ona njegov pravi roditelj ili pak u pozivanju djeteta da se vrati živjeti u kućanstvo biološke obitelji itd. Takva ponašanja bioloških roditelja bila su sankcionirana ograničavanjem i/ili mijenjanjem načina održavanja kontakta ili pak prekidanjem kontakta s djetetom. Smith i sur. (2020.) ističu da promjena medija komunikacije najčešće ne otklanja rizik manipulacije i zlostavljanja djeteta od strane roditelja.

Neil (2010.) ističe da su obilježja kontakta u otvorenom posvojenju svedena na neobične okolnosti u kojima se očekuje da se osobni obiteljski susreti događaju u

neosobnim okolnostima. Stoga nije iznenađujuće da ti susreti bioloških roditelja s djetetom u kontroliranim uvjetima mogu djelovati neobično i formalizirano, što može predstavljati prepreku stvaranju kvalitetnog odnosa. Ipak, rezultati istraživanja Neil (2010.) pokazuju da su biološki roditelji uglavnom zadovoljni s takvim aranžmanom te da se ne bi osjećali ugodno da se susreti odvijaju u njihovim kućanstvima, a uglavnom ih zadovoljava i činjenica rijetkih susreta (dva do tri puta godišnje). Ward i sur. (2022.) navode da je za dio bioloških roditelja bolno iskustvo činjenica da djeca posvojitelje nazivaju mamom i tatom, a njih odbijaju tako zvati ili ih zovu samo imenom, zbog čega dio bioloških roditelja i prekida kontakt s djetetom. Nadalje, do poteškoća u odnosima može doći i zbog neprihvatanja otvorenosti od strane posvojitelja ili pak njihovog težeg otvaranja prema biološkoj obitelji, iako su se svjesno odlučili na takav model posvojenja. Kao mogući razlog tome McLaughlin i sur. (2013.) navode da se potencijalni posvojitelji odlučuju na posvojenje uz bilo kakve uvjete kako bi što prije postali roditelji, pa stoga prihvaćaju i otvoreno posvojenje unatoč nespремnosti na isto. Nadalje, Siegel i Smith (2012.) navode da ih i svaki novi susret s biološkom obitelji podsjeća na činjenicu da je dijete posvojeno, što također utječe na njihov kontakt i odnos s biološkim roditeljima. Dodatno, Neil (2010.) nastavlja da se posvojitelji mogu suočiti i s određenim stupnjem osjećaja ljubomore, ili straha od otuđenja posvojenika, da će susreti s biološkim roditeljima destabilizirati posvojiteljske obitelji jer ponekad biološku obitelj mogu smatrati drugim utočištem djeteta. Dio posvojitelja navodi da održavanje kontakta s biološkim roditeljima za njih predstavlja stres na koji su pristali zbog interesa djeteta, ali da osjećaju napetost pred ostvarivanje kontakta, za vrijeme njegova trajanja i olakšanje kada se susret/kontakt završi (Ward i sur., 2022.). Nadalje, nisu isključene ni situacije razvoda braka i razdvajanja posvojiteljske obitelji, pri čemu postoji strah kod posvojitelja od neodobravanja i osude od strane biološke obitelji djeteta (Siegel, 2012.), a što može rezultirati dodatnim manipulacijama posvojenikom. Dodatno opterećenje za posvojitelje ponekad su bile i tajne koje su morali skrivati od posvojenika, a što se odnosi na zadržavanje informacija koje su procijenili potencijalno uznemirujućima – primjerice činjenicu da je dijete začeto činom silovanja, ili da je biološka majka požalila radi odluke o posvojenju (Siegel, 2008.).

Djeca također na kontakte s biološkim roditeljima mogu različito reagirati. Dio djece može odbiti i odbijati kontakte s biološkim roditeljima iz različitih razloga (sjećanja na okolnosti života s njima, ljutnje, zbog srama vezanih uz roditelje i neka njihova obilježja, npr. problema mentalnog zdravlja, sniženih intelektualnih sposobnosti, ovisnosti ili stila života kojim žive) (Ward i sur, 2022.). Ward i sur. (2022.) ističu da dio djece s navršениh 12 godina, kada se njihovo mišljenje i po sili zakona više uvažava i

od strane stručnjaka (mada se treba propitivati i uzimati u obzir i ranije) traže i službeni prekid kontakata. Dio kontakata se završava zbog ranije navedenih razloga njihova odbijanja kontakata, ali i iz razloga, kako djeca navode, koji se odnose na gubitak smisla tih kontakata jer su oni toliko rijetki ili su se djeca tijekom njih osjećala neugodno ili se dosađivala. Dio posvojenika navodi da su kroz te kontakte dobili informacije koje su im bile važne, te da im je nastavak kontakta predstavljao teret, stalno prisjećanje na prošlost, retraumatizaciju, strah da bi mogli završiti kao i njihovi roditelji ili su imali osjećaj zamjene uloga: da su oni u ulozi roditelja svojim roditeljima te su ga imali potrebu prekinuti (Ward, 2022.). S druge strane, autori navode da dio djece ima potrebu zaštititi svoje roditelje, da dio njih, razumijevajući okolnosti života svojih roditelja, posebice iskustva njihova odrastanja, osjeća krivnju što njihovi roditelji nisu imali priliku odrastati kao oni po posvojenju u poticajnoj obitelji, te izražavaju ljutnju prema sustavu koji nije na vrijeme zaštitio njihove roditelje.

Poteškoće su moguće i u situacijama kada braća i sestre nisu bili posvojeni u istu obitelj, kada neki od njih, unatoč pretpostavkama za posvojenje, nisu posvojeni ili i dalje žive s biološkim roditeljima. Ward i sur (2022.) navode da u tim situacijama razdvajanja braće i sestara dolazi do njihovog udaljavanja, ali i osvještavanja različitih prilika, a ponekad i kultura u kojima odrastaju. Kod dijela posvojenika to može izazvati osjećaj krivnje jer su posvojeni u podržavajuće, tople obitelji za razliku od njihove braće i sestara koji nemaju to iskustvo i mogućnost, ili npr. zavist ukoliko njihov odnos s posvojiteljima nije zadovoljavajući, a odnos braće i sestara s njihovim posvojiteljima percipiraju kvalitetnijim. Tako autori navode situacije u kojima je dijete izražavalo brigu za svoju braću i sestre koji su ostali živjeti s njihovim biološkim roditeljima i imalo ih potrebu zaštititi i pod cijenu raskida odnosa posvojenja. Ili pak primjer gdje je dijete zbog zavisti na posvojiteljsku obitelj brata/sestre nastojalo destabilizirati odnos brata/sestre s njegovim/njezinim posvojiteljima.

Posvojenici, posvojiteljske i biološke obitelji djeteta ističu važnost podrške stručnjaka, ne samo u procesu zasnivanja posvojenja uključujući i proces dogovaranja i sklapanja ugovora onačinima ostvarivanja kontakata, nego i tijekom života posvojenika čiji razvojne faze donose nove izazove pred posvojiteljsku trijadu (McLaughlin i sur., 2013., Ward i sur., 2022.). Pri tome je važno da stručnjaci potiču obitelji na otvorenu komunikaciju, educiraju posvojitelje i biološku obitelj, usmjeravaju posvojitelje i biološku obitelj na najbolji interes i potrebe djeteta (Child Welfare Information Getaway, 2013.a). Nadalje, ukoliko se radi o braći i sestrama koji nisu zajedno posvojeni u istu obitelj, važno je poticati i facilitirati kontakte dviju ili više posvojiteljskih obitelji (Ward i sur., 2022.). U procesu donošenja odluke o otvorenom posvojenju, osim razumijevanja pozicija

bioloških roditelja i srodnika te posvojitelja, važno je osigurati i realizaciju djetetova prava da izrazi mišljenje o svim stvarima koje ga se tiču (i u postupku procjenjivanja i u planiranju skrbi) (Laklija i Sladović Franz, 2013.). Sudjelovanje djeteta potrebno je osigurati u skladu s djetetovom sposobnošću razumijevanja okolnosti u kojima se nalazi i opcija koje se razmatraju u smislu osiguravanja daljnje skrbi, što je u najužoj vezi s dobi i razvojnim stupnjem djeteta. Dijete treba uvažiti kao pouzdan izvor informacija o njemu, njegovim ponašanjima (uključujući otpore), osjećajima i obitelji te treba biti informirano, slušano i shvaćeno ozbiljno prije, tijekom i nakon zasnivanja posvojenja, te praćeno i podržano u ostvarivanju kontakta s biološkim roditeljima/srodnicima.

Stavovi prema otvorenom posvojenju

Kako je ranije istaknuto, u Republici Hrvatskoj ova tema je slabo zastupljena u stručnim i znanstvenim publikacijama. U nastavku rada fokusirat ćemo se na dva dostupna istraživanja koja u svom fokusu imaju istraživanje sklonosti vjerovanju u mitove o otvorenom posvojenju. Autorica Tenšek (2018.) na populaciji potencijalnih posvojitelja i Dujak (2021.) na populaciji socijalnih radnika/ca. Oba spomenuta istraživanja koristila su Skalu stavova o otvorenom posvojenju koju su konstruirali Brown, Ryan i Pushkal (2008.).⁶ Kod razmatranja stavova o otvorenom posvojenju Brown, Ryan i Pushkal (2008.) posebno ističu spomenuto vjerovanje u mitove o otvorenom posvojenju koji su dio kognitivne komponente stavova, a koji usmjeravaju ponašanje. Autori navode da i u državama s otvorenim posvojenjem vjerovanje u mitove o otvorenom posvojenju utječe na češće realiziranje zatvorenog oblika posvojenja u praksi. Nasuprot vjerovanju u mitove je poznavanje objektivnih činjenica. U skladu s time, istraživanje Brown, Ryan i Pushkal (2008.) pokazuje da studenti socijalnog

---

⁶ Obzirom da stavovi predstavljaju psihološku kategoriju koja je utemeljena na određenim kognitivnim, emocionalnim i akcijskim odrednicama (Petz, 2005.), te da se u navedenoj skali propituje samo kognitivna odrednica, instrument mjeri isključivo sklonosti vjerovanju u mitove o otvorenom posvojenju. Rezultat se može analizirati na skupnoj razini (svih 15 čestica) i na razini triju subskala - mitovi o biološkim roditeljima, o posvojenom djetetu i o posvojiteljima, pri čemu se svaka subskala sastoji od pet čestica. Neki od mitova o otvorenom posvojenju vezanih uz dijete i posvojitelje koji su korišteni u istraživanju jesu: „Djeca će se bolje povezati s posvojiteljima ako nemaju kontakata s biološkom obitelji.“, „Djeca će razviti veću privrženost prema posvojiteljskoj obitelji ako nemaju kontakata s biološkom obitelji.“, „Posvojena djeca bila bi zbunjena ako bi nastavila viđati biološke roditelje.“, „Posvojitelji ne bi posvojili dijete kada bi se morali nositi s djetetovom biološkom obitelji.“, „Posvojitelji bi se manje osjećali kao pravi roditelji ako bi dijete održavalo kontakte s biološkom obitelji.“, „Posvojitelji će se lakše povezati s tek posvojenim djetetom ako ne postoji strah od kontakata s biološkim roditeljima.“ i sl. Mitovi vezani za biološku obitelj ovdje nisu navodeni jer nisu u skladu s našom tradicijom i zakonodavnim okvirom.

rada u odnosu na studente drugih usmjerenja iskazuju nižu razinu vjerovanja u mitove o otvorenom posvojenju. Nadalje, socijalni radnici koji rade u području posvojenja i zaštite djece rjeđe vjeruju u mitove o otvorenom posvojenju u odnosu na ostale jer raspolažu većom razinom znanja i iskustva u ovom području te češće potiču zasnivanje otvorenog posvojenja (Robinson, 2017.). Stručnjaci, koji ne raspolažu znanjem i praktičnim iskustvom vezano uz otvoreno posvojenje, oslanjaju se na svoje iskustveno i induktivno znanje, koje ne mora nužno biti i ispravno, zbog čega je važno educirati stručnjake (Kessler, 2005., Brown, Ryan i Pushkal, 2008.).

Stavovi potencijalnih posvojitelja u Republici Hrvatskoj

Rezultati istraživanja Tenšek (2018.) na uzorku potencijalnih posvojitelja (N=81) pokazuju da su sudionici skloni vjerovati mitovima o otvorenom posvojenju što ne iznenađuje zato što je riječ o društvenoj i legislativnoj okolini u kojoj se vrlo malo govori o otvorenom posvojenju, što znači da je informiranost vrlo niska, a samim time manja je i sposobnost odvajanja relevantnih od nerelevantnih informacija. Većina sudionika (njih 82,72%) osobno je zainteresirana za temu otvorenog posvojenja i voljeli bi o navedenoj temi čuti više informacija. Također, 72,8% sudionika smatra da bi navedenu temu trebalo uključiti u edukacije za potencijalne posvojitelje - što je važan podatak pri otvaranju diskursa o proširenju mogućih oblika posvojenja u Republici Hrvatskoj.

Stavovi socijalnih radnika u Republici Hrvatskoj o otvorenom posvojenju

Istraživanje Dujak (2021.) na uzorku od 186 socijalnih radnika/ca pokazuje da njih 75.8% smatra da bi tema otvorenog posvojenja trebala biti raspravljena u kontekstu izmjene Obiteljskog zakona, a uvođenje otvorenog posvojenja u Obiteljski zakon podržalo bi njih 67.7%. Dio socijalnih radnika/ca pri promišljanju o uvođenju opcije i otvorenog posvojenja ističe njegove pozitivne efekte na prava djeteta i olakšavanje samog procesa posvojenja (*„Sve što može pomoći djeci i posvojeteljima treba razmotriti”, „...kod nas se zanemaruje pravo djeteta na znanje o svom biološkom porijeklu i na imanje (u kolikoj god mjeri je to moguće, barem nekih aspekata) svojih roditelja. to pravo djeteta je prepoznato i zaštićeno i na međunarodnoj razini...”*). Dio njih pak stavlja u fokus i problematizira pravo roditelja da skrbe o djetetu, što tumače kao privilegiju i popuštanje roditeljima koji ne izvršavaju odgovorno roditeljske dužnosti te se zalažu za restriktivniji pristup sustava i ubrzanje sudskih procesa (*„... naš sustav je ionako previše naklonjen biološkim roditeljima čija su djeca u sustavu*

socijalne skrbi. Ako su izgubili roditeljsko pravo jer zlostavljaju/zanemaruju, nema razloga da imaju bilo kakva prava u pogledu svog biološkog djeteta.”, „...biološki roditelji su po mom mišljenju prezasićeni, sustav je u rasulu, a djeci se stavlja ogroman teret opetovanog davanja prilika njihovim dokazano neadekvatnim roditeljima...”).

Socijalni radnici prepoznaju da treba razlikovati situacije razmatranja opcije nekog stupnja otvorenosti posvojenja u kojima je roditelju oduzeta roditeljska skrb zbog grubog zanemarivanja i zlostavljanja djeteta, od situacija u kojem je roditelj dao dijete na posvojenje te je od strane stručnjaka procijenjeno da je u interesu djeteta da nastave neku vrstu kontakta sa svojim biološkim roditeljima. Kao takve navode situacije npr. maloljetnih majki i situacije roditelja sniženih intelektualnih sposobnosti (*„Dijete moje štice sniženih intelektualnih sposobnosti je posvojeno jer ona nije mogla brinuti o njemu, međutim, to dijete je voli i danas pita za nju. I za tu biološku majku, kao i dijete, kontakti bi bili iznimno važni...i da dijete zna da nije bilo odbačeno.”*). Sukladno tome, stav je stručnjaka da je otvoreno posvojenje dobro rješenje za neke situacije, nikako ne za sve (*„Između zatvorenog i otvorenog, uvijek sam za zatvoreno. Između otvorenog posvojenja i institucionalnog odrastanj, uvijek sam za otvoreno posvojenje.”*), kao i da će do nekog vida njegova otvaranja neminovno doći (*„Otvoreno posvojenje je posvojenje budućnosti.”*) (Dujak, 2021.).

U istraživanju Dujak (2021.), nešto je veća sklonost prihvaćanju mitova o biološkim roditeljima, nego što je to slučaj s mitovima o posvojenom djetetu ili mitovima o posvojiteljima. Obzirom da su rezultati na svim subskalama visoki, upućuju na veću sklonost vjerovanju u mitove o otvorenom posvojenju. Navedeni nalazi su važni, s obzirom na spremnost socijalnog radnika da zagovara i potiče takav oblik posvojenja koji može biti ograničen predrasudama i mitovima o otvorenom posvojenju (Robinson, 2017.). Autorica Robinson (2017.) provela je istraživanje u kojemu je promatrala povezanost otvorenosti prema otvorenom posvojenju (razinu u kojoj je osoba voljna prihvatiti mogućnost ostvarivanja kontakta između posvojitelja i posvojenika s biološkim roditeljima) s područjem rada stručnjaka, stavovima i vjerovanjem u mitove o otvorenom posvojenju. Rezultati govore da su socijalni radnici koji rade u timovima za posvojenje, kao i oni koji imaju pozitivan stav prema otvorenom posvojenju, otvoreniji za poticanje otvorenog posvojenja. Navedeno govori da znanje i iskustvo smanjuje vjerojatnost vjerovanja u mitove o otvorenom posvojenju. Sve od navedenoga ukazuje na važnost edukacije. U istraživanju Dujak (2021.) stručnjaci ukazuju da slabo poznaju institut otvorenog posvojenja, a do saznanja koja imaju dolaze jer su sami dodatno istraživali tu temu ili pak preko filmova, tako da ne iznenađuje nalaz istraživanja da 85% ispitanika iskazuje zainteresiranost za sudjelovanje u edukaciji na

temu otvorenog posvojenja.

Socijalni radnici u kontekstu otvorenog posvojenja, pozivajući se na iskustva udomitelja, ukazuju na moguće negativne učinke susreta djeteta s biološkim srođnicima na ponašanje djeteta, (*„npr. djeca smještena u udomiteljskim obiteljima su klasičan primjer kako se dugo usvajane konstruktivne navike i ponašanja unutar udomiteljske obitelji "izgube" nakon samo jednog susreta (pa čak i susreta od dva/tri sata) s biološkom nefunkcionalnom obitelji”*), zbunjenost djeteta i poteškoće u razvoju privrženosti (*„djeca imaju problem s razvojem privrženosti i osjećajem pripadnosti”*) (Dujak, 2021.). Povezivanje iskustva udomitelja u kontaktu s biološkim srođnicima djeteta s kontaktima u kontekstu otvorenog posvojenja ne iznenađuje, zato što kod nas po zakonu ne postoji opcija otvorenog posvojenja, a dio stručnjaka ima iskustvo interveniranja u odnos udomitelja i bioloških srođnika. S druge strane, u praksi imamo situacije posvojenja udomljenog djeteta od strane udomitelja⁷ koji su poznati biološkim srođnicima djeteta, te koji ostvaruju neki oblik kontakta i nakon posvojenja djeteta. Nastavno, otvara se pitanje postojeće prakse udomiteljstva s perspektivom posvojenja kao jedne od opcija za otvoreno posvojenje. Nažalost, kod nas nisu provedena istraživanja na populaciji udomitelja koji su posvojili prvotno udomljeno dijete, kao niti koja su obilježja njihovog kontakta s biološkim roditeljima i srođnicima djeteta. Važno bi svakako bilo istražiti i perspektivu te djece i njihovih bioloških roditelja i srođnika s kojima su nastavili kontakte. Jedino istraživanje na temu udomiteljstva s perspektivom posvojenja provela je Čuljak (2022.) na uzorku 10 stručnjaka/inja koji rade na poslovima udomiteljstva i posvojenja. U spomenutom istraživanju Čuljak (2022.) stručnjaci ukazuju na poteškoće udomiteljstva s perspektivom posvojenja koje se odnose na odbijanje dijela udomitelja, ujedno potencijalnih posvojitelja, daljnje suradnje s biološkim roditeljima i opstruiranje procesa posvajanja djeteta od strane druge posvojiteljske obitelji ukoliko se procijeni da je to u interesu djeteta (npr. situacija u kojoj je važno da biološki roditelji nemaju informaciju o adresi na kojoj su smještena djeca u situacijama kada postoji rizik od ugroze djetetovog života i zdravlja). Autorica također navodi i rizik od agresivnog ponašanja roditelja koji su u otporu i ne prihvaćaju sudsku odluku, a koje je usmjereno prema udomiteljima i manipuliranja djetetom, što je svakako rizik koji je ranije spomenut u radu te zahtijeva

---

⁷ Situacije u kojima tradicionalni udomitelji naknadno izražavaju želju posvojiti udomljeno dijete uslijed stvorenih emocionalnih veza s djetetom, iako prethodno nisu iskazivali namjeru za posvojenjem. Primjeri u kojima potencijalni posvojitelji, kojima je primarna motivacija želja za ostvarenjem u ulozi roditelja, zbog dugotrajnog čekanja i straha da neće biti u mogućnosti realizirati roditeljstvo kroz posvojenje, pokazuju otvorenost i za opciju udomljavanja djeteta (Čuljak, 2022.).

procjenu stručnjaka. Rezultati istraživanja autora Ryan i sur. (2011.) pokazuju da udomitelji češće vjeruju da kontakt djeteta s biološkom obitelji otežava prilagodbu na novu okolinu, što može utjecati na njihovu spremnost na otvoreno posvojenje. Sve navedeno ukazuje na kompleksnost odnosa i situacija, kao i važnosti edukacije udomitelja, potencijalnih posvojitelja, stručnjaka i šire javnosti.

Obzirom na navode Frash i sur. (2000.) da djeca bivaju brže uparena sa svojom posvojiteljskom obitelji ukoliko biološki roditelji unaprijed žele otvoreno posvojenje, nego što je to slučaj u zatvorenom posvojenju, može se postaviti i pitanje da li bi roditelji bili spremniji dati suglasnost da dijete ide na posvojenje ukoliko bi mogli zadržati neki vid kontakta s djetetom. Naime, Jurić i Blažeka Kokorić (2019.) govore i o teško posvojujivoj djeci, koja su u Hrvatskoj uglavnom starije životne dobi te se sjećaju svojih bioloških srodnika, što je dijelom i posljedica dugotrajnih sudskih postupaka na što ukazuje i Čuljak (2022.). Pretpostavlja se da bi otvoreno posvojenje upravo u takvim situacijama olakšalo i dobivanje pristanka za posvojenje od starije djece jer ne bi nosilo teret nemogućnosti ostvarivanja kontakta s biološkim srođnicima, tj. prepuštanje posvojiteljima odluke o mogućim kontaktima sa srođnicima djeteta.

Zaključna razmatranja

Unatoč različitim praksama i stupnjevima otvorenosti posvojenja u svijetu, ozbiljniji diskurs o otvorenom posvojenju u Republici Hrvatskoj još uvijek nije pokrenut. Iako se zakonodavstvo bavilo pitanjima iz područja obiteljsko-pravne zaštite, pa time i pitanjem posvojenja, praksa ne prati promjene u svijetu. Uvažavajući sve navedene potencijalne dobite za posvojiteljsku trijadu, kao i rizike otvorenog posvojenja, sveobuhvatna analiza i javna rasprava imperativ su za razmatranje potencijalnih zakonskih promjena u području posvojenja. Pri tome, važno je promisliti o različitim razinama (polu) otvorenosti, od informacija/sadržaja do kontakta, koji se može ostvarivati kao izravan kontakt posvojitelja s biološkim roditeljima, izravan kontakt posvojenika s biološkim roditeljima ili pak razmjena važnih informacija i pisama, npr. putem trećih osoba (primjerice socijalnih radnika). Kako je u radu navedeno, pozivajući se na malobrojna istraživanja provedena na tu temu kod nas, otvoreno posvojenje je nedovoljno poznat institut u znanstvenoj i stručnoj zajednici Republike Hrvatske, za koju i posvojitelji ali i stručnjaci pokazuju interes.

Iako se diskurs o problemu dugoročnog bivanja djece u skrbi, nedostatku smještajnih kapaciteta u institucijama i udomiteljskim obiteljima, kao i dugoročnost trajanja sudskih procesa posljednjih godina, intenzivirao te se javljaju inicijative koje se

zalažu za pojednostavljenje procesa posvojenja, otvoreno posvojenje kao potencijalni katalizator tih procesa još uvijek ozbiljnije nije razmotreno, što je dijelom posljedica odsutnosti poznavanja teorijski utemeljenih znanja, a samim time i nedovoljnog poznavanja instituta i informiranosti o učincima otvorenog posvojenja. Naime, istraživanja u zemljama u kojima postoji praksa otvorenog posvojenja ukazuju na pozitivne efekte uvođenja opcije otvorenog posvojenja (smanjenje duljine bivanja djece u skrbi, veća spremnost dijela roditelja da dadu suglasnost za posvojenje djece jer imaju opciju zadržati neki oblik kontakta s djetetom, ublažavanja tereta davanja suglasnosti starije djece da budu posvojena i sl.). Također, istraživanja u zemljama s otvorenim posvojenjem ističu važnost daljnjeg unapređenja instituta otvorenog posvojenja, ali i sustava zaštite djece, kako bi otvoreno posvojenje ispunilo svoj cilj i kako bi se prevenirali rizici po dijete i ostale članove posvojiteljske trijade (Ward i sur., 2022.).

Kako se nalazi istraživanja i prikazana praksa uglavnom temelji na prikazu stranih istraživanja, važno je provesti dodatna istraživanja na temu otvorenog posvojenja kod nas. U tu svrhu bilo bi važno produbiti razumijevanje udomiteljstva s perspektivom posvojenja, gdje su ti, nekada udomitelji, a danas posvojitelji, zadržali kontakt s biološkim roditeljima djeteta, pri čemu je važna perspektiva djeteta, posvojitelja, bioloških roditelja i stručnjaka. Navedeno je važno, zato što je ono primjer tzv. otvorenog posvojenja u našoj praksi. Važno je i kreiranje upitnika kojim bi se objektivno procijenila upoznatost socijalnih radnika s institutom otvorenog posvojenja i njegovim učincima u našem kontekstu. Nadalje, bilo bi važno istražiti i spremnost potencijalnih posvojitelja da zasnuju otvoreno posvojenje, te koje su to okolnosti u kojima vide da bi ono bila opcija. Također, predlaže se proširenje istraživačkog rada i provedba kvalitativnih istraživanja na temu otvorenog posvojenja, i na populaciju posvojenika, ali i djece koja čekaju posvojenje (npr. djeca koja su odbila dati suglasnost da budu posvojena) kao i populaciju bioloških roditelja čija su djeca posvojena ili su u alternativnoj skrbi (npr. pokrenut sudski proces oduzimanja prava na roditeljsku skrb). Sve navedeno doprinijelo bi procesu informiranog i na činjenicama utemeljenog razmatranja opcije uvođenja otvorenog posvojenja u određenim situacijama (u skladu s najboljim interesom djeteta), te unapređenju sadržaja edukacija u području posvojenja. O ovoj temi važno je educirati stručnjake te razviti alate stručnjacima za procjenu, pripremu, uparivanje i pružanje podrške posvojiteljskoj trijadi u otvorenom posvojenju kroz osiguravanje ciljanih i dostupnih usluga prije, za vrijeme i nakon zasnivanja posvojenja, uvažavajući pri tome njihove specifične pozicije kako bi se prevenirali mogući rizici. Uz edukaciju stručnjaka, nužna je

edukacija i senzibilizacija udomitelja, posvojitelja, bioloških roditelja i djece o ovoj temi.

Zaključno, odgovor na u naslovu postavljeno pitanje: „Trebaju li posvojenja u svim situacijama nužno značiti gubitak kontakta djeteta s biološkim roditeljima?“, glasilo bi ne nužno i ne u svim situacijama posvojenja uvažavajući najbolji interes djeteta uz osiguravanje kvalitetne i dostupne pripreme i podrške svim članovima posvojiteljske trijade, prije, za vrijeme i nakon posvojenja.

Literatura:

Baran, A. i Pannor, R. (1990). Open Adoption. U D.M. Brodzinsky i M.D. Schechter, *The Psychology of Adoption*. New York: Oxford University Press, 316-331.

Berry, M. (1993). Adoptive parents' perceptions of, and comfort with, open adoption. *Child Welfare: Journal of Policy, Practice, and Program*, 72(3), 231-253.

Boyle, C. (2017). “What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care?” *A systematic review. Child and Family Social Work*, 22, 22-33.

Branton, C. (2017). *Open Adoption and the Meanings of Reunions*. Diplomski rad. Riverside California: University Honors.

Campbell, L. H. i sur. (1991). Reunions between adoptees and birth parents: the adoptees' experience. *Soc Work*, 36(4), 329-335.

Castle, P. (2010). *A unique loss: The experience of birthmothers in open adoption*. Doktorska disertacija. Melbourne: Victoria University, School of Psychology.

Caulan Partridge, P. (1991). The particular challenges of being adopted. *Smith College Studies in Social Work*, 61(2), 197-208.

Child Welfare Information Gateway (2013a). *Helping Children and Youth Maintain Relationships With Birth Families*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Child Welfare Information Gateway (2013b). *Working With Birth and Adoptive Families to Support Open Adoption*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Child Welfare Information Gateway. (2018). *Searching for birth relatives*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia (1996). Geneva: United Nations, Committee on the Rights of the Child.

Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia (2004). Geneva: United Nations, Committee on the Rights of the Child.

Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia (2007). Geneva: United Nations, Committee on the Rights of the Child.

Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia (2014). Geneva: United Nations, Committee on the Rights of the Child.

Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia (2022). Geneva: United Nations, Committee on the Rights of the Child.

Čuljak, G. (2022.) Stavovi i iskustva stručnjaka o udomiteljstvu s perspektivom posvojenja. Zagreb: Diplomski rad, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagreb.

Dogan, R. (2011). Wishful thinking or solution? The concept of open adoption and its future. *Ankara Law Review*, 8(2), 239-260.

Dujak, I. (2021.) *Stavovi o otvorenom posvojenju - perspektiva stručnjaka*. Zagreb: Diplomski rad, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Faulkner, M. i Madden, E. E. (2012). Open Adoption and Post-Adoption Birth Family Contact: A Comparison of Non-Relative Foster and Private Adoptions. *Adoption Quarterly*, 15(1), 35-56.

Foulstone, A. R. i sur. (2006). Adoptees' relationship experiences post-reunion: Exploring the effects of interactions with biological relatives. U R. Wilkinson i Z. Pearce (ur.), *Relationships - Near and far* (49-55). Melbourne: The Australian Psychological Society.

Frasch, K. M. i sur. (2000). Openness and Contact in Foster Care Adoptions: An Eight Year Follow-Up. *Family Relations*, 49(4), 435-446.

Gladney Center for Adoption (2020). *Open Adoption History*. Posjećeno 27.6.2020. na mrežnoj stranici: https://adoption.com/wiki/Open_Adoption_History

Goldberg, A. E. (2019). *Open Adoption and Diverse Families: Complex Relationships in the Digital Age*. New York: Oxford University Press.

Grotevant, H.D., Wrobel, G.M., Fiorenzo, L., Lo, A.Y.H., & McRoy, R.G. (2019). Trajectories of birth family contact in infant adoptions. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000449>

- Haugaard, J. J. i sur. (2000). Open Adoptions. *Adoption Quarterly*, 4(2), 89-99.
- Howe, D. i Feast, J. (2001). The Long-term Outcome of Reunions Between Adult Adopted People and their Birth Mothers. *The British Journal of Social Work*, 31(3), 351-368.
- Hrabar, D. (2008). Posvojenje na razmeđi interesa posvojitelja i posvojenika. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58(5), 1107-1139.
- Hrabar, D. (2019). *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- Jakovac-Lozić, D. (2007). Posvojenje. U M. Alinčić i sur. (ur.), *Obiteljsko pravo* (311-364). Zagreb: Narodne novine d.d.
- Johnson, D. E. (2002). Adoption and the effect on children's development. *Early Human Development*, 68, 39-54.
- Jurić, I. i Blažeka Kokorić, S. (2019). Iskustva stručnjaka o posvojenju djece starije životne dobi. U S. Blažeka Kokorić (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj* (62-97). Zagreb: „Na drugi način“.
- Kaitlin A. Black, April M. Moyer i Abbie E. Goldberg (2016). From Face-to-Face to Facebook: The Role of Technology and Social Media in Adoptive Family Relationships With Birth Family Members, *Adoption Quarterly*, DOI: 10.1080/10926755.2016.1217575
- Konvencija o pravima djeteta. *Narodne novine*, međunarodni ugovor br. 12/1993.
- Koskinen, M. G. i Böök, M. L. (2019). Searching for the Self: Adult International Adoptees' Narratives of their Search for and Reunion With Their Birth Families. *Adoption Quarterly*, 22(3), 219-246.
- Krahn, L. i Sullivan, R. (2015). Grief & Loss Resolution Among Birth Mothers In Open Adoptions. *Canadian Social Work Review*, 32(1-2), 27-48.
- Laklija, M. i Sladović Franz, B. (2013). *Individualni plan skrbi za dijete u udomiteljskoj obitelji*. Zagreb: Sirius - Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje.
- Laklija, M. i Šagi, A. (2020). Međunarodno posvojenje – moguće zloupotrebe instituta i važnost zaštite prava djeteta na razvoj kulturnog identiteta. *Socijalne teme*, 1(7), 11-37.
- McGinn, M. F. (2000). Attachment and Separation: Obstacles for Adoptees. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 9(4), 273-290.
- McLaughlin, A. M. i sur. (2013). A Qualitative Study of Adoptive Parent's Experience

- of Contact in Open Adoption. *Canadian Social Work Review*, 30(1), 5-23.
- McRoy, R. i sur (2007). Open Adoptions: Longitudinal Outcomes for the Adoption Triad. U R. A. Javier i sur. (ur.), *Handbook of Adoption: Implications for Researchers, Practitioners, and Families* (175-189). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- McRoy, R. i sur. (2006). Openness Arrangements and Psychological Adjustment in Adolescent Adoptees. *Journal of Family Psychology*, 20(3), 531-534.
- Neil, E. (2010). The benefits and challenges of direct post-adoption contact: perspectives from adoptive parents and birth relatives. *Aloma: Revista de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport*, 27, 89-115.
- Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015., 98/2019., 47/2020 NN, 49/2023, 156/2023
- Opći komentar br. 14 o pravu djeteta da njegovi ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost (čl.3., st.1.)* (2013). Ženeva: Ujedinjeni narodi, Odbor za prava djeteta.
- Passmore, N. L. i Feeney, J. A. (2009). Reunions of Adoptees Who Have Met Both Birth Parents: Post-Reunion Relationships and Factors that Facilitate and Hinder the Reunion Process. *Adoption Quarterly*, 12(2), 100-119.
- Petz, B. (2005). *Psihologijski riječnik*. Jastrebaroko: Naknada Slap.
- Robinson, S. (2017). Child Welfare Social Workers and Open Adoption Myths. *Adoption Quarterly*, 20(2), 167-180.
- Ryan, S. D. i sur. (2011). Open Adoptions in Child Welfare: Social Worker and Foster/Adoptive Parent Attitudes. *Journal of Public Child Welfare*, 4, 445-466.
- Siegel, D. H. (2008). Open Adoption and Adolescence. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 89(3), 366-374.
- Siegel, D. H. (2012). Open Adoption: Adoptive Parents' Reactions Two Decades Later. *Social Work*, 58(1), 43-52.
- Siegel, D. H. i Smith, S. L. (2012). *Openness in Adoption: From Secrecy and Stigma to Knowledge and Connections*. New York: Evan B. Donaldson Adoption Institute.
- Sladović Franz, B. (2015). Posvojenje (ni)je alternativna skrb. U D. Maleš (ur.), *Kako smo postali obitelj: posvojenje – dio moje priče* (21-32). Zagreb: „Na drugi način“.
- Smith, M. i sur. (2020). Review of benefits and risks for children in open adoption arrangements. *Child & Family Social Work*, 1-14.

Sobol, P. i sur. (2000). Paths to the Facilitation of Open Adoption. *Family Relations*, 49(4), 419-424.

Tenšek, S. (2018). *Odrednice stavova prema otvorenom posvojenju kod potencijalnih posvojitelja*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.

Ward, H., Moggach, L., Tregeagle, S., Trivedi, H. (2022) *Outcomes of Open Adoption from Care: An Australian Contribution to an International Debate* 1st ed. Palgrave Macmillan; doi.org/10.1007/978-3-030-76429-6

SHOULD THE ADOPTION ALWAYS LEAD TO LOSS OF CONTACT BETWEEN ADOPTEE AND BIRTH PARENTS? - INSTITUTE OF OPEN ADOPTION -

Abstract

When it comes to legal regulations of adoption, institute of open adoption is a more common phenomenon in the last thirty years and therefore it is more often advocated, especially because of many papers talking about its positive outcomes for adoption triad (child/adoptee, adoptive parents and birth parents/relatives). Open adoption, in opposite of closed adoption (as it is legally accepted in Croatia), implies the possibility for maintaining the relationship between all members of adoption triad, which requires a formal agreement, as well as a direction and support of child experts according to best interests of the child. Despite all the differences in openness of adoption in the world, there is still no public discourse on the mentioned in the Republic of Croatia. This paper provides an overview of the development of the open adoption institute in world, its effects and challenges it brings to the adoption triad and experts in the field of family law protection. Apart from an overview of open adoption research in world, this paper also presents the results of researches conducted in Croatia. The purpose of this paper is to contribute to science-based knowledge and improvement of the child adoption process, as well as to encourage and suggest further research about the topic.

Key words: *open adoption, adoption triad, effects, risks, attitudes*

Doc.dr.sc. Koraljka Modić Stanke

Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada

Nazorova 51, Zagreb

E-pošta: kmodicstanke@pravo.unizg.hr

STAVOVI BUDUĆIH STRUČNJAKA O OTVORENIM POSVOJENJIMA I MOGUĆNOSTI NJIHOVE PROMJENE KROZ CILJANU EDUKACIJU⁸

Sažetak

Za razliku od nekih zemalja u Europi i svijetu koje omogućavaju više oblika posvojenja, podržavaju otvorenost u posvojenju te su usmjerene na prednosti izmjene informacija i određenog oblika kontakta unutar posvojiteljske trijade, u Republici Hrvatskoj zakonom je predviđen samo jedan, zatvoreni oblik posvojenja koji pretpostavlja prekid svakog kontakta djeteta s članovima biološke obitelji. Taj prekid nije uvijek moguće, a iz perspektive dobrobiti djeteta, niti poželjno ostvariti, zbog čega je Ured pravobranitelja za djecu iznio stručno mišljenje da bi u Republici Hrvatskoj trebalo zakonski predvidjeti mogućnost posvojenja unutar udomiteljske obitelji, a time i pitanje otvorenih posvojenja. U svrhu povećanja postojeće informiranosti javnosti i stručnjaka o toj temi, osmišljena je kratkotrajna ciljana edukacija za buduće stručnjake usmjerena na dodatno informiranje o posvojenju i razbijanje mitova o otvorenim posvojenjima te je provedeno istraživanje s ciljem provjere njezine učinkovitosti u povećanju informiranosti o posvojenju, smanjenju vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima te trajnoj pozitivnoj promjeni stavova prema otvorenim posvojenjima. Evaluacijsko istraživanje longitudinalno je pratilo studente psihologije (N = 25) 1) prije, 2) neposredno poslije te 3) tri mjeseca nakon ciljane edukacije, te pokazalo subjektivnu i objektivnu potrebu budućih stručnjaka za edukacijom na temu posvojenja. Edukacija se pokazala visoko učinkovitom u povećanju informiranosti o posvojenju te smanjenju mitova o otvorenim posvojenjima što se odrazilo u pozitivnijim neposrednim i trajni(ji)

---

⁸ Zahvaljujem kolegicama prof. dr. sc. Ireni Majstorović na savjetima i podršci tijekom planiranja i provedbe prvog dijela istraživanja sa studentima prava i socijalnog rada na Pravnom fakultetu u Zagrebu, doc. dr. sc. Inji Erceg na preuzimanju mentorstva diplomskog rada koji je inspirirao nastavak istraživanja sa studentima psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te Matei Markota, prof. psih. čiji je interes za obradu teme (otvorenih) posvojenja u sklopu diplomskog rada potaknuo seriju istraživanja o otvorenim posvojenjima iz psihološke perspektive.

m stavovima prema otvorenim posvojenjima – više vezano uz perspektivu i dobrobit djeteta nego li posvojitelja. Ovim istraživanjem demonstrirana je ne samo potreba (budućih) stručnjaka za dodatnom edukacijom o temi posvojenja, nego i efikasan način zadovoljenja iste - lako primijeniv i u sklopu sustava visokog obrazovanja i izvan njega. Potvrđena učinkovitost ciljane edukacije u mijenjanju stavova prema otvorenim posvojenjima posebno je važna u kontekstu potencijalne promjene praksi u smjeru veće otvorenosti kod posvojenja, jer uspjeh u istoj nije moguć bez spremnosti sustava i stručnjaka u njemu da podrže određenu razinu otvorenosti i kontakta između posvojiteljske trijade.

Ključne riječi: *otvorena posvojenja, stavovi, razina informiranosti, studenti psihologije, dobrobit djeteta*

Uvod

Zakoni i prakse vezane uz postupak posvojenja značajno se razlikuju među zemljama; iako načelno postoji slaganje oko toga da se posvojenjem stvara nova trajna zakonska veza između roditelja (posvojitelja) i djeteta te da nakon posvojenja roditeljsku odgovornost za dijete više nemaju biološki roditelji nego samo posvojitelji, postoje određene razlike u pristupima s obzirom na prekid veza između djeteta i bioloških roditelja. Primjerice, neke zemlje (Belgija, Bugarska, Francuska, Luxemburg, Malta, Poljska i Portugal) omogućuju tzv. jednostavna posvojenja (*eng. simple adoptions*) u kojima se ne prekidaju sve pravne i financijske veze djeteta s biološkom obitelji (Jurviste i sur., 2016). Također, neke zemlje (npr. Austrija, Finska, Španjolska) zakonom predviđaju mogućnost poluotvorenih (*eng. semi-open adoptions*) i otvorenih posvojenja (*eng. open ili fully disclosed adoptions*) koja pretpostavljaju određenu razinu kontakta (preko posrednika ili osobno) između posvojiteljske i biološke obitelji nakon posvojenja, dok se u praksi drugih (npr. Njemačka, Irska) opaža tranzicija prema otvorenosti u posvojenju, ali i potreba za razvojem sustava podrške obiteljima koje se odluču za uspostavljanje kontakta (Pösö i sur., 2021).

Prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23), u Republici Hrvatskoj posvojenjem prestaju međusobna prava i dužnosti djeteta i biološke obitelji, uključujući pravo nasljeđivanja djeteta prema biološkoj obitelji - a sam postupak je tajan, čime je stvoreno okruženje koje pretpostavlja zatvorena posvojenja (*eng. closed adoptions*) kao jedini formalni oblik posvojenja u Republici Hrvatskoj. To konkretno znači da se u Republici Hrvatskoj činom posvojenja predviđa trenutačni prekid svih kontakata djeteta/posvojiteljske obitelji s biološkom obitelji, osim ako je riječ o posvojenju braće i sestara; u kojem slučaju zakon nalaže (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19,

47/20, 49/23, čl.180, st.5) da se u postupcima posvojenja treba voditi računa o tome da ih, ako je moguće i u skladu s dobrobiti djeteta, posvoje isti posvojitelji. U praksi, međutim, taj prekid nije uvijek lako, moguće, a iz perspektive dobrobiti djeteta niti poželjno ostvariti – jer djeca tijekom alternativne skrbi mogu ostvarivati odnose s članovima biološke obitelji (npr. posjete baka i djedova, kontakti s braćom i sestrama), a njihovim prekidom riskira se dodatna traumatizacija i gubitak kod djeteta koje je slično već prethodno iskusilo samim odvajanjem od biološke obitelji (Grgec-Petroci, 2019). Ponekad posvojenjem dijete istovremeno mijenja i sredinu u kojoj živi (npr. seoba u drugi grad, regiju, državu) zbog čega se prekid kontakata „s prošlošću“ doima prirodni(ji)m i opravdani(ji)m, no postavlja se pitanje smislenosti, održivosti, a u konačnici i koristi inzistiranja na konceptu zatvorenih posvojenja kada postoji visoka vjerojatnost naknadnog kontakta s biološkom obitelji, primjerice u slučaju posvojenja djeteta na području boravišta/prebivališta biološke obitelji, preseljenja obitelji na isto područje ili posvojenja djece od strane udomitelja. Potonji se primjer u Republici Hrvatskoj veže uz pojam *udomiteljstva s perspektivom posvojenja*, a odnosi se na trenutno zakonski neuređenu praksu povezivanja dva različita oblika skrbi za djecu izvan biološke obitelji koja istim akterima (udomitelji), uslijed promjene u okolnostima (ostvarenja zakonskih preduvjeta za posvojenje) djeteta o kojem skrbe omogućuje promjenu uloge (u posvojitelje) te stvaranje trajnog odnosa roditelja i djeteta bez promjene okoline. Budući da su udomitelji prema Zakonu o udomiteljstvu (115/18, 18/22, čl. 51) obavezni omogućiti i poticati kontakte te susrete i druženja između djeteta i roditelja te drugih članova biološke obitelji (osim u slučaju procjene da oni nisu u najboljem interesu djeteta), prekid svih kontakata s članovima biološke obitelji u slučaju udomiteljstva s perspektivom posvojenja vjerojatno ne bi bio u interesu i za dobrobit djeteta. Na isto se u *Izješću o radu pravobraniteljice za djecu 2021* osvrće i Ured pravobranitelja za djecu (2022) iznoseći stručno mišljenje da bi trebalo zakonski predvidjeti mogućnost realizacije posvojenja unutar udomiteljske obitelji, a time i pitanje otvorenih posvojenja – uz pojedinačnu procjenu bi li to bilo u interesu konkretnog djeteta.

Desetljećima duga praksa otvorenih posvojenja u nekim zemljama (npr. Engleska, Sjedinjene Američke Države) omogućila je produkciju i kumulaciju znanstvenih dokaza o koristima otvorenosti u posvojenju. Iako su pobornici zatvorenih posvojenja zastupali mišljenje da su tajnost i „čisti prekid“ u najboljem interesu svih članova posvojiteljske trijade te da će otvorena posvojenja imati negativne posljedice za sve (Kraft i sur., 1985a, 1985b, 1985c), istraživanja su pokazala da je održavanje kontakta između posvojiteljske i biološke obitelji češće povezano s pozitivnim ishodima za biološke roditelje (Cushman, Kalmuss i Brickner Namerow, 1997), posvojitelje

(Siegel, 2012) i djecu (Smith i sur., 2020). Specifičnije, biološke majke koje su održavale kontakt s posvojiteljskom obitelji osjećale su manje brige i više olakšanja (Cushman, Kalmuss i Brickner Namerow, 1997) te bolju prilagodbu na odluku o odricanju roditeljske skrbi za dijete i veće ukupno zadovoljstvo posvojenjem (Rezaei i sur., 2019), dok su biološki očevi percipirali pozitivan utjecaj kontakta na sebe i ostale članove posvojiteljske trijade (Clutter, 2020).

Unatoč iskazanom opterećenju (emocionalnom i praktičnom), posvojitelji su izvještavali o predanosti u održavanju kontakta s biološkom obitelji zbog dobrobiti djeteta (MacDonald i McSherry, 2011), osjećali su manje straha od gubitka djeteta utemeljenog na negativnim stereotipima o biološkim roditeljima (Grotevant i sur., 2013), a o pozitivnim osjećajima vezno uz otvoreno posvojenje, poznavanje bioloških roditelja i održavanje kontakta s njima izvještavali su i dva desetljeća nakon posvojenja (Siegel, 2012).

I konačno, na temelju pregleda znanstvenih istraživanja koja su se bavila prednostima i rizicima otvorenih posvajanja, Smith i suradnici (2020) izvještavaju da kontakti djece s biološkim roditeljima u otvorenim posvojenjima ne dovode do više socijalnih i emocionalnih problema, problema u prilagodbi te želje da se vrate u biološku obitelj (o.a. inicijalne bojazni posvojitelja i stručnjaka vezano uz otvorena posvojenja), štoviše pokazalo se da kontakt potiče otvorenost u komunikaciji o posvojenju i time pomaže djeci u razvoju adoptivnog identiteta te im pruža širu mrežu podrške.

Kumulacija znanstvenih radova koja govori u prilog otvorenih posvojenja i posljedično podizanje javne svijesti o njima, dovela je do značajnog porasta u broju posvojitelja i stručnjaka koji smatraju da je neki oblik kontakta s biološkom obitelji nakon posvojenja u najboljem interesu djeteta (Grotevant, 2020). Tome u prilog govori i nacionalno istraživanje provedeno 2007. godine u Sjedinjenim Američkim Državama koje izvještava o postojanju kontakta s članovima biološke obitelji u 68% privatnih posvojenja te 39% posvojenja iz udomiteljske skrbi (Vandivere, Malm i Radel, 2009). Pa ipak, znanstveno-stručna literatura naglašava važnost individualiziranog pristupa, sugerira odabir otvorenog posvojenja tek nakon opsežnog savjetovanja i uz postojanje kontinuirane podrške stručnjaka, a u slučajevima kada otvoreno posvojenje nije u najboljem interesu djeteta (npr. prijetnja sigurnosti djeteta i obitelji) predlaže razmatranje zatvorenih posvojenja i prekid kontakata s biološkom obitelji (Berry, 1993).

Kada se govori o otvorenosti u posvojenju treba razlikovati dva međusobno povezana, ali ipak različita koncepta: 1) strukturalnu otvorenost (o.a. na koju najčešće mislimo

kad govorimo o *otvorenim posvojenjima*) – koja podrazumijeva postojeći dogovor između posvojiteljske i biološke obitelji o održavanju određene razine kontakta i razmjene informacija, koji može i ne mora uključivati dijete i 2) komunikacijsku otvorenost – koja se odnosi na *otvorenost u komunikaciji o posvojenju*, tj. kontinuirani proces razgovora o temama vezanim uz posvojenje unutar i/ili između pojedinih članova posvojiteljske trijade (Brodzinski, 2005). Iako će postojanje jedne vrste otvorenosti često podrazumijevati i postojanje druge (čime će zajednički doprinosti dobrobiti djeteta), postojanje jednog ipak ne mora nužno podrazumijevati i postojanje drugog. Tako je moguće da se uz postojeću strukturalnu otvorenost dogodi izostanak komunikacijske otvorenosti, ali i da postojeću komunikacijsku otvorenost ne prati strukturalna otvorenost – pri čemu je od ta dva scenarija potonji ipak bolji za dijete jer se kontinuirana otvorenost u komunikaciji pokazala prediktorom bolje prilagodbe i većeg samopouzdanja kod djeteta (Brodzinski, 2006).

Promjenama u praksi posvojenja neke zemlje u korist veće otvorenosti nužno prethode promjene u zakonu – koje se ne mogu dogoditi spontano, bez povećanja postojeće informiranosti javnosti i stručnjaka o toj temi. Stoga pokušaji dizanja javne svijesti o strukturalnoj i komunikacijskoj otvorenosti u posvojenju trebaju primarno uključivati ciljane edukacije namijenjene stručnjacima – kako trenutnim tako i budućim, a onda i (potencijalnim) posvojiteljima. U Republici Hrvatskoj trenutno se opaža trend povećanja svjesnosti o komunikacijskoj otvorenosti u posvojenju – jer je ta tema u određenoj mjeri zastupljena u formalnoj izobrazbi (budućih) stručnjaka (npr. u sklopu preddiplomskog studija Socijalnog rada i specijalističkog studija Prava djece), dodatnoj edukaciji stručnjaka i (potencijalnih) posvojitelja (npr. u sklopu konferencija, radionica i predavanja za stručnjake te stručnih priprema za (potencijalne) posvojitelje koje kontinuirano provodi udruga Na drugi način) te programima podrške posvojiteljskim zajednicama nakon posvojenja (npr. u sklopu programa Rastimo zajedno u novoj obitelji). Međutim, zbog važeće zakonske regulative o strukturalnoj otvorenosti u posvojenju te njezinom odnosu s komunikacijskom otvorenosti općenito se malo govori i zna, što u kombinaciji s povećanim vjerovanjem u mitove o otvorenim posvojenjima odnosno izraženim negativnim stavovima o otvorenim posvojenjima otežava proces promjene u korist veće otvorenosti.

U svrhu poticanja promjene, u sklopu suradnje nastavnika prava i psihologije pri Sveučilištu u Zagrebu, autorica ovog rada je početkom ak. god. 2016./2017. osmislila kratkotrajnu edukaciju usmjerenu na dodatno informiranje o posvojenju i razbijanje mitova o otvorenim posvojenjima, s ciljem promjene negativnih i/ili neutralnih stavova prema otvorenim posvojenjima ka pozitivnima. Edukacija je inicijalno bila

namijenjena skupini (budućih) stručnjaka primarno uključenih u poslove povezane s temom posvojenja (područje prava, socijalnog rada i psihologije), no moguća je i njezina šira primjena. Prilikom planiranja i provedbe edukacije vodilo se računa o elementima povećanja djelotvornost uvjeravajuće komunikacije u skladu s Yale pristupom promjeni stava (Aronson, Wilson i Akert, 2005), heurističko-sustavnim modelom uvjeravanja (Chaiken, 1980, 1987; Chaiken i sur., 1989,1996; Chen i Chaiken, 1999, svi prema Chaiken i Ledgerwood, 2012) i modelom vjerojatnosti elaboracije (Petty i Caccioppo, 1981, 1986a, 1986b, svi prema Petty i Briñol, 2011). Budući da cilj edukacije nije bila samo neposredna već i trajn(ij)a promjena stava studenata prema otvorenom posvojenju, u samom planiranju i provedbi edukacije je, u skladu s preporukama Aronsona i suradnika (2005), intencija bila promjenu stava ostvariti središnjim putem uvjeravanja odnosno namjera je bila da publika formira, tj. promijeni stav analiziranjem snage argumenata u poruci. Specifičnije, edukacija je uključivala *obostrane poruke* – kroz raspravu za i protiv otvorenih posvojenja, no uz osiguravanje snažnijih i uvjerljivih argumenata za otvorena posvojenja, *emocionalni utjecaj* – kroz puštanje dirljivog video sadržaja koji prikazuje opažanja, misli i osjećaje djevojčice u alternativnoj skrbi odvojene od biološke obitelji, a s obzirom da je riječ o temi usko vezanoj uz njihovu (buduću) struku pretpostavljala se zainteresiranost publike, tj. *osobna važnost* teme posvojenja i motivacija za poklanjanje pažnje argumentima. Dodatno, edukaciju je provodio *vjerodostojan izvor* - sveučilišna nastavnica s višegodišnjim nastavnim i istraživačkim iskustvom u području posvojenja, a s obzirom na nemogućnost određivanja jesu li stavovi o otvorenim posvojenjima spoznajno ili emocionalno zasnovani – intervencija je uključivala i *kognitivno i emocionalno usmjerene poruke*.

CILJ ISTRAŽIVANJA

S obzirom na sve prethodno navedeno, cilj ovog istraživanja bio je ispitati mitove odnosno stavove o otvorenim posvojenjima kod budućih stručnjaka te provjeriti njihovu stabilnost uslijed kratkotrajne ciljane edukacije. Specifičnije, željelo se ispitati percipiraju li sudionici edukaciju na temu posvojenja važnom i potrebnom za svoju (buduću) profesiju te dovodi li osmišljena kratkotrajna ciljana edukacija o posvojenju do:

1. povećanja informiranosti o posvojenju – pri čemu se očekivalo da će sudionici nakon edukacije demonstrirati veće razine informiranosti o posvojenju
2. neposrednog smanjenja vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima i izraženosti

negativnih stavova prema otvorenim posvojenjima – pri čemu se očekivalo da će sudionici neposredno nakon edukacije pokazivati manje vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima odnosno imati pozitivnije stavove prema otvorenim posvojenjima te

3. dugotrajnije promjene u vjerovanjima u mitove o otvorenim posvojenjima i izraženosti negativnih stavova prema otvorenim posvojenjima – pri čemu se očekivalo da će sudionici smanjeno vjerovanje u mitove o otvorenim posvojenjima odnosno pozitivnije stavove prema otvorenim posvojenjima zadržati i nekoliko mjeseci nakon edukacije.

Istraživanje je provedeno u dva dijela – prvi dio istraživanja odnosio se na nacrt prije-poslije s intervencijom u kojoj su sudjelovali studenti prava, socijalnog rada i psihologije, a dio podataka korišten je u svrhu izrade diplomskog rada na studiju psihologije (Markota, 2018). Drugi dio istraživanja (u fokusu ovog rada) usmjeren je na longitudinalno praćenje učinaka ciljane edukacije provedeno isključivo na skupini studenata psihologije.

METODA ISTRAŽIVANJA

Sudionici istraživanja

U samoj edukaciji te prvom dijelu istraživanja (mjeranju prije i poslije edukacije) sudjelovao je ukupno 91 sudionik (79,1% ženskog roda) u dobi od 18 do 24 godine ($M = 19,89$; $SD = 1,10$), na početnim godinama preddiplomskog studija prava ($n = 35$), socijalnog rada ($n = 28$) i psihologije ($n = 28$) pri Sveučilištu u Zagrebu. Drugi dio istraživanja nastavljen je samo sa skupinom studenata psihologije – pri čemu se od inicijalno uključenih 28 studenata pozivu na sudjelovanje u nastavku istraživanja nakon nekoliko mjeseci odazvalo njih 25.

Instrumenti

Za potrebe istraživanja konstruiran je instrument od četiri dijela. Prvi dio služio je za prikupljanje sociodemografskih podataka o sudionicima i sadržavao pitanja o dobi, spolu, prebivalištu i studiju. Drugi dio bio je namijenjen prikupljanju informacija o upoznatosti sudionika s temom posvojenja (povezano i s privatnim i s obrazovnim kontekstom), spremnosti za razmatranje posvojenja kao načina proširenja vlastite obitelji u budućnosti, zainteresiranosti za rad u sklopu sustava socijalne skrbi te procjene potrebe za edukacijom o posvojenju kod djelatnika vlastite profesije.

Treći dio sadržavao je upitnik informiranosti o posvojenju – konstruiran za potrebe istraživanja. Upitnik je sadržao 17 pitanja o posvojenju (na koja su odgovori pruženi u sklopu edukacije), a služio je objektivnoj procjeni trenutne informiranosti o posvojenju (primjer čestica: „U Obiteljskom zakonu RH navodi se sugestija posvojiteljima da djetetu do 7. godine života kažu da je posvojeno“; „Otvorenost glede posvojenja nužno uključuje kontakt članova posvojiteljske obitelji s članovima biološke obitelji djeteta“). Sudionici su na pitanja odgovarali sa DA, NE ili NE ZNAM, za svaki točan odgovor sudionici su dobili jedan bod, a ukupan rezultat dobio se zbrajanjem bodovanja točnih odgovora i imao mogući raspon od 0 do 17.

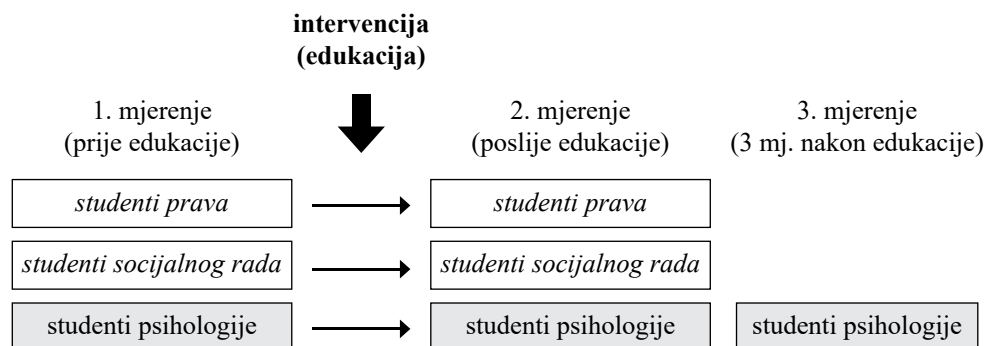
Četvrti dio instrumenta uključivao je *Ljestvicu stavova o otvorenom posvojenju* (eng. Open Adoption Scale; Brown, Ryan i Pushkal, 2007), namijenjenu ispitivanju sklonosti osobe da vjeruje u mitove o otvorenom posvojenju (primjer čestica: „Za posvojenu djecu je najbolje da krenu od početka, bez ikakvih kontakata sa biološkim roditeljima.“; „Posvojitelji trebaju zatvoreno posvojenje kako bi razvili čvrst obiteljski identitet“). Autori su proveli validaciju skale i potvrdili njezinu konstruktnu valjanost; dobivenim postocima zajedničkih faktora između tri podljestvice i čestica koje mjere eksplicitne stavove prema otvorenim posvojenjima potvrdili su konvergentnu valjanost te demonstrirali da su stavovi prema otvorenim posvojenjima utemeljeni na mitovima o otvorenim posvojenjima (te sugerirali mogućnost interpretacije rezultata na skali u kontekstu stavova). Od autora je dobiveno dopuštenje za prijevod i korištenje instrumenta u sklopu istraživanja. Ljestvica sadrži 15 tvrdnji o (otvorenosti u) posvojenju u odnosu na koje su sudionici pomoću skale od 1 (izrazito se ne slažem) do 7 (izrazito se slažem) trebali procijeniti svoj stupanj (ne)slaganja, a sastoji se od tri podljestvice od kojih svaka ispituje stavove prema pojedinom članu posvojiteljske trijade (biološki roditelji, posvojitelji, posvojena djeca). Ukupan rezultat dobiva se zbrajanjem odgovora sudionika na pojedinim česticama s mogućim rasponom rezultata od 5 do 35 na pojedinoj podljestvici (niži rezultat označava nižu sklonost vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima odnosno pozitivniji stav prema otvorenom posvojenju). Izračunati Cronbach alfa koeficijenti govore o visokoj pouzdanosti podljestvica u originalu ($\alpha_{b.r.} = 0.92$, $\alpha_p = 0.82$, $\alpha_{p.d.} = 0.85$, prema Brown, Ryan i Pushkal, 2007.), kao i u hrvatskoj inačici ($\alpha_{b.r.} = 0.83$, $\alpha_p = 0.94$, $\alpha_{p.d.} = 0.88$, prema Tenšek, 2018.). Budući da je edukacija primarno bila usmjerena na teme vezane uz posvojitelje i posvojenu djecu, u ovom istraživanju korišteni su samo rezultati dvije podljestvice koje su se odnosile na njih, a interpretacija stavova s obzirom na smjer i intenzitet temeljila se na izračunu prosječnih rezultata na pojedinoj podljestvici.

Postupak i nacrt istraživanja

Prvi dio istraživanja detaljno je opisan u diplomskom radu naslova *Informiranost i stavovi studenata o otvorenom posvojenju* (Markota, 2018), a u ovom radu će zbog razumijevanja šireg konteksta istraživanja biti prikazana samo sažeta verzija. Po primitku odobrenja Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta na Limesurvey sustavu napravljena je online verzija upitnika koju su u svrhu zaštite identiteta sudionici ispunjavali pod šifrom. Samom rješavanju upitnika prethodila je informacija o svrsi istraživanja te dobrovoljnosti u sudjelovanju (i mogućem odustajanju u bilo kojem trenutku, bez posljedica) kako bi sudionici mogli dati informirani pristanak. Tjedan dana prije edukacije svim (potencijalnim) sudionicima poslan je mail s pozivom za sudjelovanje u istraživanju koji je sadržao link na online verziju upitnika. 90-minutna edukacija provedena je zasebno za svaku od tri skupine sudionika, a po završetku iste svim polaznicima edukacije na mail je poslan link s molbom da ponovno ispune isti online upitnik.

Drugi dio istraživanja uključivao je samo studente psihologije i proveden je tri mjeseca nakon provedene ciljane edukacije o posvojenju. Sudionicima edukacije na mail je poslan poziv za sudjelovanje u nastavku istraživanja koji je sadržavao link na isti online upitnik korišten u prvom dijelu istraživanja. U ovom longitudinalnom istraživanju nije došlo do velikog osipanja sudionika (pozivu na sudjelovanje nisu se odazvala samo 3 sudionika). Nacrt istraživanja prikazan je na Slici 1.

Slika 1. Nacrt istraživanja

Kako bi se provjerila opravdanost korištenja krnjeg nacrtu u nastavku istraživanja, tj. longitudinalnog praćenja samo jedne skupine budućih stručnjaka bez rizika smanjene mogućnosti generalizacije zaključaka, provedena je analiza podataka prikupljenih u prvom dijelu istraživanja vezano uz informiranost i stavove o posvojenju. Iako su u skladu s postojećim razlikama u studijskim programima potvrđene značajne razlike u inicijalnoj *informiranosti o posvojenju* između tri skupine budućih stručnjaka ($F(2/85) = 34,47; p < 0,05$), a studenti psihologije su se, očekivano, pokazali najmanje informiranima, daljnja analiza je pokazala kako su uslijed edukacije sve tri skupine značajno povećale informiranost o posvojenju na podjednaku razinu ($M_{pravo} = 15,86; M_{soc. rad} = 14,93; M_{psih} = 15,20$) – čime se potvrdio očekivani univerzalni obrazovni učinak osmišljene edukacije. Dodatno, jednostavna ANOVA za nezavisne podatke pokazala je da se tri skupine studenata međusobno nisu razlikovale u inicijalnim (neutralnim) *stavovima o otvorenim posvojenjima* – niti na podljestvici posvojitelji ($F(2/85) = 0,24; p > 0,05$), niti na podljestvici posvojena djeca ($F(2/85) = 0,71; p > 0,05$), a isto je dobiveno i za (blago pozitivne) stavove o otvorenim posvojenjima neposredno nakon edukacije – vezano uz posvojitelje ($F(2/85) = 0,49; p > 0,05$) i posvojenju djecu ($F(2/85) = 0,99; p > 0,05$). Budući da su u drugoj točki mjerenja tri skupine sudionika bile podjednake u informiranosti i stavovima o posvojenju, smatralo se opravdanim iz praktičnih razloga nastaviti longitudinalno pratiti samo jednu skupinu u svrhu donošenja zaključaka o dugotrajn(ij)im učincima edukacije.

REZULTATI

Prije edukacije studenti psihologije su iskazali mišljenje da je njihovoj budućoj profesiji podosta potrebna edukacija na temu posvojenja i to se mišljenje nije promijenilo unutar tri točke mjerenja ($F(2/48) = 1,94; p > 0,05$).

Kako bi se provjerilo je li osmišljena ciljane edukacija ostvarila svoj primarni, obrazovni cilj, provedena je jednostavna analiza varijance za zavisne uzorke. ANOVA je potvrdila ($F(2/48) = 212,7; p < 0,01; \eta p^2 = 0,89$) da su u odnosu na inicijalnu nisku prosječnu informiranost o posvojenju (28,2% točnih odgovora) studenti psihologije značajno napredovali neposredno nakon ciljane edukacije (89,4% točnih odgovora) te zadržali (ali i zaboravili) dio stečenih informacija u funkciji vremena (68,2% točnih odgovora) (*Tablica 1*). Rezultati idu u prilog prihvatanju hipoteze o učinkovitosti djelovanja kratkotrajne ciljane edukacije na povećanje informiranosti o posvojenju.

Tablica 1. Prosječne vrijednosti koje su studenti psihologije (N = 25) postigli na provjeri informiranosti o posvojenju neposredno prije i neposredno poslije ciljane edukacije o posvojenju te nakon tri mjeseca s pripadajućim t-testovima i veličinama učinka

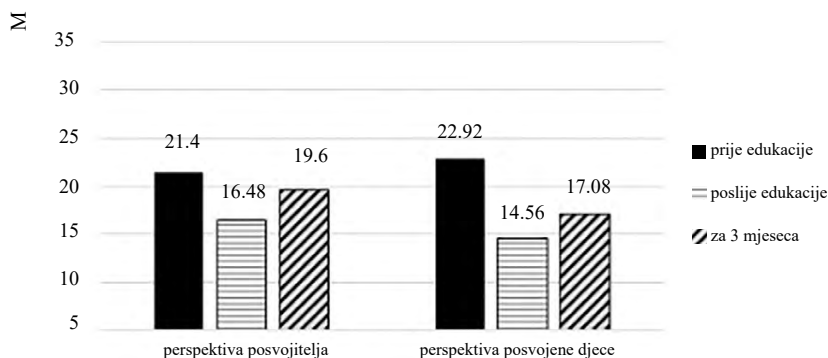
<i>točka mjerenja</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>d</i>
1. prije edukacije	4,8	2,83		
2. poslije edukacije	15,2	1,71	-17,33**	4,54
2. poslije edukacije	15,2	1,71		
3. nakon 3 mjeseca	11,6	1,76	8,91**	2,12
1. prije edukacije	4,8	2,83		
3. nakon 3 mjeseca	11,6	1,76	-7,86**	2,95

** $p < 0.01$

Kako bi se provjerilo je li ciljana edukacija dovela prvo do neposredne, a onda i do dugotrajnije promjene u vjerovanjima u mitove o otvorenim posvojenjima, odnosno stavovima prema otvorenim posvojenjima, provedene su dvije jednostavne analize varijance za zavisne uzorke – vezane uz podatke dobivene na podljestvici posvojitelji i podljestvici djeca. U skladu s očekivanjima ANOVA provedena na rezultatima podljestvice usmjerene na perspektivu *posvojitelja* pokazala je statistički značajnu promjenu u vjerovanju u mitove o otvorenim posvojenjima, odnosno u stavovima prema otvorenim posvojenjima unutar tri mjerenja ($F(2/48) = 13,85; p < 0.01; \eta p^2 = 0,37$), zbog čega su napravljeni post-hoc testovi kako bi se utvrdilo između kojih točaka mjerenja razlika zaista i postoji. Naknadna analiza s obzirom na perspektivu *posvojitelja* pokazala je da je uslijed edukacije došlo do velikog pada s obzirom na vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima, odnosno pomaka od prosječno neutralnih ($M = 4,28; SD = 1,07$) do blago pozitivnih ($M = 3,29; SD = 1,21$) stavova prema otvorenim posvojenjima ($t(24) = 4,85; p < 0.01; d = 0,88$). Međutim, također se pokazalo i da je tijekom vremena došlo do statistički značajnog umjerenog porasta u vjerovanju u mitove o otvorenim posvojenjima ($M = 3,92; SD = 1,27$) odnosno prosječnog smanjenja pozitivnosti stavova prema otvorenim posvojenjima ($t(24) = -3,74; p < 0.01; d = 0,51$), zbog čega se isti u konačnici, tri

mjeseca nakon edukacije nisu statistički značajno razlikovali od inicijalnih ($t(24) = 1,84; p = 0,078$) (Slika 1). ANOVA provedena na rezultatima podljestvice usmjerene na perspektivu *posvojene djece* pokazala je očekivanu statistički značajnu promjenu u vjerovanju u mitove o otvorenim posvojenjima odnosno u stavovima prema otvorenim posvojenjima kroz tri točke mjerenja ($F(2/48) = 39,28; p < 0,01; \eta p^2 = 0,62$), zbog čega su i u ovom slučaju napravljeni post-hoc testovi. T-testovi za male zavisne uzorke pokazali su da je edukacija imala izrazito velik učinak na smanjenje vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima, odnosno promjenu blago negativnih ($M = 4,58; SD = 1,07$) u umjereno pozitivne ($M = 2,91; SD = 1,20$) stavove prema otvorenim posvojenjima s obzirom na perspektivu *posvojene djece* ($t(24) = 9,55; p < 0,01; d = 1,49$). Dodatno, pokazalo se da su tijekom vremena pozitivni stavovi postali slabije izraženi ($M = 3,41; SD = 1,41$), tj. blago pozitivni ($t(24) = -2,69; p < 0,05; d = 0,39$), ali da su se u konačnici, tri mjeseca nakon edukacije, i dalje uvelike razlikovali od inicijalnih ($t(24) = 5,40; p < 0,01; d = 0,95$) (Slika 1).

Slika 1. Prosječna izraženost vjerovanja u mitove, odnosno izraženost negativnih stavova prema otvorenim posvojenjima s obzirom na perspektivu posvojitelja i posvojene djece opažena kod studenata psihologije ($N=25$) prije i poslije ciljane edukacije o posvojenju te tri mjeseca kasnije

Rezultati idu u prilog prihvaćanju hipoteze o učinkovitosti djelovanja osmišljene kratkotrajne ciljane edukacije na smanjenje vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima, odnosno promjenu stava o otvorenim posvojenjima prema pozitivnijima neposredno nakon edukacije, no samo djelomično (vezano uz perspektivu djece, ali ne i posvojitelja) potvrđuju hipotezu o trajnijem učinku ciljane edukacije na promjenu stava o otvorenim posvojenjima.

RASPRAVA

Rezultati ovog istraživanja pokazali su ne samo postojanje (percipirane) potrebe budućih stručnjaka za dodatnom edukacijom o temi posvojenja, nego i efikasan način zadovoljenja te potrebe - lako primjenjiv i u sklopu sustava visokog obrazovanja i izvan njega. K tome se osmišljena ciljana edukacija pokazala učinkovitom u smanjenju vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima i izraženosti negativnih stavova prema otvorenim posvojenjima, posebno u kontekstu perspektive djeteta. U nastavku rasprave uslijedit će osvrt na ograničenja istraživanja s prijedlozima mogućih unapređenja, nakon čega će se razmotriti dobiveni nalazi u kontekstu drugih istraživanja te istaknuti praktične implikacije ovog istraživanja.

Dva obilježja ovog istraživanja ograničavaju zaključke o učinku osmišljene kratkotrajne ciljane edukacije o posvojenju na smanjenje mitova o otvorenim posvojenjima te povećanje pozitivnih stavova prema otvorenim posvojenjima kod (budućih) stručnjaka. Kao prvo, makar je utvrđeno nepostojanje razlika između studenata prava, socijalnog rada i psihologije u mitovima i stavovima prema otvorenim posvojenjima prije i neposredno poslije edukacije – što ide u prilog generalizaciji zaključaka o smjeru i trajanju učinka ciljane edukacije kod različitih (budućih) stručnjaka, dodatno povećanje vanjske valjanosti moglo bi se postići longitudinalnim praćenjem svih skupina kroz više točaka mjerenja, kao i provjerom mogućeg moderatorskog efekta razine obrazovanja i iskustva na iste. Kao drugo, iako se zbog teme bliske struci pretpostavljalo da će sudionici biti visoko zainteresirani i motivirani za poklanjanje pažnje argumentima tijekom edukacije (*veća vjerojatnost promjene stava središnjim putem uvjeravanja i dugotrajnosti promjene*), moguće je da su i među njima postojale razlike zbog kojih su se neki usmjeravali na vanjska obilježja poruke, npr. trajanje edukacije i stručnost izvođača (*veća vjerojatnost promjene stava perifernim putem uvjeravanja i kratkotrajnosti promjene*), a neki možda niti na to – što je u konačnici tri mjeseca nakon edukacije dovelo do naknadnog djelomičnog približavanja stavova inicijalnim vrijednostima. Premda bi u budućim istraživanjima bilo poželjno mjeriti, a onda i provjeriti eventualni utjecaj razine motivacije prije te razine kognitivne elaboracije tijekom edukacije – heterogeni uzorak u tom smislu još i bolje demonstrira učinkovitost ciljane edukacije, a ujedno govori u prilog ekološkoj valjanosti rezultata dobivenih ovim istraživanjem.

Dobiveni rezultati o slaboj inicijalnoj informiranosti te potrebi za dodatnom edukacijom o temi posvojenja u skladu su sa dosadašnjim nalazima u području struke (Vučković i Modić Stanke, 2016), a s obzirom na podzastupljenost dotične teme u postojećim

domaćim kurikulumima, razvoj i evaluacija ciljanih stručnih edukacija prije ili nakon obaveznog obrazovanja od velike je važnosti za profesionalni razvoj stručnjaka koji u RH rade s članovima posvojiteljske trijade i/ili sudjeluju u kreiranju politika i pravnih akata koji se odnose na njih. I dok bi inicijalna prosječna informiranost sudionika (28,2% točnih odgovora) prema uvriježenim akademskim standardima bila daleko od prolazne, vrlo visok postotak točnih odgovora neposredno nakon edukacije (89,4%) bez inicijalne najave provjere znanja, sugerira kvalitetu planirane metode rada i aktivno sudjelovanje polaznika tijekom ciljane edukacije u podlozi ovog rada. Isto potvrđuje i dobar postotak zadržavanja informacija (68,2% točnih odgovora) mjesecima kasnije, unatoč izostanku ponavljanja informacija s ciljem zapamćivanja, što bi usporilo pad Ebbinghouseove krivulje zaboravljanja (Subirana, Bagiati i Sarma, 2017). Međutim, iako važan indikator i prediktor učinka edukacije u najširem smislu, povećanje informiranosti o posvojenju u kontekstu ovog rada imalo je ulogu potvrde odvijanja planiranih procesa tijekom edukacije, dok je primarna svrha bila ispitati jesu li dotični procesi djelovali i na smanjivanje mitova o otvorenim posvojenjima, odnosno promjenu stavova o otvorenim posvojenjima prema pozitivnijima.

Dobiveni nalazi sugeriraju da budući stručnjaci u Republici Hrvatskoj nemaju izražene negativne stavove o otvorenim posvojenjima te da su pri inicijalnom formiranju stavova neznatno podložniji mitovima o otvorenim posvojenjima glede perspektive posvojene djece nego li su to glede perspektive posvojitelja – što je indikator povećanog opreza s obzirom na primarnu potrebu za zaštitom dobrobiti djeteta. Ujedno nalazi sugeriraju i veći te trajniji učinak ciljane edukacije na stavove o otvorenim posvojenjima vezane upravo uz dobrobit te ranjive skupine, što sugerira osvještavanje postojanja prednosti otvorenih posvojenja za dobrobit djeteta te inkorporiranje istih u vlastite kognitivne sheme i vrijednosti koje će kasnije formirati njihovo razmišljanje i ponašanje vezano uz pitanje otvorenosti u posvojenju i održavanja kontakta s članovima biološke obitelji.

Nalazi su u skladu sa istraživanjem koje su proveli Brown, Ryan i Pushkal (2007), a koje je utvrdilo postojanje razlike između (blago pozitivnih) stavova o otvorenim posvojenjima kod studenata socijalnog rada i (prosječno neutralnih) stavova o otvorenim posvojenjima kod studenata drugih različitih struka. Budući da se na temelju analize programa studija psihologije (tj. nezastupljenosti teme posvojenja u njemu) može pretpostaviti da je inicijalna razina (ne)informiranosti budućih stručnjaka u području psihologije podjednaka onoj budućih stručnjaka drugih struka (izuzev socijalnog rada i prava – kojima je tema posvojenja uključena u program studija), promjena u stavovima opažena neposredno nakon ciljane edukacije odgovara opaženoj razlici između dvije skupine studenata u prethodno spomenutom istraživanju

te ide u prilog zaključku o učinkovitosti kratkotrajne ciljane edukacije stručnjaka u neposrednoj promjeni stavova o otvorenim posvojenjima.

Što se tiče trajnosti promjene stavova (budućih) stručnjaka prema otvorenom posvojenju, rezultati su pokazali veću učinkovitost ciljane edukacije vezano uz promjenu stavova glede dobiti posvojene djece nego li glede posvojitelja. Iako je ciljane edukacija planirana s ciljem optimalizacije elemenata koji će povećati djelotvornost uvjeravajuće komunikacije i promjenu stava središnjim putem uvjeravanja (Aronson, Wilson i Akert, 2005; Chaiken i Ledgerwood, 2012; Petty i Briñol, 2011), čini se da je to u većoj mjeri ostvareno vezano uz kontekst djeteta (moguće povezano s većim emocionalnim utjecajem i osobnom važnosti ostvarenja dobiti djece). Povezano s nalazima, predlaže se dorada ciljane edukacije koja će prilagoditi metodu argumentiranja sadržaja vezanih uz dobrobit posvojitelja ne bi li se ostvarila trajnija promjena, ali i dugotrajnije praćenje učinaka kako bi se provjerila stabilnost istih u vremenu. Naime, gledajući trendove rezultata, nije nemoguće zamisliti da će bez dodatne intervencije (npr. rasprave među kolegama) koja bi ih „natjerala“ na razmatranje argumenata za i protiv njihovih stavova, u funkciji vremena novoformirani pozitivniji stavovi početi blijediti zajedno sa usvojenim sadržajem – te da bi se nakon dužeg vremenskog perioda efekt ciljane edukacije na promjenu stavova o otvorenim posvojenjima mogao u potpunosti izgubiti. Stoga se predlaže osmišljavanje i provedba prikladne nadogradnje inicijalne ciljane edukacije u formi izlaganja dodatnim sadržajima o otvorenim posvojenjima, kritičkih osvrta na sadržaj u pisanoj ili usmenoj formi, analiza slučajeva i/ili grupnih rasprava s kolegama - koja bi se kroz nekoliko intervala u određenom vremenskom periodu ponudila sudionicima u svrhu osiguranja stabilnosti učinaka ciljane edukacije te osiguravanja profesionalnog razvoja specijaliziranog za teme posvojenja kod budućih, ali i aktualnih stručnjaka sa sličnim ambicijama. Potonje se čini posebno važnim u kontekstu nalaza da su vjerovanja u mitove o otvorenim posvojenjima, stavovi o otvorenim posvojenjima te područje prakse socijalnih radnika prediktori razine otvorenosti u posvojenjima, odnosno njihove spremnosti za prihvaćanje različitih oblika kontakata između bioloških roditelja i posvojenog djeteta (Robinson, 2017).

Zaključno razmatranje

U kontekstu odgovora na stručno mišljenje Ureda pravobranitelja za djecu (2022.) glede mogućnosti udomiteljstva s perspektivom posvojenja i otvaranja pitanja otvorenih posvojenja, nije dovoljno (samo) utvrditi da „sukladno odredbama Obiteljskog zakona nema zapreka da udomitelji postanu posvojitelji ukoliko ispunjavaju sve pretpostavke“ (MRMSOSP, 2022; str. 7) bez osvrta na spremnost i mogućnosti sustava i stručnjaka u njemu da podrže određenu razinu otvorenosti i kontakta između posvojiteljske trijade, upravo u svrhu dobrobiti djeteta za koje se otvoren(ij)i oblik posvojenja pokaže najboljim izborom. U tom smislu promjenama u praksi posvojenja u korist veće otvorenosti neće (ili ne bi trebale) prethoditi samo interpretacije i/ili izmjene postojećeg Obiteljskog zakona nego i provjera stavova prema otvorenim posvojenjima kod ključnih aktera - i to ne samo stručnjaka (vidi Čuljak, 2022) nego i potencijalnih posvojitelja (vidi Tenšek, 2018), kao i ostalih članova posvojiteljske trijade. Pritom bi posebno važnu ulogu u (p)održavanju otvorenosti u posvojenju trebale imati na dokazima utemeljene ciljane edukacije svih aktera usmjerenih na dobrobit djeteta koje će omogućiti izbor, provedbu i eventualnu modifikaciju vrste i količine kontakta u najboljem interesu svakog pojedinog djeteta u određenom kontekstu.

Literatura

- Berry, M. (1993). Risks and Benefits of Open Adoption. *The future of children*, 3(1), 125-138. <https://doi.org/10.2307/1602407>
- Brodzinsky, D. M. (2005). Reconceptualizing Openness in Adoption: Implications for Theory, Research, and Practice. In D. M. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological issues in adoption: Research and practice* (pp. 145–166). London: Praeger.
- Brodzinsky, D. (2006). Family Structural Openness and Communication Openness as Predictors in the Adjustment of Adopted Children. *Adoption Quarterly*, 9(4), 1-18. https://doi.org/10.1300/J145v09n04_01
- Brown, D., Ryan, S., Pushkal, J. T. (2007). Initial validation of the Open Adoption Scale: Measuring the influence of adoption myths on attitudes toward open adoption. *Adoption Quarterly*, 10(3-4), 179-196. <https://doi.org/10.1080/10926750802163246>
- Chaiken, S., Ledgerwood, A. (2012). A theory of heuristic and systematic information processing. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (pp. 246-266). Washington: Sage Publications.
- Clutter, L. B. (2020). Perceptions of birth fathers about their open adoption. *MCN: The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 45(1), 26-32. <https://doi.org/10.1097/NMC.0000000000000591>
- Cushman, L. F., Kalmuss, D., Brickner Namerow, P. (1997). Openness in adoption: experiences and social psychological outcomes among birth mothers. In H. M. Gross, M. B. Sussman (Eds.), *Families and adoption* (pp. 7-18). New York: The Haworth Press.
- Čuljak, G. (2022). *Stavovi i iskustva stručnjaka o udomiteljstvu s perspektivom posvojenja*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
- Grgec-Petroci, V. (2019). Važnost emocionalne veze između braće i sestara tijekom posvojenja. U S. Blažeka Kokorić (ur.), *Posvojenje – različite perspektive, isti cilj* (str. 125-141). Zagreb: Na drugi način.
- Grotevant, H. D. (2020). Open adoption. In G. Miller Wrobel, E. Helder, E. Marr (Eds.), *The Routledge Handbook of Adoption* (ch. 19). New York: Routledge.
- Grotevant, H. D., McRoy, R. G., Wrobel, G. M., Ayers-Lopez, S. (2013). Contact between adoptive and birth families: Perspectives from the Minnesota/Texas Adoption Research Project. *Child development perspectives*, 7(3), 193-198. <https://doi.org/10.1111/cdep.12039>

Jurviste, U., Sabbati, G., Shreeves, R., Dimitrova-Stull, A. (2016). *Adoption of children in the European Union*, EPRS: European Parliamentary Research Service. Belgium. Posjećeno 24.04.2023. na mrežnoj stranici: <https://policycommons.net/artifacts/1333109>

[/adoption-of-children-in-the-european-union/1937362/](https://policycommons.net/artifacts/1333109)

Kraft, A. D., Palombo, J., Mitchell, D. L., Woods, P. K., Schmidt, A. W. (1985a). Some theoretical considerations on confidential adoptions, part II: The adoptive parent. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 2, 69-82.

Kraft, A. D., Palombo, J., Mitchell, D. L., Woods, P. K., Schmidt, A. W., Tucker, N. G. (1985b). Some theoretical considerations on confidential adoptions part III: The adopted child. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 2, 139-153.

Kraft, A. D., Palombo, J., Woods, P. K., Mitchell, D., Schmidt, A. W. (1985c). Some theoretical considerations on confidential adoptions, Part I: The birth mother. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 2, 13-21.

MacDonald, M., McSherry, D. (2011). Open adoption: Adoptive parents' experiences of birth family contact and talking to their child about adoption. *Adoption & Fostering*, 35(3), 4-16. <https://doi.org/10.1177/030857591103500302>

Markota, M. (2018). *Informiranost i stavovi studenata o otvorenom posvojenju*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022). *Davanje mišljenja Hrvatskome saboru na Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2021. godinu*. Posjećeno 21.4.2023. na mrežnoj stranici: <https://vlada.gov.hr/sjednice/125-sjednica-vlade-republike-hrvatske-35593/35593>

Obiteljski zakon. *Narodne novine*, 103/15, 98/19, 47/20, 49/23

Petty, R. E., Briñol, P. (2011). The elaboration likelihood model. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (pp. 224-245). Washington: Sage Publications.

Ured pravobranitelja za djecu (2022). *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu 2021*. Posjećeno 21.3.2023. na mrežnoj stranici: <https://dijete.hr/hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/>

Pösö, T., Skivenes, M., Thoburn, J. (2021). *Adoption from care: international perspectives on children's rights, family preservation and State Intervention*. Bristol: Policy Press.

Rezaei, S., Pastrana, L., Brown, K., Lancaster, A. (2019). Openness in Adoptions - Satisfaction and Psychological Outcomes Among Birth Mothers. *Adoption Advocate*, 133, 3-8.

Robinson, S. (2017). Child Welfare Social Workers and Open Adoption Myths. *Adoption Quarterly*, 20 (2), 1–14. <https://doi.org/10.1080/10926755.2017.1289489>

Siegel, D. H. (2012). Open adoption: Adoptive parents' reactions two decades later. *Social work*, 58 (1), 43-52. <https://doi.org/10.1093/sw/sws053>

Smith, M., González-Pasarín, L., Salas, M. D., Bernedo, I. M. (2020). Review of benefits and risks for children in open adoption arrangements. *Child & Family Social Work*, 25(4), 761-774. <https://doi.org/10.1111/cfs.12753>

Subirana, B., Bagiati, A., Sarma, S. (2017). On the Forgetting of College Academice: at "Ebbinghaus Speed"? *Center for Brains, Minds and Machines (CBMM) Memo*, 68. <https://doi.org/10.21125/edulearn.2017.0672>

Tenšek, S. (2018). *Odrednice stavova prema otvorenom posvojenju kod potencijalnih posvojitelja*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Vandivere, S., Malm, K., Radel, L. (2009). *Adoption USA: A Chartbook Based on the 2007 National Survey of Adoptive Parents*. Washington: The U.S. Department of Health and Human Services, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation.

Vučković, J., Modić Stanke, K. (2016). Implicitni stavovi prema posvojenoj djeci- treba li budućim stručnjacima (dodatna) edukacija o temi posvojenja?. *Suvremena psihologija*, 19(2), 135-148. <https://doi.org/10.21465/2016-SP-192-01>

Zakon o udomiteljstvu. *Narodne novine*, 115/18, 18/22

FUTURE EXPERTS' ATTITUDES ON OPEN ADOPTIONS AND THE POSSIBILITIES OF THEIR CHANGE THROUGH THEMATIC EDUCATION

Abstract

Unlike some countries in Europe and worldwide which practice several types of adoption, support openness in adoption and are focused on the benefits of information exchange and a certain form of contact within the adoptive triad, only one (closed) type of adoption is legal in the Republic of Croatia, presupposing termination of all contact of the child with members of the biological family. This clear cut is not always possible, and from the perspective of the child's well-being not even desirable, which is why the ombudsman for children declared an expert opinion on the need for legal consideration of the foster care adoptions and the issue of open adoptions in the Republic of Croatia. In order to increase the existing level of information of the public and experts on this topic, a short-term thematic education aimed at providing additional information about adoption and busting myths about open adoptions was designed, and research with the aim of verifying its effectiveness in increasing information about adoption, reducing belief in myths about open adoptions and a permanent positive change in attitudes towards open adoptions was conducted. The evaluation included longitudinal study of psychology students (N = 25) 1) before, 2) immediately after and 3) three months after the thematic education, and demonstrated both subjective and objective need of future experts for education on the topic of adoption. Education proved to be highly effective in increasing level of information about adoption and reducing myths about open adoptions, which was reflected in more positive immediate and permanent attitudes towards open adoptions - more so related to the perspective and well-being of the child than the adoptive parents. This research demonstrated not only the need of (future) experts for additional education on the topic of adoption, but also an efficient way of fulfilling it - applicable both within the higher education system and beyond. The confirmed effectiveness of thematic education in changing attitudes towards open adoptions is especially important in the context of a potential change in adoption practice towards greater openness, because its success is not possible without the readiness of the system and its experts to support a certain level of openness and contact between the adoptive triad.

Key words: *open adoptions, attitudes, information level, psychology students, child well-being*

Elena Mihalj, mag. act. soc.

Dom za odrasle osobe Motovun, Brkač 28, Motovun

E-pošta: mihaljelena@gmail.com

Prof.dr.sc. Slavica Blažeka Kokorić

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada

Nazorova 51, Zagreb

E-pošta: sblazeka@pravo.unizg.hr

ULOGA DUHOVNOSTI U OSTVARENJU RODITELJSTVA PUTEM POSVOJENJA⁹

Sažetak

Posvojenje je složen proces koji, uz kompleksnu zakonodavnu i stručnu proceduru, ima vrlo naglašenu socijalno-emocionalnu i duhovnu komponentu. U ovom radu prikazani su rezultati kvalitativnog istraživanja čiji je cilj bio dobiti uvid u perspektivu posvojitelja o ulozi duhovnosti u donošenju odluke o posvojenju, u pripremi i realizaciji posvojenja. Istraživanje je provedeno anketiranjem 12 posvojitelja (7 žena i 5 muškaraca). Rezultati su pokazali da je donošenju odluke o posvojenju prethodio težak period postupnog suočavanja s problemom neplodnosti u kojem su sudionici istraživanja doživjeli duboko iskustvo Božje bliskosti. To im je pomoglo u prevladavanju straha od budućnosti i ojačalo ih u optimizmu i povjerenju da teškoće kroz koje prolaze imaju smisao, da ih ovo iskustvo priprema za nešto veće na što su od Boga pozvani. Duhovnost ih je potakla da budu otvoreni za posvajanje bilo kojeg djeteta i za prihvaćanje posvojenja kao jednako vrijednog roditeljstva. U periodu neizvjesnosti i iščekivanja posvojenja posebno im je pomogla molitva za dijete čije posvojenje iščekuju. Nakon realizacije posvojenja istakli su da ih je duhovnosti potakla da s velikom zahvalnošću prigrlje dijete koje im je povjereno. Smatraju da su djeca koju su posvojili pravi blagoslov za njih same te ističu da ne žele da okolina posvojenje percipira kao utješnu varijantu. Dubokog su uvjerenja da je Bog izabrao upravo njih kao roditelje svog djeteta. Duhovnost im je pomogla i u boljem razumijevanju djetetovih trauma i razvojnih potreba, u

---

⁹ Rad je napisan na temelju diplomskog rada Mihalj, E. (2017). Uloga duhovnosti u donošenju odluke, pripremi i realizaciji posvojenja. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada (mentorica: prof. dr. sc. Slavica Blažeka Kokorić)

prihvatanju svoje nesavršenosti u ulozi roditelja, u jačanju emocionalne stabilnosti i pružanju bezuvjetne ljubavi djetetu. Zaključno, u radu se ističe važnost prepoznavanja duhovnosti kao snažnog resursa koji posvojiteljima s izraženom osobnom duhovnošću pomaže u nadilaženju životnih kriza i jačanju osobne i obiteljske otpornosti. Također, rezultati ukazuju i na važnost razvijanja interdisciplinarnе suradnje između stručnjaka i duhovnika u području pružanja psiho-socijalnih usluga potencijalnim posvojiteljima i posvojiteljskim obiteljima, pri čemu bi usluge trebale zainteresiranim posvojiteljima pružiti i duhovni aspekt podrške.

Ključne riječi: neplodnost, posvojenje, duhovnost

Uvod

Duhovnost kao izvor snage za nadilaženje životnih kriza

Kod pojedinaca i obitelji s naglašenom religijskom samoidentifikacijom i osobnom duhovnošću religija i duhovnost ističu se kao unutarnja snaga koja im daje stabilnost i važan resurs za prevladavanje kriznih životnih situacija (Ćorić, 1998., Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Iako se pojmovi duhovnosti i religioznosti često isprepliću u svom značenju, potrebno je pojasniti distinkciju između navedenih pojmova. Religioznost se obično definira kao organizirani sustav vjerovanja, prakticiranja rituala i simbola stvorenih da jačaju bliskost sa svetim i transcendentnim, s Bogom ili sa višom silom (Leutar i sur., 2013.). Religioznost u širem smislu se može definirati i kroz konfesionalnu pripadnost i uključenost neke osobe ili zajednice u vjerske prakse, dok religioznost u užem smislu predstavlja odnos čovjeka prema religiji, osobni doživljaj važnosti religije u svakodnevnom životu te duboku osobnu povezanost sa svetim (Črpić i Zrinščak, 2010., prema Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.:426). S druge strane, duhovnost se odnosi na područje ljudske egzistencije te predstavlja osobno traganje čovjeka za ispunjenjem smisla života, potrebu za ostvarenjem zajedništva s drugim ljudima, ali i definiranjem odnosa s transcendentnim (Leutar i Leutar, 2010.). Duhovnost u sebi može sadržavati i religioznost, no jednako tako osobe koje se izjašnjavaju da formalno ne pripadaju nijednoj religiji, istovremeno mogu izražavati duboke duhovne potrebe poput npr. potrebe za pronalaženjem svrhe života, osjećaja povezanosti, integriteta i nade (Leutar i Leutar, 2010.), potrebe za vjerovanjem u nešto veće od nas samih, nešto što povezuje sve ljude jedne s drugima (Kaschak, 2001., prema Rothman, 2008.).

Haug (1998.) navodi da duhovnost sadrži nekoliko važnih aspekata: kognitivni aspekt (potiče na razmišljanje o životu, odnosima i značenju koji se pridaje osobnim

iskustvima), moralni aspekt (pomaže u razumijevanju događaja u životu, nadilaženju bolnih iskustava i usmjeravanju ponašanja), afektivni aspekt (pomaže ljudima da iskuse osjećaj sigurnosti, povjerenja i nade, slobode, pripadnosti i povezanosti), bihevioralni aspekt (potiče na pozitivan odnos prema sebi i drugima, koji se bazira na dubokom poštovanju, opraštanju, podršci i poštenju) te razvojni aspekt (predstavlja dinamičan proces prenošenja znanja i duhovnih uvjerenja s generacije na generaciju, kroz vrijednosti koja se njeguju u obitelji i široj zajednici).

Različiti autori ističu da je duhovnost važan resurs otpornosti koji doprinosi osobnoj dobrobiti, utječe na ukupnu kvalitetu života te potiče elastičnost i otpornost za uspješno suočavanje sa stresnim situacijama (Stuart, 2004., Walsh, 2006., Walsh, 2012.). Ljudi se okreću duhovnosti s ciljem pronalaženja nade, utjehe i olakšanja te mogu koristiti svoja duhovna uvjerenja kao izvor snage za suočavanje s raznim zdravstvenim problemima i krizama (Schneider i Mannell, 2006., Latifnejad Roudsari i sur., 2007.). Duhovnost se ističe kao posebno vrijedan resurs za jačanje mentalnog zdravlja (Speraw, 2006.). Istraživanja su pokazala da duhovnost i vjera mogu pomoći pojedincima u promicanju zdravlja i u borbi protiv bolesti time što osiguravaju dodatnu podršku vjerske zajednice i promiču specifične načine vjerskog suočavanja sa stresom u kojem se problemima pristupa iz prizme duhovnosti pri čemu sve ima svoj dublji smisao (Stuart, 2004.). Duhovnost može biti i važan zaštitni faktor u prevenciji razvoja depresivnih simptoma (Luna i MacMillan, 2015.) koji se nerijetko javljaju kod parova koji se suočavaju s dijagnozom neplodnosti. Neplodnost, promatrana iz perspektive vjere, nije udarac slijepe sudbine, pred kojom čovjeku preostaje jedino bijeg, nego zadaća s kojom se bračni drugovi trebaju suočiti. Nastojanja trebaju ići prvenstveno za otkrivanjem smisla teške situacije pri čemu duhovnost pomaže neplodnom paru da i u tim teškim situacijama prepoznaju pozitivne mogućnosti osobnog i zajedničkog rasta. Prema spoznajama kognitivne psihologije važnu ulogu u rješavanju takvih kriza imaju životni koncepti i način tumačenja životnih okolnosti. U tom procesu vjera može ponuditi veliku pomoć (Aničić, 2007.). Istraživanja pokazuju da duhovna uvjerenja i pogled na problemsku situaciju mogu smanjiti psihološki stres kod supružnika i povećati njihov osjećaj koherentnosti te im pomoći u održavanju funkcionalnosti, kohezije i otpornosti (Tanyi, 2006.).

Uloga duhovnosti u prihvaćanju neplodnosti i posvojenju djeteta

Neplodnost izaziva intenzivne reakcije bračnog para i predstavlja kompleksnu životnu krizu koja može trajati više godina te uzrokovati čak i razvod braka. Kod parova, koji roditeljstvo ne uspijevaju ostvariti biološkim putem, motivacija i želja za roditeljstvom

često je još više izražena nego je to slučaj kod parova koji se ne susreću s takvim medicinskim teškoćama.

Neplodnost predstavlja najčešći razlog zbog kojeg se parovi odlučuju za posvajanje djeteta. Donošenje takve odluke zahtjeva od njih spremnost za ulazak u dugotrajni i neizvjesni proces posvajanja što stvara dodatni psihološki pritisak (Kralj i sur., 2014.). Naime, nakon što se odluče za posvojenje, potencijalni posvojitelji najčešće moraju pokazati iznimnu strpljivost kako bi realizirali roditeljstvo. Za mnoge potencijalne posvojitelje to je iscrpljujući period popraćen neizvjesnošću i sumnjama oko toga hoće li uspjeti ostvariti želju da postanu roditelji (Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.).

Osim u suočavanju s problemima neplodnosti i iščekivanja realizacije posvojenja, duhovnost je važan resurs i za suočavanje s izazovima nakon realizacije posvojenja. Naime, proces posvojenja sa sobom donosi intenzivne i pomiješane emocije radosti i tuge, slavlja i žalosti, nade i tjeskobe za sve osobe koje su u njega uključene, a ponajprije za samo posvojeno dijete, njegove biološke roditelje i posvojitelje, ali i širu obitelj i okoline.

Različita istraživanja pokazuju da posvojitelji često pridaju veliki značaj svojim religijskim uvjerenjima i duhovnosti kada je u pitanju ostvarivanje roditeljstva kroz institut posvojenja. Duhovnost im pomaže u jačanju pouzdanja u Boga da ih On vodi prema djetetu koje je za njih namijenio, a kada posvoje dijete, pomaže im u suočavanju s problemima koji se pojave u roditeljskoj ulozi, ohrabruje ih u uvjerenju da je Bog upravo njih izabrao za roditelje posvojenog djeteta, bez obzira na to koliko teško u nekim trenucima stvari izgledale (Ward, 2015.). Posvojitelji iznose kako bi voljeli da su svoju djecu mogli sačuvati od boli koju ona proživljavaju zbog gubitka i napuštanja od strane njihovih bioloških roditelja, a duhovnost im pomaže razgovarati o tome s posvojenom djecom te zajednički prihvatiti tu bolnu stvarnost (Pierre, 2012.).

S obzirom na to da su do sad u Hrvatskoj provedena različita istraživanja o ulozi duhovnosti u suočavanju s kriznim životnim situacijama, no istovremeno ne postoji nijedno domaće istraživanje o ulozi duhovnosti u procesu posvojenja, u ovom radu bit će prikazani rezultati prvog takvog istraživanja s ciljem produbljivanja spoznaja o duhovnom aspektu posvojenja.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog kvalitativnog istraživanja je dobiti uvid u perspektivu posvojitelja o ulozi duhovnosti u donošenju odluke o posvojenju, u pripremi i realizaciji posvojenja. Povezano s ciljem istraživanja, postavljena su tri glavna istraživačka pitanja:

1. Na koji način posvojitelji opisuju ulogu osobne duhovnosti u procesu donošenja odluke o posvojenju?
2. Kako posvojitelji doživljavaju ulogu duhovnosti tijekom pripreme za posvojenje?
3. Kako posvojitelji doživljavaju ulogu duhovnosti u suočavanju s izazovima nakon realizacije posvojenja?

METODA ISTRAŽIVANJA

Uzorak

Sudionici istraživanja su posvojitelji na području Republike Hrvatske koji su se zbog dijagnoze neplodnosti odlučili na posvojenje te su uspješno posvojili djecu. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 12 posvojitelja, od čega 7 žena i 5 muškaraca. Najmlađa sudionica je imala 36 godina, a najstarija 55 godina. Isti je slučaj i kod muških ispitanika. Što se tiče obrazovnog statusa, jedan sudionik je doktor znanosti, a svi ostali imaju visoku stručnu spremu. Također, sve osobe su u radnom odnosu. Radi se o posvojiteljima s izraženim vjerskim uvjerenjima koji su izrazili spremnost sudjelovati u istraživanju i podijeliti svoja iskustva i doživljaje o tome što za njih predstavlja duhovnost, kakvu je ulogu duhovnost imala kod njih u procesu prihvaćanja neplodnosti i donošenja odluke o posvojenju te tijekom pripreme i nakon realizacije posvojenja.

Postupak i etički aspekti istraživanja

Istraživanje je provedeno u suradnji s udrugom „Na drugi način“ koja provodi programe pripreme i podrške za posvojitelje. Prije početka istraživanja potencijalnim sudionicima istraživanja je preko uduge „Na drugi način“ poslana obavijest o provođenju istraživanja u kojoj je objašnjen cilj i svrha istraživanja, način provođenja istraživanja i svi etički aspekti o kojima će se voditi računa tijekom istraživanja. Istaknuto je da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te da će kod istraživanja voditi računa o povjerljivosti i zaštiti svih osobnih podataka. Sudionici istraživanja su obaviješteni da će se za potrebe istraživanja razgovor tijekom intervjua tonski snimati

i da će tonski zapis biti trajno izbrisan nakon obrade podataka. Također, obaviješteni su da će se u prikazu rezultata istraživanja izjave sudionika istraživanja šifrirati u obliku broja. Posvojitelji koji su izrazili spremnost za sudjelovanje u istraživanju dogovorili su u individualnom kontaktu s provoditeljicom istraživanja točno vrijeme i mjesto provođenja intervjua. Za uključivanje novih sudionika istraživanja koristila se metoda tzv. snježne grude u kojoj su posvojitelji koji su prethodno sudjelovali u istraživanju obavještavali buduće potencijalne sudionike istraživanja o mogućnosti da se uključe u istraživanje, a za koje su smatrali da bi s obzirom na temu rado sudjelovali u istraživanju. Svi intervjui su se provodili u privatnim prostorijama u obitelji posvojitelja. Prosječno trajanje intervjua je bilo 30 minuta. Svaki intervju se snimao diktafonom nakon čega je izrađen prijepis koji se koristio u daljnjoj obradi podataka putem tematske analize.

Metoda prikupljanja podataka

Metoda prikupljanja podataka koja se koristila u ovom kvalitativnom istraživanju je nestandardizirani, polustrukturirani intervju. Koristeći se ovom metodom, sudionici su dobili priliku na svako pitanje odgovoriti na način na koji oni to žele, odnosno, samostalno su birali detalje iz svojih iskustva koje će podijeliti sa intervjuerom (Seidman, 2006.). Na taj način se nastojalo dobiti dublji uvid u različita iskustva sudionika i postići bolje razumijevanje teme istraživanja. Tijekom istraživanja kroz otvorena pitanja se nastojalo ostaviti dovoljno prostora da svaki ispitanik izrazi sebi svojstveno individualno iskustvo o tome što za nju/njega predstavlja duhovnost, kakvu je ulogu za nju/njega duhovnost imala u prihvaćanju neplodnosti i donošenju odluke o posvojenju, tijekom pripreme i nakon realizacije posvojenja. Sudionici su imali mogućnost tijekom intervjua odbiti odgovoriti na neko pitanje ili prekinuti intervju ukoliko su osjećali da nisu spremni govoriti o nekim bolnim i teškim trenucima iz svog života, no svi sudionici izrazili su spremnost na otvoren razgovor o svim temama.

Obrada podataka

U obradi podataka korištena je tematska analiza. Njome su analizirani odgovori sudionika te su na kraju obrade rezultata prikazane teme i podteme koje su proizišle iz prikupljenih podataka (Braun i Clarke, 2006.). Postupak obrade podataka napravljen je na način da je najprije izrađen transkript, odnosno prijepis svakog intervjua, zatim su svi transkripti iščitavani uz podcrtavanje dijelova odgovora sudionika koji su predstavljali odgovore na pojedina istraživačka pitanja. S desne strane teksta upisivane su tematske cjeline o kojima su ispitanici govorili u određenom dijelu intervjua, a s

lijeve strane na koje se istraživačko pitanje odgovor odnosi. Nakon toga su analizirane i grupirane sadržajno slične teme te su unutar njih definirane podteme koje im sadržajno odgovaraju. Provjereno je odgovaraju li teme i podteme istraživačkim pitanjima te su nakon nekoliko provjera na temelju rezultata izrađene tematske mape (Braun i Clarke, 2006.).

REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati istraživanja prikazani su s obzirom na istraživačka pitanja u tri tematske cjeline: iskustva posvojitelja vezana uz ulogu duhovnosti u procesu donošenja odluke o posvojenju, iskustva posvojitelja vezana uz ulogu duhovnosti u procesu pripreme za posvojenje i iskustva posvojitelja vezana uz ulogu duhovnosti u suočavanju s izazovima nakon realizacije posvojenja. Unutar svake tematske cjeline, **podebljanim slovima** su označene dobivene specifične teme dok su podteme dobivene tematskom analizom označene **podebljanim ukošenim slovima**. Brojevi u zagradi nakon citata označavaju šifru ispitanika.

Iskustva posvojitelja o ulozi duhovnosti u procesu donošenja odluke o posvojenju

Na prvo istraživačko pitanje „*Na koji način posvojitelji opisuju ulogu osobne duhovnosti u procesu donošenja odluke o posvojenju?*“ dobiveni su rezultati koji su prikazani u *Tablici 1*. Možemo ih podijeliti na tri specifične teme: duhovnost kao pomoć u prihvaćanju neplodnosti, doživljaj Božje bliskosti u teškim situacijama te oblikovanje nediskriminirajućih stavova prema djeci koja su u postupku posvojenja.

Tablica 1. Uloga osobne duhovnosti u procesu donošenja odluke o posvojenju

Teme	Podteme
Pomoć u prihvaćanju neplodnosti	Neplodnost kao izraz Božje volje
	Odbijanje medicinski potpomognute oplodnje
Organizacijska unaprjeđenja sustava skrbi o djeci	Redukcija osjećaja straha
	Osjećaj sigurnosti
	Osjećaj smislenosti
Nediskriminirajući stavovi prema djeci	Jednaka vrijednost svakog djeteta
	Otvorenost za posvajanje bilo kojeg djeteta

1. Prihvatanje neplodnosti kao svojevrsni produkt osobne duhovnosti navela je većina sudionika. Svim sudionicima ovog istraživanja dijagnosticirana je neplodnost, od čega je kod desetero njih prisutna primarna neplodnosti (nemogućnost začeća), dok dvoje sudionika ima jedno dijete nakon čega im je dijagnosticirana sekundarna neplodnost, odnosno nemogućnost začeća nakon ostvarene trudnoće. Neki ispitanici su naveli kako im je duhovnost pomogla prije svega da počnu razmišljati na način da je *neplodnosti izraz Božje volje za njihov život: „...Rekli smo „evo, mi uzimamo taj križ, ako je tvoja volja“ ... Vidjeli smo, stvarno nam je neplodnost pokazala da Bog za nas ima nešto bolje...“ (S005); „...To je dugogodišnja jedna borba i tako... Više bunt prema Bogu da zašto ja ne mogu ono što drugi mogu. Ali vremenom mi je došlo to povjerenje da što dolazi od Boga- dolazi od Boga...“ (S012).*

Schneider i Mannell (2006.) objašnjavaju da su nada i duhovnost dva povezana pojma koja se često njeguju kada se pojedinci nalaze u nekom teškom životnom razdoblju; primjerice, kada se suočavaju s bolešću. Suprotno uvriježenom mišljenju istraživanja pokazuju da religija i duhovnost mogu poticati aktivan način suočavanja s bolešću (Schneider i Mannell, 2006.). Također, nakon duhovne i emocionalne traume religiozni ljudi se lakše prilagođavaju novonastaloj situaciji od nereligioznih ljudi te pronalaze više nade za poboljšanje situacije u kojoj se nalaze (Etemadifar i sur., 2016.).

Rezultati istraživanja o ulozi religioznosti pri suočavanju s depresijom kod neplodnih žena pokazali su da religioznost može pomoći u prihvatanju neplodnosti kao prilike za duhovni rast te u shvaćanju neplodnosti kao svojevrsne Božje volje (Aflakseir i Mahdiyar, 2016.). Na sličan način sudionice ovog istraživanja navode da su napravile sve što je bilo u njihovoj moći da ostvare roditeljstvo, no naposljetku su prepustile Bogu da on odluči, a to im je pomoglo u smanjenju depresivnih simptoma.

Nadalje, rezultati su pokazali da različite religiozne prakse, poput molitve, pomažu parovima da se nose sa stresnim situacijama koje su uzrokovane neplodnošću (Aflakseir i Mahdiyar, 2016.).

Istraživanje Etemadifara i suradnika (2016.) pokazuje da vjerska uvjerenja mogu pomoći ženama kojima je dijagnosticirana neplodnost da se nose s krizom i pronadu značenje i nadu u svojim bolima i patnjama. Dakle, prema ovom istraživanju, postoji značajan pozitivan odnos između duhovnog blagostanja i životnog zadovoljstva žena s neplodnošću (Etemadifar i sur., 2016.).

Naposljetku, rezultati istraživanja o korištenju duhovnosti kao resursa za suočavanje s neplodnošću, pokazuju da vjera i duhovna dimenzija pomaže parovima u zadržavanju

optimizma, osjećaja mira i samopouzdanja te lakšem nošenju s emocionalnim teretom neplodnosti (Latifnejad Roudsari i sur., 2014). Navedeni rezultati ukazuju i na prisutnost kognitivnog aspekta duhovnosti koji nalaže da duhovnost potiče na razmišljanje o životu, odnosima i značenju koji se pridaje osobnim iskustvima (Haug, 1998.).

U našem istraživanju većina sudionika navodi da su njihova religijska uvjerenja i duhovnost značajno utjecali na njihovu odluku o **odbijanju medicinski potpomognute oplodnje**: „...Znači, mi smo vjernici, katolici, kršćani, hm... baš živimo vjeru, i suprug i ja... To je jedan od razloga zašto nismo uopće pristali na nikakvu umjetnu oplodnju...“ (S001); „... uopće ne gledam kao opciju taj medicinski zahvat ili bilo šta drugo...na to me potaknula nekako ta vjerska strana priče kako to nije dobro...“ (S006); „...Svi su se pitali zašto ne bi mogli na umjetnu oplodnju ili na te dodatne zahvate koji su nam nudili. No međutim... to meni nije bilo prihvatljivo. Tu je nekako...stavovi Crkve, iskustvo koje već imam do sada, da su stavovi Crkve ispravni, jednostavno da su dobri za moj život kada ja ne mogu sama odlučit.“ (S012).

Iako istraživanja pokazuju da broj umjetnih oplodnji daleko nadmašuje broj posvajanja djece, mnogi parovi se ne žele odlučiti na umjetnu oplodnju upravo zbog svojih vjerskih i moralnih načela te vrijednosti (Vuletić, 2010.). Tako se mnogi od njih, u svojoj kršćanskoj duhovnosti, oslanjaju na stavove Katoličke crkve koja smatra da je etički neprihvatljivo odvajati začecje od cjelovitog bračnog čina, jer je ljudska prokreacija osobni čin muža i žene koji ne dopušta nikakvu vrstu zamjenjivanja (Aramini, 2009., prema Vuletić, 2010.). Činjenica da sudionici navode odbijanje medicinski potpomognute oplodnje kao jedan od plodova svojih duhovnih razmišljanja i stavova, upućuje na moralni aspekt duhovnosti koji im pomaže u razumijevanju događaja u životu i pomaže u nadilaženju bolnih iskustava te čini vodič određenih ponašanja (Haug, 1998.).

2. Doživljaj Božje bliskosti u teškim situacijama se ogledao u tome što su sudionici često govorili da im je posvojenje predstavljalo nešto što im je do tada bilo nepoznato, pa im je duhovnost u donošenju odluke za posvojenje nerijetko pomogla upravo u **redukciji osjećaja straha od posvojenja**: „...Mislim da je to u mom racionalnom mozgu na neki način prevagnulo, prevagnulo da se taj strah, ne mogu reć odagna, ali u svakom slučaju stavi u neke racionalne okvire...“ (S003); „...Ja se uopće nisam bojala, ni u jednom trenutku, nikad...“ (S001).

Hugen (2007.) navodi kako religiozni pojedinci osjećaju nadu u bolju budućnost te prihvaćaju da njihova patnja ima svrhu koju trenutno ne mogu dokučiti te im to ublažava osjećaj straha od budućnosti koji mogu osjećati upravo zbog patnje koju trenutno doživljavaju. Vjerujući u Božju prisutnost i nadajući se da Bog kontrolira njihove živote i bolest, podiže se njihova razina optimizma (Schneider i Mannell, 2006.).

Osim smanjenja straha od posvojenja neki ističu kako je duhovnost davala **osjećaj sigurnosti**: „...Stopostotnu sigurnost.“ (S001); „...I sigurnost i ukazala nam put što je Božje poslanje u našem životu.“ (S002)

Naime, vjera i vjerska uvjerenja smiruju ljudska bića, daju određenu garanciju sigurnosti, ispunjavaju moralne, emocionalne i duhovne praznine kod pojedinaca i društva te pomažu u teškim situacijama. Drugim riječima, vjera pojačava zadovoljstvo ljudi njihovim životom (Etemadifar i sur., 2016.).

Naposlijetku, Božju prisutnost u teškim situacijama, sudionici ističu, jest i u tome što im je duhovnost davala **osjećaj smislenosti**: „...Ja uvijek vidim da ništa nije slučajno, da se sve dogodi s nekim razlogom.“ (S007); „Pa meni inače pomaže to što ja u svemu vidim neki smisao.“ (S009).

Naime, u mjeri u kojoj religiozni ljudi vjeruju da se njihov život kontrolira nekakvom višom snagom, vjeruju i da se određene teške životne situacije događaju iz nekog razloga zbog čega te iste doživljavaju kao manje prijeteće i manje stresne (Aflakseir i Mahdiyar, 2016.). Navedeni osjećaj smislenosti i sigurnosti kojeg sudionici istraživanja navode, ukazuju na prisutnost afektivnog aspekta duhovnosti za kojeg Haug (1998.) navodi da duhovna uvjerenja pomažu ljudima da iskuse osjećaj sigurnosti, povjerenja i nade, slobode, pripadnosti i povezanosti.

3. Nediskriminirajući stavovi prema djeci pokazali su se kao jedan od načina na koji su posvojitelji opisali ulogu osobne duhovnosti u donošenju odluke o posvojenju. Naime, neki sudionici smatraju kako je plod njihove duhovnosti upravo **prihvatanje jednake vrijednosti svakog djeteta** bilo da je ono biološki rođeno ili posvojeno: „...poimanje djeteta kao duhovnog bića, u tom aspektu duhovnosti, gledanja da je svejedno. Ako ćemo o tom aspektu duhovnosti, onda nije bitno jel to tvoje biološko ili nije biološko dijete...“ (S010); „...da smo svi satkani od iste stvari i da nema tu nikakve diskriminacije. Mislim da je to duhovnost. Ta nekako vjera u bezuvjetnu ljubav i da smo svi na ovom svijetu jednaki...“ (S011). Nediskriminirajući stavovi su se ogledali i u tome što su ispitanici iskazivali **otvorenost za posvojenje bilo kojeg djeteta**

(neovisno o spolu, dobi i drugim karakteristikama): „...*Dakle nismo stvarali nikakve kriterije dal želimo dal treba bit malo, Rom, ne Rom...*“ (S011); „...*A šta sad, ono... kakve boje...to mi je tak sve nebitno.*“ (S007).

Iskustva posvojitelja o ulozi duhovnosti u procesu pripreme za posvojenje

Dobiveni rezultati istraživanja na drugo istraživačko pitanje „*Kako posvojitelji doživljavaju ulogu osobne duhovnosti u procesu pripreme za posvojenje?*“ prikazani su u Tablici 2. Tematska analiza je pokazala da se odgovori sudionika mogu svrstati u dvije glavne teme: **duhovni poticaj za posvojenje kroz prakticiranje religioznih praksi** i **pozitivno razmišljanje o ishodu posvojenja**. Naime, većina ispitanika navodi kako su u duhovnosti pronašli dodatno ohrabrenje i poticaj da budu ustrajni u postupku posvojenja, što su posebno doživjeli kroz molitvu za dijete koje će posvojiti, kroz molitvu za ustrajnost u procesu posvojenja te kroz unutarnju duhovnu spoznaju da će im Bog / Viša sila povjeriti dijete koje je najbolje za njih. Također, i u ovom razdoblju, duhovnost im je pomogla da pozitivno razmišljaju o ishodu posvojenja, odnosno, davala im je osjećaj sigurnosti da će sve biti u redu i osjećaj smislenosti da će biti baš onako kako treba biti.

Tablica 2. Uloga osobne duhovnosti u procesu pripreme za posvojenje

Teme	Podteme
Duhovni poticaj za posvojenje kroz prakticiranje religioznih praksi	Molitva za dijete
	Molitva za ustrajnost u procesu posvojenja
	Unutarnja duhovna spoznaja
Pozitivno razmišljanje o ishodu posvojenja	Sigurnost i strpljenje
	Osjećaj smislenosti

1. Duhovni poticaj za posvojenje kroz prakticiranje religioznih praksi. Sudionici navode da im je njihova osobna duhovnost i duhovna praksa pružala svojevrsni poticaj i ohrabrenje u postupku posvojenja. To se ogledalo u *molitvi za dijete* čije su posvojenje iščekivali: „...*ali onako u molitvi mi je došlo da je to dijete za nas odabrano prije nego što smo mi bili stvoreni...*“ (S002); „...*onda smo počeli molit trideset dana svetom Josipu. Baš za tu nakanu, za naše dijete. I onda smo molili i svecima koji su vezani*

uz posvojenje...“ (S004); „...molili smo svetog Josipa i svetu Emerencijanu i još par svetaca.“ (S005) i u **molitvi za ustrajnost u procesu posvojenja**: „Moliš da to izdržiš nekako...“ (S004); „...po ljudskom, se ja ne bi usudila, zaista, ali kak mi je to u molitvi došlo, ja sam znala da to Bog pred nas stavlja“ (S002). Sudionici navode da su kroz prakticiranje religioznih praksi doživjeli neku vrstu **unutarnje duhovne spoznaje** koja ih je potaknula na posvojenje i dala im sigurnost da će dobiti dijete koje je Bog namijenio za njih: „...da mi je dala to jedno da sam znala da ono što je nama Bog odredio, namijenio, koje dijete, da ćemo to dijete dobiti... na misi nakon pričesti, samo mi u glavi dođe ono „proširit ću vam obitelj, proširit ću vam obitelj“... I za pet dana dolazi socijalna služba i pita za Tomu.“ (S002); „...čitala sam Sv. pismo i nisam s ciljem otvarala, doista mi se slučajno, stvarno slučajno otvorilo na mjestu gdje piše „ove ćeš godine roditi sina“... to je bilo mjesec dana prije nego što se rodila Marta.“ (S005).

Autorica Ward (2015.) također navodi kako potencijalni posvojitelji često mole za dijete čije posvojenje iščekuju i tada doživljavaju duboki mir i spoznaju da je to uistinu put na koji ih je Bog uputio. Također, duhovnost im pomaže da imaju pouzdanja u Boga da ih On vodi prema djetetu kojemu je namijenio da mu baš oni budu roditelji. Na neki način, duhovna spoznaja koju su doživjeli i preko koje su stekli sigurnost da negdje postoji dijete baš za njih, pomaže im u samom procesu posvojenja gdje se međusobno osnažuju u teškim trenucima neizvjesnosti (Ward, 2015.). U tom smislu, oni koji se odluče na posvojenje obnavljaju izvorni Božji plan, jer i „božansko“ posvojenje svih ljudi i ono ljudsko posvojenje u sebi sadrži duhovnu i ljudsku stvarnost. To su dvije realnosti ujedno duhovne i konkretne, opipljive, koje se međusobno prožimaju, upućuju jedna na drugu i jedna drugu uzvisuju. Gledajući iz takve perspektive, to posvojiteljima može dati osjećaj sigurnosti da će dobiti dijete s kojim će moći ostvariti svoj puni potencijal roditeljstva (Oger, 1962.).

2. Sudionici opisuju da im je duhovnost pomogla u **pozitivnom razmišljanju o ishodu posvojenja** što se manifestiralo kroz veću **sigurnost i strpljenje**: „Pa da znamo da bude sigurno sve dobro, to smo, to sam sto posto sigurna.“ (S001); „...meni je pomoglo da imam jednu sigurnost da radim ispravno.“ (S012); „Nekako vjera do prepuštanja onda... vjera da smo učinili sve što smo mogli i da će ishod bit najbolji za sve“ (S011). „Pa meni je bila u tom smislu da mi je dala strpljenje.“ (S002).

Da im je duhovnost davala **osjećaj smislenosti** u teškim situacijama u procesu posvojenja, ogleda se iz sljedećih izjava: „To je jednostavno, s nekim razlogom se to sve događalo. I dizali smo se...a bilo je padova, ali mislim da tu duhovnost je, onak,

meni ful odigrala.“ (S007); „...vraća te nazad u sidrište, centrira te nazad“ (S010).

Religiozni stavovi i vjerovanja pomažu čovjeku da prihvati ono što sam ne može kontrolirati i da nauči živjeti s vlastitim nemogućnostima, odnosno, ograničenjima kako bi se na taj način mogao prilagoditi i prihvatiti težinu situacije u kojoj se nalazi (Hugen, 2007.). Rothman (2008.) navodi kako iskustvo životnih kriza i povjerenje u Božju blizinu u teškim životnim situacijama kod sudionika istraživanja rađa novo duhovno iskustvo koje definira način na koji pojedinac gleda na sebe, na vlastiti smisao i na svoju ulogu, odnosno poslanje u svijetu.

Iskustva posvojitelja o ulozi duhovnosti u suočavanju s izazovima roditeljstva nakon realizacije posvojenja

Dobiveni rezultati istraživanja na treće istraživačko pitanje „Kako posvojitelji doživljavaju ulogu duhovnosti u suočavanju s izazovima nakon realizacije posvojenja?“, prikazani su u Tablici 3. Dobiveni odgovori sudionika istraživanja mogu se grupirati u tri glavne teme: osnaživanje u teškim situacijama kroz molitvu, osjećaj duhovne naslade i jačanje roditeljskih kompetencija kroz vjeru.

Tablica 3. Uloga duhovnosti u suočavanju s izazovima roditeljstva nakon realizacije posvojenja

Teme	Podteme
Osnaživanje u teškim situacijama kroz molitvu	Osobna molitva
	Zajednička obiteljska molitva
	Zagovorna molitva drugih ljudi
Osjećaj duhovne sreće i ispunjenosti	Osjećaj zadovoljstva
	Duhovni razgovori s djecom
	Osjećaj zahvalnosti za dijete
	Osjećaj Božjeg predodređenja
	Otkrivanje smisla života
	Pouzdanje u Boga
Jačanje roditeljskih kompetencija kroz vjeru	Pružanje bezuvjetne ljubavi djeci
	Bolje razumijevanje djetetovih trauma i razvojnih potreba
	Prihvatanje sebe u ulozi roditelja
	Emocionalna stabilnost roditelja

1. Osnaživanje u teškim situacijama kroz molitvu. Sudionici ovog istraživanja istakli su da im duhovnost pomaže u svakodnevnom suočavanju sa izazovima roditeljstva prije svega kroz **osobnu molitvu**: „*Ja se molim.*“ (S009); „... mene je duhovnost i molitva vodila u svemu tome. Evo ja moram priznat da ja u molitvama, prvo što se molim za djecu svaki dan, molim za savjet, molim da mi onako u duhu dođe, kad su nekakve situacije teške, koje ja ne razumijem, da me Bog prosvijetli, da osjetim, da shvatim šta se događa...“ (S002).

Osim osobne molitve sudionici istraživanja navode kako im u ostvarivanju uloge roditelja pomaže i **zajednička obiteljska molitva**: „... znači ne prođe dan, nikada još nije prošao dan da se mi nismo pomolili navečer.“ (S001); „Sada recimo mi, na primjer, s Martom zajedno molimo.“ (S004); „...ja i Dora se molimo svaku večer.“ (S007).

U teškim obiteljskim situacijama i sumnjama u vlastite roditeljske kompetencije sudionici prepoznaju veliku pomoć i ulogu duhovnosti u **zagovornoj molitvi drugih ljudi**: „Baš imam tu i neke ljude kaj su u zajednicama tim molitvenima, pa su svi molili za nas.“ (S001); „Toliko ljudi moli za nas, dakle kroz sve ove godine, cijela obitelj.“ (S005); „...ta molitva i osobna molitva i molitva svih oko nas“ (S004).

Schneider i Mannell (2006.) također navode da roditeljima važnu podršku u suočavanju sa životnim teškoćama mogu pružiti članovi njihove vjerske zajednice i druge osobe iz njihove socijalne mreže koje zajednički s njima mole. U kriznim situacijama ljudi se nerijetko okreću molitvi kako bi ublažili osjećaj napetosti i stresa te potaknuli stvaranje pozitivnih osjećaja. Naime, poznato je da molitva ublažava fizičku napetost i psihološki stres, potiče zdravlje i osjećaj optimizma (Levin, 2001.). Osim osobne molitve, podrška i zagovorna molitva vjerske zajednice može pozitivno utjecati na percepciju stresnih okolnosti i pružiti ljudima osjećaj pomoći i podrške. To može uključivati i zajedničku molitvu, duhovne razgovore i međusobno tješjenje (Ellison i Levin, 1998.). Važna uloga molitve ističe se u tri segmenta: kao način izražavanja zahvalnosti Bogu, traženja snage, hrabrosti i utjehe te traženja mudrosti u rasuđivanju oko konkretnih životnih situacija (Walsh, 2010).

2. Osjećaj duhovne sreće i ispunjenosti ogleda se kroz **osjećaj zadovoljstva posvojitelja u roditeljskoj ulozi**: „Mislim nema ti ljepšega kad navečer se sjednemo svi četiri u krug i izmolimo... i oni onak mali i svi mole...super, super osjećaj.“ (S001); „...baš se Bog iskazao, i vodio nas i osvjedočio nam, tako da ne mogu ne bit sretna i ić dalje onako sa sigurnošću, srećom i uvjerenjem da je Bog tu, da nas čuva, vodi i da se

ničeg ne bojimo u izazovima.“ (S002); „Naša priča pokazuje da je posvajanje čudo. Da je to isto čudesan put, da je to put po Božjoj volji.“ (S005).

Sudionici ističu da im osjećaj zadovoljstva predstavljaju i **duhovni razgovori s djecom**: „...znači naj...najviše onak...je jako lijepo kad čuješ da ti dijete od 4 godine, odjednom, sam, ničim izazvan kaže „Mama ja jedva čekam da dođem da zagrlim Isusa“ ...“ (S001); „Na primjer, oni su isto nekako, imaju neku duhovnu komponentu, oni su vjerovali da su njih anđeli doveli k nama. I onda su ti anđeli bili nekakvi pomagači na početku, da se ne boje i tako dalje...“ (S011). Dodatno, jedan ispitanik je naglasio da mu je kroz duhovne razgovore s djetetom bilo lakše objasniti djetetu da je posvojeno upravo kroz prizmu kršćanske duhovnosti: „Ali mislim da je, barem u našem slučaju vjera veliki plus jer kroz vjeru čovjek djeci na vrlo jednostavan način može objasniti tu dvojnost roditeljstva kroz Isusa koji je isto ima dva oca, i onda nekako to shvaćaju na puno prirodniji način, kako ima Boga za oca, ali on nije mogao bit s njim, pa mu je dao drugog oca koji će se brinut za njega.“ (S002).

Sudionici istraživanja ističu da osjećaju veliku **zahvalnost za dijete** koje im je povjereno, odnosno, koje su posvojili: „Tako da evo, nama su sva djeca došla kao rezultat vjere i duhovnosti, pobožnosti.“ (S002); „...da ne činim ja dobro djelo nego da zapravo meni se čini dobro djelo, na način da mi netko povjerava nečiji život.“ (S012).

Posvojitelji često izražavaju svoju zahvalnost za posvojenu djecu i ne žele da okolina misli da su posvojili djecu samo zbog toga što nisu mogli imati biološku djecu i jer je to njima bilo potrebno, već smatraju da su posvojena djeca prije svega blagoslov samim roditeljima (Pierre, 2012.).

Osjećaj Božjeg predodređenja sudionici opisuju na sljedeći način: „...znam da je to Božji odabir za nas.“ (S002); „...potvrdilo se da je upravo ona dijete koje je izabrano za nas. Koje je Bog izabrao za nas od početka.“ (S005). Posvojitelji smatraju da se posvojenje ne može razumjeti samo na ljudskoj razini, već je potrebno to iskustvo sagledati i iz duhovne perspektive.

Oger (1962.) pojašnjava kakav je kršćanski pogled na posvojenje te naglašava da je u Sv. pismu na više mjesta istaknut izuzetno pozitivan stav prema posvojenju (npr. „Svima koji ga primiše, Krist je dao moć da postanu djeca Božja“ (Iv 1,12), „Tko god primi jedno ovakvo dijete u moje ime, mene prima; a tko prima mene, prima onoga koji me posla“ (Mk 9, 37), „Ženo, evo ti sina“... „Sine, evo ti majke“ (Iv 19. 26-27)). Iz navedenih primjera je vidljivo da je posvajanje u kršćanskoj duhovnosti jako

cijeljeno djelo tjelesnog i duhovnog milosrđa. Kroz pružanje toplog doma i ljubavi te ublažavanjem trauma posvojitelji pružaju djeci bez adekvatne roditeljske skrbi obiteljski život koji nisu imali prilike iskusiti i na taj način ostvaraju izvorni Božji plan (Oger, 1962.). Osim toga, kada posvoje dijete, posvojitelji se često međusobno ohrabruju riječima da ih je Bog izabrao za roditelje ovog djeteta, bez obzira na to koliko teško stvari u nekom trenutku izgledale (Ward, 2015.).

Nadalje, sudionici ovog istraživanja su istakli da im duhovnost pomože u **otkrivanju smisla života**: „...pomaže u toliko što ja mislim da sve se dešava s nekim razlogom i da je to sve nama dano zbog nečega...“ (S009); „...i pokušavanje vraćanja ka tom izvoru, ka tom primarnom razlogu zašto mi postojimo i zašto tu jesmo.“ (S010).

Osjećaj duhovne sreće i ispunjenosti povezuju i s **pouzdanjem u Boga**: „I tu mi je jako puno isto duhovnost pomogla... znači Filip je imao srčanu grešku, i još je nešto imao, ne mogu se sad sjetit točno kak se to zove, ali nije čak niti važno. A nije važno samo zato što se uopće nisam zamarala s tim jer sam znala da će sve bit dobro... totalno pouzdanje! Pa da, totalno, totalno... imaš vjeru u Boga. (S001); „Kroz razmišljanja o situacijama što je Božja volja za mene, za moju obitelj...“ (S012).

Rezultati ranijih istraživanja pokazuju da iskustvo vjere i snažno pouzdanje u Boga u konkretnim životnim situacijama može potaknuti snažne osjećaje nade, pouzdanja i optimizma što u konačnici doprinosi uspješnijem nošenju s problemima i razvoju otpornosti na krizne situacije. Na taj način vjera može osigurati dodatni izvor podrške za suočavanje s kriznim životnim situacijama (Levin, 2001.).

3. Sudionici navode da im je duhovnost pomogla u **jačanju njihovih roditeljskih kompetencija kroz vjeru** i to ponajprije kroz **mogućnost pružanja bezuvjetne ljubavi djeci**: „Ne možeš ti tražit, ja ti dajem ljubav za uzvrat, zato što... duhovno... ti... ako nekome daješ ljubav i tražiš je onda zauzvat, to je onda biznis. To nema veze s duhovnošću.“ (S010); „Znači ono, nekome totalno dati bezuvjetnu ljubav i skroz prevrnut svoj život na glavu, a ne znajući hoćeš li ikad dobit išta nazad“ (S011). Roditeljska ljubav je duboko upisana u ljudskome srcu, do te mjere da je društveno neprihvatljivo i neprirodno ukoliko neki roditelji zanemaruju svoju djecu zbog nedostatka te ljubavi. Možemo reći da bi trebala postojati sličnost između roditeljske ljubavi i ljubavi kojom Bog voli sve ljude, na nadnaravnoj razini. Međutim, roditeljska ljubav je često ograničena i može postati želja za samoostvarenjem kroz vlastito dijete, posesivnost, visoke ambicije i očekivanja od djeteta i slično. U tom smislu, valja razmotriti koliko veliku ljubav moraju imati posvojitelji za svoju djecu

koju nisu „rodili“, koja su često istraumatizirana, nepoznatog podrijetla i sl. Taj odnos između posvojitelja i djece mora proizlaziti iz duhovne sfere jer osjećaj roditeljske ljubavi ne dolazi instinktivno začecem i rođenjem djeteta, nego polako međusobnim upoznavanjem (Oger, 1962.). Posvojenje je autentičan izazov jer nam otkriva kako se očinstvo i majčinstvo nikako ne mogu svesti samo na biološku razinu niti se posvojenje smije promatrati kao jednostavan lijek ili surogat za biološko očinstvo i majčinstvo. Budući da u posvojenju nedostaje ono vrijeme iščekivanja djeteta u vlastitoj utrobi i samo iskustvo porođaja, posvojenje predstavlja iskustvo bezuvjetnog prihvaćanja gdje posvojitelj prihvaća primiti dijete kao svoje (Griffini, 2009.).

Sudionici ovog istraživanja prepoznaju važnu ulogu duhovnosti i u **boljem razumijevanju djetetovih trauma i razvojnih potreba**: „... prvo te traume te djece, može izliječiti, samo Bog i ovaj... Svi to krenu po ljudskom rješavati nešto i mogu vrlo često i zakomplicirati.“ (S002); „I da prihvatim da imaju život van mene isto i da ja to trebam prihvatiti isto i bit im podrška.“ (S011); „I taj jedan emotivni teret što nose djeca sa sobom je nešto što mi nikad ne možemo podijeliti ili... To je njihovo duhovno stanje... To je dio gdje ti duhovnost pomaže da ti shvatiš da trebaš pustiti druge da dišu, da trebaš pustiti druge da se razvijaju.“ (S010).

Pierre (2012.) navodi kako roditelji često govore da bi voljeli da mogu svoju djecu sačuvati od boli koju proživljavaju zbog gubitka i napuštanja od strane njihovih bioloških roditelja, te da im duhovnost pomaže da prihvate tu stvarnost i da bolje razumiju svoju djecu.

Nakon realizacije roditeljske uloge putem posvojenja posvojitelji se obično susreću s različitim neočekivanim situacijama: primjerice, s doživljajem odbijanja od strane djeteta, s vlastitim strahovima, pritiskom na partnerske odnose i nesnalženjem u novim situacijama (Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.). Okončanje procesa posvojenja i dolazak djeteta u obitelj posvojitelji ističu kao trenutak velike sreće, ali i početak najtežeg perioda prilagodbe. Nakon dugotrajnog čekanja na dijete i emocionalnih uspona i padova posvojitelji priželjkuju da će im život nakon posvojenja biti jednostavniji i ispunjeniji, no umjesto toga obično se susreću s zahtjevnim ponašanjima i teškoćama djeteta (Kralj i sur., 2014.). Istraživanja o prilagodbi djece na novo okruženje nakon realiziranog posvojenja pokazuju da djeca u inicijalnoj fazi prilagodbe obično prolaze kroz vrlo teško razdoblje (Dalen, 2001.). Vrsta i opseg problema mogu se razlikovati ovisno o dobi djeteta kada je posvojeno i prethodnim iskustvima djeteta. Većina posvojene djece pokazuje znakove tjeskobe i nesigurnosti, poteškoće sa spavanjem i prehranom, iznenadne burne emocionalne reakcije, poput

iznenadnih napada bijesa i dugotrajnog plakanja, što može biti posebno izazovno za mnoge posvojitelje (Dalen, 2001.). Posvojitelji su često usamljeni u suočavanju s navedenim problemima prilagodbe te ih nerijetko doživljavaju kao izraz svoje nekompetentnosti u roditeljskoj ulozi (Blažeka Kokorić i Birovljević, 2015.). Ponekad si postavljaju pitanja zašto ne mogu odmah zavoljeti svoje dijete ili vole li uopće dovoljno svoje dijete (Eidson, 2012).

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da posvojiteljima duhovnost može pomoći u boljem **prihvatanju sebe u ulozi roditelja**: „...meni je definitivno pomoglo da to sve nekako spustim, smirim, lakše prihvatim, lakše nosim, da mijenjam sebe. Zapravo... da budem Dijani bolja mama.“ (S009); „Nekad bi tako znao, onako planut na Martu bez veze, a sad vidim da me onako, Bog nekako oblikuje.“ (S004); „Pa meni pomaže prije svega, obzirom na moju živčanoću... pomaže mi da mogu sebi oprostiti na svojim reakcijama, na nerazumijevanju...“ (S012).

Dolaskom djeteta u posvojiteljsku obitelj započinje proces postupnog upoznavanja članova obitelji, proces prihvatanja novih uloga, postupne izgradnje povjerenja i bliskosti u posvojiteljskoj obitelji. Navedeni proces okvirno sadrži pet specifičnih faza kroz koje prolaze posvojeno dijete i njegovi roditelji u procesu međusobne prilagodbe (Lavin, 2002., prema Ajduk, 2013.). U prvoj fazi koja se naziva period medenog mjeseca, dijete se obično ponaša kao pristojan gost pa roditelji misle da su dobili idealno dijete. Nakon prve faze slijedi ispitivanje granica gdje dijete mijenja svoje ponašanje, testira granice jer želi vidjeti koliko je potrebno da bude opet odbačeno. U tom periodu se kod roditelja može javiti sumnja jesu li donijeli ispravnu odluku o posvojenju. Zatim dolazi do otrežnjenja gdje roditelji uočavaju svu težinu i kompleksnost situacije, pokušavaju se prilagoditi i prihvatiti promjene u dosadašnjem životu, počinju se hvatati u koštac s problemima jer dijete još uvijek testira roditelje, ali su oni naučili kako da bolje kontroliraju stvari. Naposljetku, stvaranje kvalitetnih interakcija predstavlja uspostavljanje dobrog radnog modela funkcioniranja nove obitelji te se postupno razvija „mi osjećaj“ / osjećaj obitelji (Lavin, 2002., prema Ajduk, 2013.).

Kod nekih roditelja se nakon realiziranog posvojenja može javiti i osjećaj tuge i nedovoljne kompetencije za brigu o posvojenom djetetu (Foli, 2010.). Čak može doći i do postposvojiteljske depresije koja se pojavljuje u približno istoj stopi kao i postporođajna depresija, obično u roku od nekoliko tjedana nakon okončanja postupka posvajanja. U nekim se slučajevima ti osjećaji rješavaju jednostavnim protokom vremena, kada se roditelji polako počnu prilagođavati novom životu i novonastaloj situaciji. Međutim, kod nekih takvi depresivni simptomi traju više od nekoliko tjedana

i ometaju obitelj u svakodnevnom funkcioniranju, zbog čega je neophodna stručna pomoć (Foli, 2010.).

Sudionici ovog istraživanja istakli su da je njima upravo duhovnosti pomogla izgraditi bolju **emocionalnu stabilnost**: „*Po meni uloga duhovnosti u životu kod čovjeka služi da nešto što ti racionalno stavljaš u neki okvir, ajmo reć, malo olabavi, malo, malo opusti i dopusti ti da neke naizgled nerješive situacije vjeruješ da će se riješiti... Duhovnost je jako, jako važna da stvori balans, balans, ovaj, u životu čovjeka.*“ (S003); „... *ja mislim da je ta duhovnost strašno bitna jer ne znam kako bi drugačije to racionalno čovjek sebi objasnio i izvukao tu snag u sebi.*“ (S011).

Jedan sudionik naveo je dodatno da mu u suočavanju s izazovima roditeljstva pomažu i duhovni razgovori sa svećenicima: „*Pa ja onda znam razgovarati sa svećenicima.*“ (S009). Navedeno ukazuje na potrebu da se u programe podrške za posvojitelje uključe i svećenici kao pastoralni savjetnici kako bi se moglo adekvatno odgovoriti na duhovne i vjerske potrebe različitih tipova korisnika. Profesionalni rad stručnjaka treba se bazirati na uvažavanju različitih vjerskih uvjerenja i duhovnih iskustava korisnika jer to omogućava dublje razumijevanje korisnika i pružanje kvalitetnije profesionalne podrške (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.).

Zaključak

Rezultati ovog istraživanja potvrdili su da je posvojenje složen proces koji ima izrazito naglašenu socijalno-emocionalnu i duhovnu komponentu. Kod posvojitelja s izraženom religijskom samoidentifikacijom i osobnom duhovnošću, duhovnost ima značajnu ulogu u procesu donošenja odluke o posvojenju, ali i u periodu pripreme za posvojenje, kao i kod suočavanja s izazovima nakon realizacije posvojenja. Sudionici ovog istraživanja su istakli da je donošenju njihove odluke o posvojenju prethodio težak period suočavanja s problemom neplodnosti. U trenucima tjeskobe, ljutnje, ograničenosti i nemoći, utjehu su pronašli upravo u njegovanju osobne duhovnosti koja im je pomogla da prihvate situaciju te da počnu razmišljati o ostvarenju roditeljstva kroz posvojenje. Tijekom perioda pripreme za posvojenje, doživljaj Božje bliskosti pomogao im je u smanjenju osjećaja straha i neizvjesnosti te jačanju povjerenja u pozitivan ishod posvojenja.

Uloga duhovnosti percipirana je kao višestruko važna u životima posvojitelja i njihove djece i nakon realizacije posvojenja. Sudionici ovog istraživanja istakli su

važnost njegovanja osobne i zajedničke obiteljske molitve te zagovorne molitve drugih ljudi kao ključnog izvora snage za prevladavanje različitih životnih teškoća. Posvjedočili su o doživljaju duboke duhovne radosti i ispunjenosti što povezuju s osjećajem zahvalnosti za posvojeno dijete, s ispunjenjem životnog zadovoljstva i svrhe života te dubokim pouzdanjem u Boga. Smatraju da im je duhovnost pomogla u jačanju roditeljskih kompetencija na način da su kroz duhovnu dimenziju mogli lakše razgovarati s djecom o temi posvojenja, da su bili spremniji djeci pružiti bezuvjetnu ljubav, bolje razumjeti njihove razvojne potrebe i traume iz prošlosti te da su kroz duhovnost spremnije prihvaćali svoju nesavršenost u ulozi roditelja te gradili čvrste temelje svoje emocionalne stabilnosti.

Zaključno, rezultati ovog istraživanja imaju praktičnu vrijednost koja se ogleda u stjecanju dubljeg uvida u perspektivu posvojitelja o ulozi duhovnosti u donošenju odluke o posvojenju, u pripremi i realizaciji posvojenja. Navedeni rezultati istraživanja mogu poslužiti kao smjernice za unapređenje prakse i provođenje budućih istraživanja o ovoj temi. Rezultati istraživanja upućuju na potrebu da se u tijeku pripreme potencijalnih posvojitelja za posvojenje, kao i kroz druge oblike savjetovanišnog rada s posvojiteljskim obiteljima, s većom pažnjom pristupa temama duhovnosti. Naime, sami sudionici ovog istraživanja naveli su da im je u programu pripreme potencijalnih posvojitelja nedostajalo više razgovora o ulozi duhovnosti u procesu posvojenja. Naglasili su da smatraju da posvojitelji jedino kroz njegovanje vlastite duhovnosti mogu do kraja prihvatiti sve situacije koje posvojenje nosi sa sobom, kao što su primjerice teški odnosi djeteta s biološkim roditeljima, objašnjavanje djetetu zašto je posvojeno, nošenje s traumama koje je dijete ranije proživjelo itd. Većina sudionika smatra da se racionalno ne može objasniti i razumjeti trpljenje ostavljenog djeteta, njegovi strahovi i traume te da im upravo duhovnost pomaže da to lakše prihvate i prepoznaju dublji smisao u teškim životnim situacijama kroz koje prolaze. Rezultati ukazuju na važnost razvijanja interdisciplinarnе suradnje između stručnjaka i duhovnika u području pružanja psiho-socijalnih usluga potencijalnim posvojiteljima i posvojiteljskim obiteljima, pri čemu bi usluge trebale obuhvaćati i duhovni aspekt podrške. S obzirom na to da je ovo istraživanje provedeno na selekcioniranom uzorku koji omogućuje uvid samo u perspektivu posvojitelja s naglašenom osobnom duhovnošću, dobivene rezultate potrebno je sagledati u tom kontekstu te ih je moguće koristiti kao polazište za daljnja istraživanja i edukacije stručnjaka o ovoj dosad zanemarenoj, a važnoj temi.

Literatura

- Aflakseir, A., Mahdiyar M. (2016). The Role of Religious Coping Strategies in Predicting Depression among a Sample of Women with Fertility Problems in Shiraz. *J Reprod Infertil.* 17(2), 117-122.
- Ajduk, M. (2013) Bitna obilježja posvojenja. Završni rad. Zagreb: Pravni fakultet – studijski centar socijalnog rada.
- Aničić, M. (2007). Bračna neplodnost i njezine mogućnosti. *Bogoslovska smotra*, 77(1), 181-216.
- Blažeka Kokorić, S. i Birovljević, J. (2015). Posvojiteljske obitelji – izazovi prilagodbe i reakcije okoline. *Kako smo postali obitelj : Posvojenje - dio moje priče : zbornik radova / Maleš, Dubravka (ur.). - Zagreb : Na drugi način*, 33-60.
- Braun, V. i Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in Psychology*, 3, 77-101.
- Ćorić, Š. Š. (1998). Psihologija religioznosti. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Dalen, M. (2001). The state of Knowledge of Foreign Adoptions: A summary of the results of key international adoption research projects based in Scandinavia. Preuzeto s: <http://www.comeunity.com/adoption/adopt/research.html> (01.03.2023.)
- Dučkić, A. i Blažeka Kokorić, S. (2014). Duhovnost – resurs za prevladavanje kriznih životnih situacija kod pripadnika karizmatskih zajednica. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), 425-452. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/134771>
- Eidson, F. (2012). Adoption ghosts: A personal and professional view. *The Infant Crier*; 132, 3–7.
- Ellison, C. G. & Levin, J. S. (1998). The religion-health connection: Evidence, theory, and future directions. *Health, Education and Behavior*, 25(6), 700-720.
- Etemadifar, S., Sadat Hosseiny R., Ziraki A., Omrani A., Masoome A. (2016). The Relationship Between Spiritual Well-Being and Life Satisfaction in Females with Infertility. *Women's Health Bull*, 3(4), 1-6.
- Foli, K. J. (2010). Depression in adoptive parents: A model of understanding through grounded theory. *Western Journal of Nursing Research*, 32, 379–400.

Fraser, R. N. (2010). *The spiritual narratives of adoptive parents: constructions of christian faith stories and pastoral theological implications*. Texas: Faculty of Brite Divinity School.

Griffini, M. (2009). Sterilità feconda: un cammino di grazia. Preuzeto s: <http://www.scienzaevita.org/materiale/1-Griffini69.pdf> (02.03.2023.)

Haug, I. E. (1998). Spirituality as a Dimension of Family Therapists' Clinical Training. *Contemporary Family Therapy*, 20 (4), 471-483.

Hugen, B. (2007). Calling: a spirituality model for social work practice. *Social Work and Christianity*, 34(4), 31-44.

Kralj, S., Modić-Stanke, K. i Topčić-Roseberg, D. (2014) Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelji, odgojno-obrazovne institucije i okolinu. Zagreb: Adopta – udruga za potporu posvajanju. Posjećeno 1.3.2017. na mrežnoj stranici http://www.adopta.hr/images/ADOPTA_istrazivanje.pdf

Latifnejad Roudsari R., Allan Helen T., Smith P.A. (2007). Looking at infertility through the lens of religion and spirituality: a review of the literature. *Human Fertility*, 10(3), 141 – 149.

Latifnejad Roudsari R., Allan Helen T., Smith P.A. (2014). Iranian and English women's use of religion and spirituality as resources for coping with infertility. *Human Fertility*, 17(2), 114–123.

Leutar, Z., Leutar, I. (2010). Religioznost i duhovnost u socijalnom radu. *Crkva u svijetu*, 45(1), 78 – 103.

Leutar, Z., Leutar I., Turčinović, J. (2013). Iskustvo socijalnih radnika o duhovnosti u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 20(2), 215-239.

Levin, J. (2001). God, faith and health. Exploring the spirituality-healing connection. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Luna, N. i MacMillan, T. (2015). The relationship between spirituality and depressive symptom severity, psychosocial functioning impairment, and quality of life: examining the impact of age, gender, and ethnic differences. *Mental Health, Religion & Culture*, 18(6), 513-525.

Oger, H. M. (1962). TEOLOGIA DELL'ADOZIONE Preuzeto s http://www.fondazionepromozionesociale.it/PA_Index/003-4/3-4_tologia_dell%27adozione.

[htm](#) (02.03.2023.)

Pierre, D. (2012). Response to “Adopting a Kid, Not a Cause”. Preuzeto s <http://www.togetherforadoption.org/?p=15396> (24.5.2017.)

Rothman, J. (2008). Spirituality: What we can teach and how we can teach It. *Journal of Religion and Spirituality in Social Work*, 28 (1), 161-184.

Schneider, A.M., Mannell, R.C. (2006). Beacon in the storm: an exploration of the spirituality and faith of parents whose children have cancer. *Issues in Comprehensive Paediatric Nursing*, 29 (1), 3–24.

Seidman, I. (2006). Interviewing as qualitative research. New York: Teachers College Press.

Speraw, S. (2006). Spiritual experiences of parents and caregivers who have children with disabilities or special needs. *Issues in Mental Health Nursing*, 27(2), 213–230.

Stuart, M. (2004). Promoting a family’s physical and mental health and well-being. Promoting the health and well-being of families during difficult times. The University of Arizona Cooperative Extension. Preuzeto s: <http://extension.arizona.edu/sites/extension.arizona.edu/files/pubs/az1341b.pdf> (02.03.2023.).

Tanyi, R. A. (2006). Spirituality and family nursing: spiritual assessment and interventions for families. *Issues and innovations in nursing practice*, 53(3), 287-294.

Vuletić, S. (2010). Problem neplodnosti i moralni izazovi biomedicinskih zahvata u ljudsko rađanje. *Diacovensia*, 18(3), 587-616.

Walsh, F. (2010). Spiritual diversity: Multifaith perspectives in family therapy. *Family Process*, 49 (3), 330-348.

Walsh, F. (2012). Family Resilience - Strengths Forged through Adversity, U: F. Walsh (ur.) Normal Family Processes (4th ed.). New York: Guilford Press, str. 399-427

Ward, S. M. (2015). Spirituality in Adoption. Preuzeto s: <http://older-child.adoption.com/parenting/spirituality-in-adoption.html> (23.5.2017.)

THE ROLE OF SPIRITUALITY IN THE REALIZATION OF PARENTHOOD THROUGH ADOPTION

Abstract

Adoption is a complex process that involves a highly pronounced social and emotional, as well as a spiritual component in addition to a complex legislative and professional procedure. This paper presents the results of qualitative research the aim of which was to gain insight into adoptive parents' perspective on the role of spirituality in making decisions about adoption, as well as in the preparation and realization of adoption. The research was conducted by having 12 adoptive parents (7 women and 5 men) complete a survey. The results showed that making the decision on adoption was preceded by a difficult period of gradually coming to terms with the problem of infertility, as part of which the research participants experienced a deep connection with God. This helped them overcome their fear of the future and strengthened their optimism and confidence that there was a meaning to the difficulties they were going through, as well as that this experience prepared them for something greater to which they have been called by God. Spirituality encouraged them to be open to adopting any child and to accept adoption as an equally valuable form of parenting. Praying for the child whose adoption they were anticipating was especially helpful to them in the period marked by uncertainty and anticipation of adoption. After the adoption was realized, they pointed out that spirituality encouraged them to embrace the child the care for whom was entrusted to them, and they did so with great gratitude. They feel that the children they adopted are a real blessing for them, and they emphasize that they do not want their social environment to perceive adoption as a mere option for consolation. They hold a deep conviction that God has chosen them as the parents of their child. Spirituality also helped them in understanding the child's traumas and developmental needs better, as well as in accepting their imperfection in the role of parents, strengthening emotional stability and loving the child unconditionally. In conclusion, the paper emphasizes the importance of recognizing spirituality as a powerful resource that helps adoptive parents who exhibit pronounced personal spirituality to overcome life crises and strengthen personal and family resilience. The results also indicate the importance of developing interdisciplinary cooperation between professionals and the clergy in the field of providing psycho-social services to potential adoptive parents and adoptive families, whereby the services should also provide prospective adoptive parents with a spiritual aspect of support.

Key words: *infertility, adoption, spirituality*

dr. sc. Mirta Vranko, mag. paed. soc.

Klinika za psihijatriju Vrapče, Zavod za psihoterapiju

mirta.vranko@bolnica-vrapce.hr

KONCEPT OBITELJSKE OTPORNOSTI - DOPRINOS SVEOBUHVAATNOJ PODRŠCI POSVOJITELJSKIH OBITELJI

Sažetak

Koncept obiteljske otpornosti višedimenzionalan je koncept, a njegovo razumijevanje i spoznaje, kako na praktičnoj tako i na istraživačkoj razini, predstavlja kontinuiran izazov. Riječ je, naime, o konceptu koji podrazumijeva dinamičan proces koji uključuje izloženost obitelji svojevrsnom riziku/ima te postizanje pozitivne adaptacije unatoč postojanju rizika. Obiteljska otpornost je ključna vještina koja pomaže obiteljima da se nose s izazovima, prilagode se promjenama i očuvaju svoju stabilnost i funkcionalnost. Posvojenje se, u kontekstu koncepta otpornosti, tek odnedavno počinje intenzivnije istraživati. Rad promišlja koncept obiteljske otpornosti, posvojenje i integriran sustav podrške posvojiteljskim obiteljima utemeljen na konceptu obiteljske otpornosti.

Ključne riječi: obiteljska otpornost, posvojenje, podrška obitelji

Uvod

U današnjem turbulentnom svijetu obitelji se suočavaju s raznim izazovima. Financijski problemi, bolesti, promjene u sastavu obitelji i drugi stresori mogu ozbiljno testirati obiteljske veze. Kao i nekad, i danas je obitelj ishodište pozitivnog razvoja djece koje uvelike ovisi o kvaliteti obiteljskog okruženja. Obitelj je stoga institucija rizika i zaštite djece i mladih. Koncept koji se nastavlja na koncept rizika i zaštite, koncept otpornosti, opisuje otpornost obitelji kao karakteristike, dimenzije i "vlasništvo" obitelji koje pomažu obiteljima biti otporne na nedaće do kojih dolazi uslijed potrebnih promjena u vrijeme kriza (McCubbin i sur., 1998).

Obitelj je sustav koji je pod stalnim utjecajem promjena koje se događaju pojedinom članu i obitelji u cjelini. Izvori stresa u obitelji mogu biti unutarnji ili vanjski, neki

izolirani događaj ili niz događaja koje pojedinac ili cijela obitelj doživljavaju kao ugrozu, a što može poremetiti kvalitetu svakodnevnog funkcioniranja pojedinog člana ili obitelji u cjelini (Lazarus i Folkman, 2004). Uslijed utjecaja više unutarnjih i vanjskih stresnih događaja i rizika, obitelj može razviti snage koje joj omogućavaju pozitivnu adaptaciju na teškoće i/ili krize. Obiteljska otpornost djeluje poput „emocionalnog imuniteta“ koji obitelji pomaže da se sučava i prilagodi krizama i nedaćama, a koje se manifestiraju unutar same obitelji ili izvan nje. U humanističkim znanostima postoji veliki broj definicija pojma „otpornosti“, koji se vrlo često povezuje i s pojmom „osnaživanje“ ili „snagama“. Nerijetko se termin koristi u kontekstu tzv. sretnih, zdravih, čvrstih i uspješnih pojedinaca, obitelji ili zajednica. Gotovo je nemoguće navesti sve definicije i konstrukte kojima se ovaj pojam objašnjava. U nekim definicijama se tumači kao sposobnost, dok se u drugima prezentira kao opći okvir sustava vjerovanja, ili pak proces.

Najšire prihvaćeno razumijevanje otpornosti je da je riječ o pozitivnoj adaptaciji u uvjetima gdje su teškoće – osobne, obiteljske ili u okruženju – tako ekstremne da se očekuje kako će kognitivne i funkcionalne sposobnosti pojedinca biti dovedene do krajnjih granica (Rutter 1985; Garmezy 1991, Masten i Coatsworth 1998; Newman 2002; Masten, 2001). Luthar i Cicchetti (2000) definiraju otpornost kao dinamičan proces koji obuhvaća pozitivnu adaptaciju u kontekstu značajnih rizika ili teškoća. Implicitno, za razvijanje ovog procesa su nužna dva kritična uvjeta: (1) izloženost značajnim rizicima ili teškim nedaćama; i (2) postizanje pozitivne adaptacije unatoč velikim ugrozama razvojnih procesa (Garmezy, 1990; Luthar i Zigler, 1991; Rutter, 1990; Werner i Smith, 1992; prema Luthar i sur., 2000). Većina se autora u području proučavanja otpornosti slaže kako je otpornost dinamičan proces, unatoč ranijem stavu kako se radi o genetskim osobinama individue. Štoviše, današnje je mišljenje kako se otpornost uči tijekom života i kako se radi o fenomenu koji je sam po sebi proces. Moguće ju je razvijati kroz podržavajuće i skrbne socijalne relacije, što čine temelj izgradnje šire socijalne mreže podrške, kako za pojedinca, tako i za obitelji i zajednicu u cjelini. Ajduković (2000) navodi kako se pojam „otpornosti“ odnosi na trajnije i dosljednije uspješno suočavanje sa stresorima, a može se manifestirati u tri različita aspekta: (a) postizanju pozitivnih rezultata usprkos visokorizičnoj situaciji, (b) ustrajanju s ciljem zadržavanja ili uspostavljanja kompetentnosti pod stresom, (c) uspješnoj prilagodbi unatoč stresnom ili traumatičnom događaju, odnosno uspješnom oporavku od traume. Wolin i Wolin (1993) također konceptualiziraju otpornost kao sposobnost prevladavanja tragedija i ustrajnosti unatoč teškoćama.

Otpornost se nalazi na kontinuumu između razvoja psihopatologije i promocije

zdravog razvoja osobe (Masten, 1989). Naime, poznavanje psihopatologije, kao i onoga što potiče zdrav razvoj pojedinca, ključno je za razumijevanje koncepta otpornosti (Kilmer, Cowen i Wyman, 2001). Navedeno implicira da se osnaživanjem i korištenjem zdravih strana pojedinca mogu prevenirati ili umanjiti štetni utjecaji čimbenika rizika.

Obiteljska otpornost

Izraz "obiteljska otpornost" odnosi se na procese suočavanja i prilagodbe u obitelji kao funkcionalnoj jedinici. Sistemska perspektiva omogućuje nam razumijevanje kako obiteljski procesi posreduju u stresu i omogućuju obiteljima da prebrode krizu i prebrode dugotrajne poteškoće (Walsh, 1998). Iako se kroz povijest različito definirala, obiteljska otpornost je proces koji započinje rizikom, facilitiran je pomoću zaštitnih čimbenika, a završava dobrim ishodom. Rizici, zaštitni čimbenici i dobar ishod stoga su ključne komponente otpornosti. Maurović, Liebenberg i Ferić (2020) dominantnim shvaćanjem otpornosti obitelji smatraju proces koji sadrži tri elementa:

1. uvjet rizika koji je neophodan za pokretanje procesa otpornosti
2. zaštitne čimbenike ili mehanizme koji olakšavaju procese otpornosti
3. dobar ishod/e unatoč ili nakon izlaganja riziku.

Veliki broj kliničkih teorija, edukacija, praksa i istraživanja u polju mentalnog zdravlja usmjeren je deficitu, implicirajući kako je obitelj često uzrok gotovo svih problema u individualnom funkcioniranju. Iskrivljena perspektiva obiteljske patologije ili disfunkcije koja je dugo dominirala kliničkim poljem počela se mijenjati, zahvaljujući obiteljskim sistemskim terapeutima i istraživačima. Oni, naime, pomiču fokus s obiteljske patologije na paradigmu koja se temelji na sposobnostima i snazi (Walsh, 1996). Ovakav pristup obitelji, temeljen na obiteljskim potencijalima, omogućuje prijelaz s promatranja obitelji kao tzv. izvora štete i nefunkcionalnih obrazaca na razumijevanje obiteljskih snaga i resursa, unatoč suočavanju s nedaćama. Također ispravlja pogrešnu pretpostavku da se tzv. zdravlje obitelji može pronaći samo u mitologiziranom idealnom modelu. Umjesto toga, ovaj pristup nastoji razumjeti kako obitelji, u svojoj različitosti, mogu preživjeti i regenerirati se čak i u situacijama intenzivnog stresa. Pristup nadalje potvrđuje obiteljski potencijal da obitelj pomogne sama sebi i izađe iz krize. Walsh (1996) koncept obiteljske otpornosti tumači naglašavajući kako je riječ o pristupu koji se temelji na snazi obitelji na sljedeće načine:

- a) povezuje obiteljski proces s izazovom: procjenom funkcioniranja obitelji u društvenom kontekstu i obiteljskim odgovara na različite zahtjeve

b) uključuje razvojni, a ne parcijalni pogled na obiteljske izazove, uzimajući u obzir kako se procesi relacijske otpornosti razlikuju s obzirom na različite faze prilagodbe i tijekom životnog ciklusa pojedinca i obitelji.

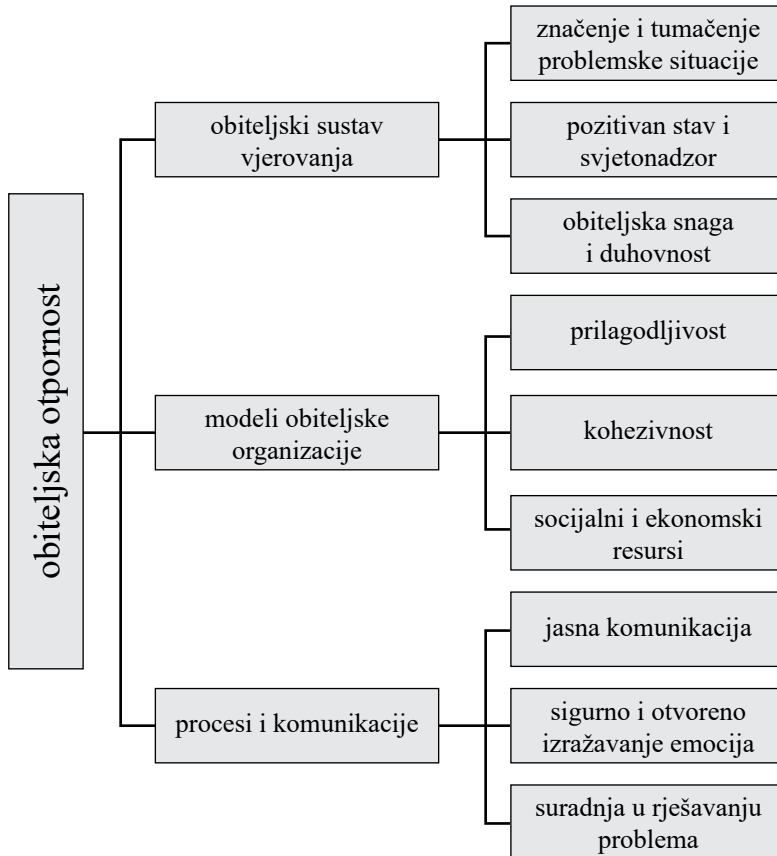
Van Breda (2018, prema Maurović, Liebenberg i Ferić, 2020) objašnjava kako je osoba ili društveni sustav (obitelj) otporan kada pokazuje dobre rezultate u suočavanju s izazovima i problemima, a otpornost osobe ili društvenog sustava (obitelji) su podržavajući te je prisutna nada za budućnost.

Štalekar (2010) obitelj gleda kao živi sustav u stalnoj promjeni gdje ponašanje i reakcije jednog člana obitelji nastaju u složenom matriksu obiteljskog sustava. Keresteš (2002) naglašava kako je obitelj kompleksan sustav, kako zbog složenih međusobnih odnosa članova obitelji, tako i s obzirom na povezanost obitelji s brojnim socijalnim odnosima izvan nje same. Rotenberg (2001, prema Ljubetić, 2007) ove veze opisuje kao one koje su povezane biološkim odrednicama, brakom ili posvojenjem. Brojni teoretičari i praktičari nastoje objasniti obrasce funkcionalnih i disfunkcionalnih obitelji. U funkcionalnim obiteljima prvenstveno se ističu stabilni bračni odnosi, gdje partneri čuvaju granice svojih individualnosti, empatiju, jasnoću bračnih i roditeljskih uloga. U funkcionalnim obiteljima postoji jasna komunikacija, otvoreno izražavanje emocija, spremnost na kompromis, poticanje neovisnosti te ravnoteža obiteljske adaptabilnosti i kohezije, uz optimalno funkcioniranje i zdrav razvoj osobnosti (Štalekar, 2010). Dacey i Kenny (1994) identificiraju tri osnovna čimbenika koji se čine presudnim za pozitivan razvoj djece, a to su: podržavajuće obiteljsko okruženje, socijalne mreže i osobne karakteristike. Podržavajuće obiteljsko okruženje osigurava osjećaj topline i bliskosti, podršku i razumijevanje uz kvalitetan nadzor nad aktivnostima djece i dosljednu disciplinu, a djeca i mladi na taj način imaju mogućnost i sposobni su uspostaviti blizak odnos s barem jednim članom obitelji. Socijalnu mrežu čine resursi u zajednici koji pomažu djeci, mladima i obitelji u dolaženju do pomoći i podrške (npr. šira rodbina, kontakti s drugim obiteljima, vjerske zajednice, građanska udruženja, škola). Osobne karakteristike koje su identificirane kao zaštitni čimbenici za obitelj su pozitivan ja-koncept, samopoštovanje, osjećaj kontrole, socijalna odgovornost, senzibilnost, kooperativnost, dobre komunikacijske i socijalne vještine i otvorenost.

Obiteljska otpornost predstavlja procese suočavanja s izvorima vezanim uz stres i mehanizme konstruktivne prilagodbe obitelji kao funkcionalne jedinice na stresnu situaciju ili krizu (Berc, 2012). U posvojiteljskim obiteljima potrebno je zadržati kontinuitet važnih odnosa kao prioritet na temelju koje se izgrađuje i održava otpornost posvojiteljske obitelji (npr. novih odnosa u posvojiteljskoj obitelji, odnosa s braćom

i/ili sestrama posvojenog djeteta, prijatelja, bioloških roditelja, te generalno šire mreže podrške). U tome mogu pomoći ključni procesi koji čine obiteljsku otpornost: obiteljski sustav vjerovanja, modeli obiteljske organizacije i komunikacijski procesi.

Shema 1. Komponente koncepta obiteljske otpornosti (Walsh, 2006).

Obiteljski sustav vjerovanja temelj je koncepta obiteljske otpornosti, središnji dio obiteljskog funkcioniranja i snaga otpornosti. Nosimo se s krizama i nedaćama dajući značenje našem iskustvu: povezujući ga s našim društvenim svijetom, s našim kulturnim i vjerskim uvjerenjima, s našom višegeneracijskom obiteljskom povijesti te s našim nadama i snovima za budućnost. Način na koji obitelji gledaju na svoje probleme i mogućnosti može utjecati na razliku između suočavanja i svladavanja ili pak disfunkcionalnosti i očaja. Obiteljski sustav vjerovanja čini stvaranje značenja u nedaćama, pozitivan svjetonazor i duhovnost (Tablica 1).

Tablica 1. Obiteljski sustav vjerovanja (Walsh, 2006)

Stvaranje značenja

- Afiliacijska vrijednost: otpornost je utemeljena relacijama
Krizna kao zajednički izazov
Utemeljenje povjerenja
  - Orijentacija ka životnom ciklusu obitelji
Normaliziranje, kontekstualiziranje nedaća i stresa
  - Osjećaj koherencije
Krizna kao smislen, shvatljiv i savladiv izazov
  - Procjena krize, nevolje i oporavka: olakšavanje nasuprot ograničavanju
Kauzalna i eksplanatorna uvjerenja
Buduća očekivanja
-

Pozitivan stav i svjetonazor

- Aktivna inicijativa i ustrajnost
  - Hrabrost i ohrabrenje
  - Održavanje nade, optimističan pogled; povjerenje u nadvladavanje nesuglasica
  - Fokusiranje na snagu i potencijal
  - Ovladavanje mogućim; prihvatanje onoga što se ne može promijeniti
-

Transcendencija i duhovnost

- Uvjerenja, smisao
  - Duhovnost: Vjera, zajedništvo, obredi
  - Inspiracija: Zamišljanje novih mogućnosti (npr. kreativnost, uzori, modeli i junaci)
  - Transformacija; učenje i izlazak iz krize
Ponovno procjenjivanje, potvrđivanje i mijenjanje životnih prioriteta
Posvećenost pomaganju drugima; društvena odgovornost
-

Modeli obiteljske organizacije uključuju prilagodljivost i kohezivnost obitelji te socijalne i ekonomske resurse. Obitelji, na različite načine, strukturiraju svoje živote kako bi izvršile bitne zadatke za rast i dobrobit svojih članova. Kako bi se učinkovito nosile s krizom i stalnim nevoljama, obitelji trebaju mobilizirati svoje resurse, ublažiti stres i reorganizirati se ne bi li se prilagodile promjenjivim uvjetima. Obiteljski organizacijski obrasci podržavaju integraciju obiteljske jedinice (Watzlawick, Beavin

i Jackson, 1967; Minuchin, 1974; Walsh, 2011). Takvi obrasci definiraju odnose i reguliraju ponašanje. Održavaju ih vanjske i unutarnje norme, pojačane kulturnim i obiteljskim sustavima vjerovanja.

Tablica 2. Pozitivan stav i svjetonazor (Walsh, 2006)

Prilagodljivost

- Protuteža stabilnosti i promjena
  - Ponovno približavanje odnosa, reorganizacija, prilagođavanje kako bi se prilagodili izazovi tijekom vremena
  - Kontinuitet, povjerenje pouzdanost kroz krizu
-

Povezanost

- Snaga kroz uzajamnu potporu, suradnju i predanost
  - Poštivanje individualnih potreba, razlika i granica
  - Snažno vodstvo: njegovanje, zaštita i vođenje djece i ranjivih članova obitelji
  - Različiti oblici obitelji: kooperativno roditeljstvo/skrbni odnosi unutar kućanstava
  - Par/roditelj, pomirenje problematičnih veza
-

Društveni i ekonomski resursi

- Mobiliziranje proširene rodbine i socijalne podrške; modeli i mentori
  - Izgradnja vitalnih mreža zajednice
  - Izgradnja financijske sigurnosti; balansiranje posla i obiteljskih napetosti
-

Procesi komunikacije podrazumijevaju jasnu, direktnu, sadržajnu komunikaciju i ponašanja. Mnoge studije dokazale su kako je jasnoća u komunikaciji esencijalna za uspješno obiteljsko funkcioniranje (Beavers i Hampson, 1993; Epstein i sur., 1993; Olson, 1993). Satir (1988) pritom upozorava na kulturalne razlike u komunikacijskim procesima zdravih obitelji.

Tablica 3. Procesi komunikacije (Walsh, 2006)

Jasnoća

- Jasna, sadržajna poruka (verbalna i neverbalna)
  - Pojašnjenje dvostrukih poruka: traženje istine/govorenje istine
-

Otvorena emocionalna ekspresija

- Razmjena širokog spektra osjećaja (radosti i boli; nade i strahova)
  - Uzajamna empatija; razumijevanje različitosti
  - Preuzimanje odgovornosti za vlastite osjećaje, ponašanja, izbjegavanje okrivljavanja
-

Suradničko rješavanje problema

- Identificiranje problema, stresova, opcija i ograničenja
  - Traženje resursa
  - Zajedničko donošenje odluka: pregovaranje, poštenje, uzajamnost
  - Rješavanje konflikata
  - Usmjerenost na ciljeve; pokretanje konkretnih koraka
  - Izgradnja uspjeha; učenje iz pogrešaka
  - Proaktivan stav: prevencije problema, izbjegavanje krize, priprema za buduće izazove
-

Obiteljska otpornost i posvojenje

Kako je ranije u tekstu navedeno, otporne obitelji, bez obzira na rizik ili rizike s kojima se susreću, imaju bliske odnose, njeguju međusobno povjerenje, poštovanje, privrženost i povezanost. Nadalje, kvalitetna komunikacija i konstruktivno suočavanje s problemima i sukobima pomažu u sposobnosti adaptacije na nedaće. Obiteljski rituali i duhovnost, sudjelovanje u procesima donošenja odluka, kao i uključivanje obitelji u život zajednice također su važne karakteristike otpornih obitelji. Walsh (2006) je utvrdila kako uspješnost obitelji da prevlada stresnu situacije i prilagodi se na nove okolnosti uvelike ovisi o tome na koji način se obitelj uspješno nosi s otežavajućim okolnostima, štiti od djelovanja stresa, funkcionalno organizira te uspijeva nastaviti svakodnevni život za vrijeme trajanja stresa. Otporne obitelji su,

sukladno operacionalizaciji koncepta obiteljske otpornosti, one koje se prilagode na promjene s kojima se susreću. Istraživači su uočili određene zajedničke osnovne dimenzije snažnih obitelji. U istraživanju u kojem je sudjelovalo 3000 obitelji koje su okarakterizirane kao „snažne“, Stinnet i DeFrain (1986) istaknuli su šest karakteristika za koje smatraju da najviše doprinose snazi i sreći neke obitelji: predanost obitelji, zajedničko provođenje vremena, poštovanje, komunikacija, duhovna ispunjenost, suočavanje sa stresnim situacijama. Krysan, Moore i Zill (1990) navode kako snažne obitelji nisu izolirane, već povezane sa širom zajednicom te koriste dostupnost resursa zajednice (prijatelje, širu obitelj, različite organizacije). Nadalje, smatraju kako snažne obitelji imaju jasnu, ali ipak fleksibilnu strukturu, gdje su članovima njihove uloge jasne, a oni su svjesni odgovornosti koje proizlaze iz uloge. Brojni istraživači (Beavers, 1977) kao važnu karakteristiku obiteljske snage opisuju religioznu ili duhovnu orijentaciju. Upravo neki aspekti duhovnosti odgovor su snažnih obitelji u susretu sa stresom.

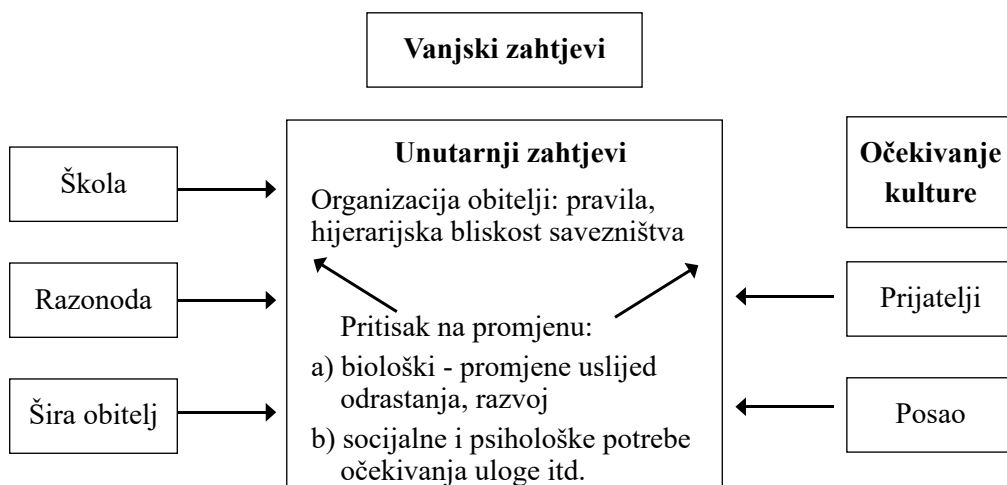
Olson (2000) daje model obiteljskog cirkumpleksa ili obiteljske mape kao konceptualnog okvira snažnih obitelji. Taj je model usredotočen na sljedeće dimenzije obitelji: koheziju (osjećaj za zajedništvo i bliskost obitelji), fleksibilnost (sposobnost mijenjanja s promjenom životnih okolnosti), komunikaciju (dimenziju koja pomaže obiteljima povećati njihov osjećaj bliskosti i uspješno rješavati probleme). Ovaj model može biti značajan stručnjacima u radu s posvojiteljskim obiteljima jer upućuje na razliku između tzv. funkcionalnih i disfunkcionalnih obitelji. Model klasificira obitelji kao one koje dobro, odnosno manje uspješno funkcioniraju. Kako bi obitelj kvalitetno funkcionirala, potrebno je uravnotežiti razine kohezije i fleksibilnosti, dok se neravnoteža navedenih dimenzija dovodi u vezu s tzv. problematičnim obiteljskim funkcioniranjem te prilagodbom (Svetozarević, 2012).

U ranijim istraživanjima posvojene djece (Javier, Baden, Biafora i Camacho-Gingerich, 2007) fokus istraživača često je bio na detektiranju različitih, višestrukih rizika, teškoćama prilagodbe i negativnih ishoda, dok danas svjedočimo rastu interesa istraživača i praktičara za identificiranjem procesa koji vode do otpornosti i uspješnih ishoda adaptacije posvojenog djeteta i posvojiteljske obitelji (Weir i Brodzinski, 2013). Ovaj pomak od negativnih aspekata prema istraživanju pozitivnih procesa i resursa u posvojiteljskim situacijama odražava evoluciju razumijevanja posvojenja i potrebu za stvaranjem podržavajućeg okvira za posvojiteljske obitelji. Promjena fokusa istraživača usklađena je s promjenama prakse stigmatizacije, povećanoj svijesti o resursima, potrebi za razumijevanjem procesa prilagodbe te stavljanju fokusa na jačanje obiteljskih relacija. Poštujući specifičnosti posvojenja vrijedno je učiti iz

istraživanja intervencija obiteljske otpornosti koje su često usmjerene unaprjeđivanju obiteljske komunikacije, emocionalne klime, obiteljske kohezije i rutine, kao i na osnaživanju roditeljskih vještina. Randomizirane kontrolne studije, kao najučinkovitije intervencije, predlažu kombiniranje dviju ili više strategija usmjerenih na brigu i zaštitu njenih ranjivih članova (Boss, Bryan i Mancini, 2017), održavanje granica, obiteljski integritet, obveze i pravila (Masten i Monn, 2015), vještine suočavanja sa stresom (Masten i Cicchetti, 2016), pozitivno stajalište obitelji, obiteljski identitet (Henry, Sheffield Morris i Harrist, 2015)).

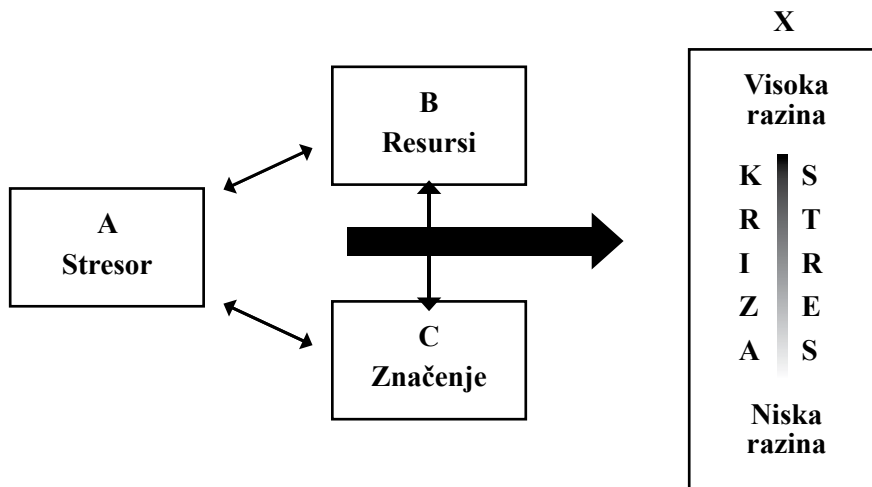
Svaka posvojiteljska obitelj prolazi vlastiti životni ciklus i doživljava osobne rizike i izazove adaptacije. Uz one unutarnje izazove koji se odnose na procjenu prikladnosti, susret s tugovanjem, razvoj privrženosti, stvaranje zajedništva u obitelji i izgradnju obiteljskih uloga i obiteljske atmosfere, postoje i oni vanjski izazovi promjene. Ključno pitanje za svaku obitelj je kako održati neki oblik identiteta i strukture, dok istovremeno postoji potreba da se napreduje, prilagođava, mijenja i odgovara na zahtjeve okoline. Koncept obiteljskog razvoja može pomoći i u situaciji posvojenja s obzirom na to da naglašava doživotni proces socijalizacije, adaptacije i učenja u obiteljskom okruženju. Prema Haleyu (1973) socijalizacija obitelji obuhvaća recipročni proces u kojem članovi obitelji neprekidno uče, usklađuju se i grade odnose, razlikuju unutarnje i vanjske izazove (zahtjeve) u promjeni kao životni ciklus obitelji (slika 1).

Slika 1. Životni ciklus obitelji: unutarnji i vanjski izazovi prilagodbe

U susretu sa stresom i/ili krizom posvojiteljska obitelj ima potencijal za razvijanje otpornosti ukoliko se usredotoči na jačanje ključnih procesa unutar same obitelji. Procesi u obitelji često utječu i određuju smjer razvoja raznih kriznih situacija, a samim time utječu, kako na obitelj, tako i na sve njezine članove. Burr (1973.) navodi ABCX model obiteljske otpornosti koji je usmjeren na proces suočavanja s krizom. Ferić, Maurović i Žižak (2016.) ABCX model objašnjavaju kao onaj kojim interakcija izvora stresa, obiteljski resursi i sretni događaji mogu dovesti do obiteljske krize. Izvori stresa koji dođu u interakciju s obiteljskim resursima i definiranim značenjem stresnog događaja u kombinaciji rezultiraju znatno narušenom obiteljskom ravnotežom i konačno obiteljskom krizom (*Slika 2*). Primjera programa usmjerenih obiteljima koji se temelje upravo na opisanom modelu obiteljske otpornosti je mnogo, a u srži je svih preventivnih ili tretmanskih model programa (npr. FOCUS program, Family Resilience FUND, ASAP i dr.) prepoznavanje emocija, upravljanje emocijama, osnaživanje snaga obitelj, te usmjerenost rješavanju problema, komunikaciji roditelj - dijete i postavljanje ciljeva (Vranko, 2019).

Slika 2. Shematski prikaz ABCX modela obiteljske otpornosti

Komponente ABCX modela objašnjavaju dinamičan proces suočavanja obitelji s krizom. Stresor (komponenta A) predstavlja sam događaj ili uvjete koji mogu izazvati stres u obitelji. U posvojiteljskih obitelji to može biti dolazak djeteta u obitelj, promjene u ponašanju članova obitelji, prihvaćanje činjenice posvojenjenja od strane djeteta, otvaranje i postavljanje pitanja djeteta o biološkoj obitelji, održavanje odnosa s braćom i/ili sestrama, bolesti, financijski problemi i drugi. Resursi (komponenta B) se odnose na snage i mogućnosti obitelji da djeluje unatoč prisustvu stresa. To mogu biti

obiteljske vrijednosti, kvalitetna komunikacija, zajedničke aktivnosti i slično. Značenje (komponenta C) se pak odnosi na to kako obitelj tumači stresan događaj i koje mu značenje pridaje. Ovaj korak uključuje obiteljsku percepciju ili procjenu stresa. Obitelj u suočenosti sa stresnim događajem može mu dati ono značenje koje bodri sve članove obitelji i daje nadu, ali i ono koje za obiteljsko funkcioniranje može biti posve beznadno ili pasivno. Komponenta X uključuje analizu resursa dostupnih obitelji za suočavanje s krizom, obiteljske percepcije stresa i samog stresnog događaja na način da će obitelj uslijed navedenog osjećati višu ili nižu razinu stresa, te se posljedično susresti s krizom, tj. adaptacijom. Uzimajući u obzir ove čimbenike, obitelji mogu izgraditi ili gubiti otpornost ovisno o tome kako percipiraju i kako se suočavaju sa stresom. U tom procesu suočavanja iznimno važnu ulogu imaju različiti oblici dostupne podrške, kako prije zasnivanja posvojenja, tako i dostupne i sveobuhvatne podrške za vrijeme i nakon zasnovanog posvojenja.

Drugi pak model, FAAR (The family adjustment and adaptation response) model je koji se oslanja na snage i kompetencije obitelji (Meadows i sur., 2015). Prema ovom modelu otpornost obitelji je spoj dvaju različitih, ali povezanih procesa u obitelji, a riječ je o prilagođavanju i privikavanju. Proces prilagođavanja uključuje utjecaj zaštitnih čimbenika u osnaživanju obitelji putem osnaživanja sposobnosti obitelji da zadrži integritet, kvalitetno funkcioniranje i ispuni razvojne zadatke u trenucima kada se susretne s rizicima. Proces privikavanja pak uključuje utjecaj čimbenika oporavka u promoviranju sposobnosti obitelji da spremno dočeka krizne situacije i u istima se kvalitetno adaptira (Ferić, Maurović i Žižak, 2016). Model reakcije obitelji kroz prilagodbu i privikavanje može se koristiti za razumijevanje obiteljske reakcije na stresne životne događaje i posvojiteljskih obitelji. Tri su domene naglašene u ovom modelu: izvori stresa, medijatori stresa i ishodi stresa. Izvorima stresa nazivaju se zahtjevi koji mogu proizaći iz pojedinačnih članova ili obitelji u cjelini. Medijatori stresa su sposobnosti obitelji u vidu obiteljskih resursa i strategija suočavanja sa stresom. Ishod obitelji da postigne uravnoteženo funkcioniranje predstavlja obiteljsku prilagodbu i funkcionalnost. Oboje djeluje na kontinuumu od funkcionalnog do nefunkcionalnog. Općenito, dobri rezultati odražavaju kvalitetno funkcioniranje članova obitelji usmjerenih realizaciji svojih ciljeva. S druge strane, lošiji ishodi mogu rezultirati nekim oblikom maladaptacije, što se posljedično manifestira na različite načine među članovima obitelji.

Umjesto zaključka

Njegujući obiteljski sustav među ostalim obuhvaća način na koji posvojitelji rade zajedno dok njeguju svoju djecu i brinu za njih. Otporne obitelji, uključujući posvojiteljske obitelji, koriste niz procesa u okviru kojih svi članovi obitelji zadovoljavaju svoje potrebe što podupire zdrav rast i razvoj svakog člana. Potrebno je voditi računa o obiteljskim različitostima i specifičnostima posvojiteljskih obitelji, a pritom i uvažiti kulturalne vrijednosti, okruženje u kojem obitelj uspostavlja prilagodbu, etničko podrijetlo, životni ciklus u kojem se obitelj nalazi, razvojne teškoće i slično. Pojam “optimalnog obiteljskog funkcioniranja” je od velike važnosti. Ono se, naime, ne odnosi samo na odsustvo problema, već jednako tako i na to zadovoljavaju li se potrebe bračnog para/roditelja i djece u onoj mjeri u kojoj bi mogle biti zadovoljene. Obitelj bi trebala zadovoljavati i trenutne emocionalne i psihološke potrebe svih svojih članova ne bi li bili spremni, na temelju postojanog zajedništva, uspješno funkcionirati u svijetu neprestanih promjena.

Doprinos koncepta obiteljske otpornosti u kontekstu posvojenja i sveobuhvatne podrške zajednice posvojiteljskim obiteljima, a koja se temelji na navedenom konceptualnuom okviru, potrebno je nastaviti proučavati. Posvojenje samo po sebi nosi niz rizika za obitelj, no promatrano uz značajne potrebe prilagodbe suvremene obitelji općenito, neminovno je istaknuti značaj obiteljskih snaga kao čimbenika otpornosti te dobrih ishoda za obitelj kao sustav te njene pojedine članove. Na primjenu navedenog upućuje Akcijski plan za mentalno zdravlje Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 2013.) za razdoblje 2013. - 2030. koji poziva na pružanje sveobuhvatne, integrirane zaštite mentalnog zdravlja i socijalne skrbi. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2013.) u ovom dokumentu nalaže podržavanje uspostave i provedbu usluga mentalnog zdravlja u zajednici koje vode vladine i nevladine organizacije, vjerske organizacije i druga udruženja i grupe, uključujući grupe za samopomoć i podršku obitelji, koji štite, poštuju i promiču ljudska prava te su podložni nadzoru državnih tijela. Ovo, nadalje, uključuje, kako preventivne aktivnosti, tako i aktivnosti selektivne prevencije (obitelji u riziku), kao i konkretno provođenje intervencija za upravljanje obiteljskom krizom i pružanje skrbi i podrške obiteljima s detektiranim rizikom/rizičnim ponašanjima. Posvojiteljska obitelj dio je zajednice kojoj pripada te svi članovi obitelji čine dio više društvenih sustava u kojima se kreću i u kojima sudjeluju. Okruženje, kojeg su dio, predstavljaju institucije društva koje ujedno predstavljaju i postaju resurs zajednice za izgradnju sveobuhvatnog modela podrške posvojiteljskim obiteljima. Uz jasan legislativni okvir i sve dionike sustava podrške koji dijele zajedničke vrijednosti,

osjećaj pripadanja i konkretna zajednička iskustva nastala kroz suradnju, integrirani sustav podrške posvojiteljskim obiteljima, osobito onima u riziku, može pomoći u postizanju dobrih ishoda za sve njezine članove.

Literatura

Ajduković, M. (2000). Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanju činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U: Bašić, J. i Janković, J. (ur.), Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, 47-62.

Beavers, W. R. (1977). *Psychotherapy and growth: A family systems perspective*. New York: Brunner/Mazel.

Beavers, W.R. i Hampson, R.B. (1993). *Measuring family competence: the Beavers Systems Model*. U: F. Walsh (ur.) *Normal Family Processes*. New York: Guilford Press.

Berc, G. (2012). Obiteljska otpornost – teorija i primjena koncepta u socijanom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (1), 145-167.

Boss, P., Bryant, C.M. i Mancini, J.A. (2017). *Family stress management: A contextual approach*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Burr, W. R. (1973). *Theory construction and the sociology of the family*. New York: Wiley.

Dacey, J. i Kenny, M. (1994.). *Adolescent development*. Madison, WI: Brown & Benchmark.

Epstein, N.B., Bishop, D.S., Ryan, C., Miller, I. i Keitner, G. (1993) *The McMaster Model: view of healthy family functioning*. U: F. Walsh (ur.) *Normal Family Processes*. New York: Guilford Press.

Ferić, M., Maurović, I. i Žižak, A. (2016). Izazovi istraživanja otpornosti obitelji. *Kriminologija & socijalna integracija*, 24 (1), 3-25. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.1.1>

Garnezy, N. (1991). Resilience in children's adaptation to negative life events and stressed environments. *Pediatrics*, 20, 459–466.

Haley, J. (1973). *Uncommon therapy: The psychiatric techniques of Milton H. Erickson*, M.D. W. W. Norton.

Henry, C. S., Sheffield Morris, A. i Harrist, A. W. (2015). Family Resilience: Moving into the Third Wave. *Family Relations*, 64(1), 22-43. <https://doi.org/10.1111/fare.12106>

Javier, R. A., Baden, A. L., Biafora, F. A., i Camacho-Gingerich, A. (2007). Handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners, and families. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Keresteš, G. (2002). Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata. Jastrebarsko, Naklada Slap

Kilmer, R. P., Cowen, E. L. i Wyman, P. A. (2001). A micro-level analysis of developmental, parenting, and family milieu variables that differentiate stress-resilient and stress-affected children. *Journal of Community Psychology*, 29(4), 391-416. <https://doi.org/10.1002/jcop.1025>

Krysan, M., Moore, K. A. i Zill, N. (1990). Identifying successful families: An overview of constructs and selected measures. Washington, DC: Child Trends, Inc.

Lazarus, R. S. i Folkman, S. (2004). Stres, procjena i suočavanje. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Luthar, S. S. i Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: implications for interventions and social policies. *Development and Psychopathology*, 12(4), 857-885.

Luthar, S. S., Cicchetti, D. i Becker, B. (2000). The construct of resilience: a critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562.

Ljubetić, M. (2007). Biti kompetentan roditelj. Zagreb: Mali profesor.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56 (3), 227-238.

Masten, A. S. i Cicchetti, D. (2016). Resilience in development: Progress and transformation. U: Cicchetti, D. (ur.), *Developmental psychopathology: Risk, resilience, and intervention*, Hoboken, NJ, US: John Wiley and Sons Inc, 271-333.

Masten, A. S. i Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments. *American Psychologists*, 53, 205-220.

Masten, A. S. i Monn, A. R. (2015). Child and family resilience: A call for integrated science, practice, and professional training. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 64(1), 5-21. <https://doi.org/10.1111/fare.12103>

Masten, A.S. (1989). Resilience in development: Implications of the study of successful adaptation for developmental psychopathology. U: D. Cicchetti (ur.) Rochester Symposium on Developmental Psychopathology, Hillsdale, NJ: Erlbaum. 1, 261–294.

Maurović, I., Liebenberg, L. i Ferić, M. (2020). A review of family resilience: Understanding the concept and operationalization challenges to inform research and practice. *Child Care in Practice*, 26(4), 337–357. <https://doi.org/10.1080/13575279.2020.1792838>

McCubbin, H. I., McCubbin, M. A., Thompson, A. I. i Thompson, E. A. (1998). Resiliency in ethnic families: A conceptual model for predicting family adjustment and adaptation. U: H. I. McCubbin, E. A. Thompson, A. I. Thompson, J. E. Fromer (ur.), Resiliency in Native American and immigrant families. Sage Publications, Inc.

Meadows, S. O., Beckett, M. K., Bowling, K., Golinelli, D., Fisher, M. P., Martin, L. T. i Osilla, K. C. (2015). *Family resilience in the military: definitions, models, and policies*. Rand Corporation.

Minuchin, S. (1974). *Families & family therapy*. Harvard U. Press.

Newman, T. (2002). Promoting Resilience: A Review of Effective Strategies for Child Care Service. Exter: Centre for Evidence Based Social Services: University of Exeter.

Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital & family systems. *Journal of Family Therapy*, 22, 144-167.

Olson, D.H. (1993) Circumplex Model of Marital and Family Systems: assessing family functioning. U: F. Walsh (ur.) Normal Family Processes . New York: Guilford Press.

Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *The British Journal of Psychiatry*, 147, 598–611. <https://doi.org/10.1192/bjp.147.6.598>

Satir, V. (1988). *The new peoplemaking*. Science & Behavior Books.

Stinnett, N., DeFrain, J. D. (1986). *Secrets of strong families*. Boston, Little, Brown.

Svetozarević, S.M. (2012). Novi pristupi u otkrivanju psiholoških faktora rizika življenja u alkoholičarskim porodicama, dostupno na: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:6790/bdef:Content/get>

Štalekar, V. (2010). Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti. *Medicina Fluminensis*, 46 (3), 242-246.

Vranko, M. (2019). *Primjena koncepta otpornosti u kontekstu posvojenja*. U: S.

Blažeka Kokorić (ur). Posvojenje- različite perspektive, isti cilj (160-177). Zagreb: Udruga Na drugi način.

Walsh, F. (1996). The concept of family resilience: Crisis and challenge. *Family Process*, 35(3), 261–281. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00261.x>

Walsh, F. (1998). *The Guilford family therapy series. Strengthening family resilience*. Guilford Press.

Walsh, F. (2006). *Strengthening family resilience*. New York: Guilford Press.

Walsh, F. (2011). Family resilience: A collaborative approach in response to stressful life events. U: S. M. Southwick, D. Charney, M. J. Friedman (ur.). *Resilience and mental health: Challenges across the lifespan* (149-161). Cambridge: Cambridge University Press.

Watzlawick, P., Bavelas, J. B. i Jackson, D. D. (2011). *Pragmatics of human communication: A study of interactional patterns, pathologies and paradoxes*. WW Norton & Company.

Weir, K. N. i Brodzinsky, D. M. (2013). Treatment and therapy considerations for adopted children and their families. *Adoption Quarterly*, 16(3–4), 153–155.

WHO (2013). *Mental Health Action Plan 2013–2030*. World Health Organization; Geneva, Switzerland.

Wolin, S. J. i Wolin, S. (1993). *The Resilient Self: How Survivors of Troubled Families Arise above Adversity*. New York: Villard Books.

CONCEPT OF FAMILY RESILIENCE - CONTRIBUTION TO COMPREHENSIVE SUPPORT OF ADOPTIVE FAMILIES

Abstract

Family resilience is a multidimensional concept, and its understanding and knowledge, both on a practical and research level, is a continuous challenge. Namely, it is a concept that implies a dynamic process that includes exposure of the family to a kind of risk (or kinds of risks) and the achievement of positive adaptation despite risk. Family resilience is a key skill that helps families cope with challenges, adapt to change, and maintain stability and functionality. Adoption, in the context of the concept of resilience, has only recently begun to be explored. The paper considers the concept of family resilience, adoption and the integrated support system of adoptive families, based on the concept of family resilience.

Key words: *family resilience, adoption, family support*

Luka Bijader, mag. soc. politike

SThree K.K., odjel za ljudske resurse

9F Kabukiza Tower, 4-12-15 Ginza, Chuo-ku, Tokyo, Japan

E-pošta: luka.bijader.ib@gmail.com

Prof.dr.sc. Maja Laklija

Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada

Nazorova 51, Zagreb

E-pošta: maja.laklija@pravo.unizg.hr

KAKO JE UREĐEN I KOJI SU MOTIVI ZASNIVANJA INSTITUTA POSVOJENJA PUNOLJETNIH OSOBA DANAS? - PRIMJERI NEKIH ZEMLJA KOJE GA OMOGUĆAVAJU¹⁰

Sažetak

Posvojenje se po svojim procedurama i pravnim efektima razlikuje od društva do društva. Tako u nekim zemljama, osim posvojenja maloljetnika, postoji i oblik posvojenja punoljetnih osoba. Društvene promjene kroz povijest su uvelike utjecale na razvoj instituta posvojenja. Zbog toga se dogodilo odstupanje i promjena od posvojenja uglavnom punoljetnih osoba u prošlosti, na zbrinjavanje i zaštitu djece danas. No institut posvojenja punoljetnih osoba nalazimo i danas u suvremenim zakonodavstvima pojedinih zemalja, npr. Japanu, Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama. Iako se njime stvara odnos roditelja i djeteta, njegovi su pravni učinci različiti od društva do društva. U ovom radu je dat kratki osvrt na povijest instituta posvojenja punoljetnih osoba te primjeri kako je uređen u pojedinim zemljama i koja je njegova svrha danas. Odnosno, koji su mogući motivi za posvojenje punoljetnih osoba, kao i mogući načini zlorabe samog instituta.

Ključne riječi: posvojenje, punoljetne osobe, zakonsko uređenje, motivi

---

¹⁰ Rad je napisan na temelju diplomskog rada Bijader, L. (2020). Posvojenje punoljetnih osoba – primjeri nekih zemalja. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada (mentorica: prof. dr. sc. Maja Laklija)

Uvod

Svijet u kojem živimo izložen je brojnim promjenama koje utječu i na obitelj, stoga postoje i mnoge definicije obitelji od kojih niti jedna nije dovoljno sveobuhvatna i precizna kako bi opisala različite tipove obitelji. Među njima su i obitelji nastale posvojenjem, koje se također razlikuju radi li se o posvajanju djeteta s kojim je posvojitelj u srodstvu ili nije, je li posvojitelj samac ili u (izvan)bračnoj zajednici ili istospolnoj zajednici, pa i u činjenici posvaja li se dijete ili punoljetna osoba, itd. Posvojenja punoljetnih osoba odnose se na oblik posvojenja između dviju punoljetnih osoba¹¹. Takav oblik posvojenja se može zasnovati zbog različitih motiva, kao npr. prijenosa nasljednih prava, formalizacije odnosa pastorčadi i maćeha/očuha, udomljene osobe i udomitelja ili radi obnovljenja izvornog pravnog odnosa između posvojenih, sada punoljetnih osoba i njihovih bioloških obitelji, itd. (Ratliff, 2011.), o čemu će više riječi biti u nastavku rada. Zemlje u kojima je dopušteno posvojiti punoljetnu osobu su npr. Japan, neke države u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanada, Njemačka, Francuska, Belgija, Italija te Južna Koreja (Ministarstvo pravde¹², 2018.). Prema Moore, 1970.). dio stručnjaka posvojenje punoljetnih osoba smatra običajem koji je zaslužio spominjanje, ali ne i proučavanje, dok je za druge ono važno s obzirom na njegove povode i svrhu (npr. očuvanje obiteljske linije, pronalaženje posvojiteljske obitelji za mlađe sinove koji nisu vjerojatni nasljednici u svojim obiteljima, održavanje vjerskih funkcija obitelji i slično.) Namjera autora nije da ovim radom ulazi u sustavno razmatranje i problematiziranje posvojenja punoljetnih osoba i njegovog zakonskog uređenja u pojedinim zemljama koje ga omogućavaju, već je cilj rada približiti institut posvojenja punoljetnih osoba javnosti dajući kratki osvrt na povijest instituta posvojenja punoljetnih osoba, primjere kako je uređen u pojedinim zemljama danas te koji su motivi posvojitelja i posvojenika za njegovo zasnivanje.

Posvajanje punoljetnih osoba u povijesti

Posvojenje egzistira od vremena prije nastanka države i prava, pa tako zapise o posvojenju možemo naći kod starih Rimljana, no nesumnjivo su ga ranije prakticirali i drevni židovski narodi, kao i drevni Grci u Sparti i Ateni (Morris, 1895., Lachner, 2013.). Detaljno razrađene odredbe o posvojenju nalazimo u zakonodavstvima

---

¹¹ U svrhu ovog rada pojam „punoljetna osoba“ odnosi se na fizičku osobu koja je navršila 18 godina života u kontekstu Republike Hrvatske, Kanade i Sjedinjenih Američkih Država, odnosno 20 godina života kada se koristi u kontekstu Japana.

¹² Jap. „法務省 [homušo]“.

naroda starog vijeka (u istočnim državama – drevnoj Mezopotamiji, Egiptu i Indiji te zapadnim državama robovlasničkog razdoblja – helensko i rimsko pravo) (Lachner, 2013.). Posvojenje je nosilo obilježja društvenog uređenja u kojem je postojalo pa su se zbog toga njime kroz povijest postizali razni ciljevi kao što su jačanje borbenog i radnog gena i produženje obiteljske linije, osnova za sticanje nasljednika, poboljšanje položaja izvanbračne djece, postizanje egzistencijalno sigurnije starosti, poboljšanje položaja, pa čak i oslobođenje od ropstva, itd. (Alinčić i sur., 2007., Lachner, 2013.) U rimskoj pravnoj povijesti pojavljuje se oblik posvojenja nazivan adopcija, koji podrazumijeva prelazak posvojenika u obitelj posvojitelja i pod očinsku vlast novog obiteljskog starješine. Pri tome su posvojenici mogli biti muške i ženske osobe, punoljetne osobe i djeca. Putem adopcije je trebalo osigurati osobu koja će produžiti ime obitelji i sačuvati njenu imovinu. Nadalje, Alinčić i suradnici (2007.) navode kako je posvojenje imalo ugovorni karakter, nastajalo je recipročno pravo na uzdržavanje, a nasljedna prava je sticao posvojenik te se njegova veza s biološkom obitelji nije raskidala faktom posvojenja. Kao što je ranije rečeno, posvojenje je imalo isključivo za cilj produžetak obitelji, a posvojenik je uglavnom morao biti punoljetna osoba. Međutim, nakon Prvog svjetskog rata posvojenje u zapadnim zemljama postaje oblik osiguravanja skrbi velikom broju ratne siročadi te se počinje odstupati od posvajanja punoljetnih osoba (Alinčić i suradnici, 2007.).

Formalno posvojenje punoljetnih osoba se u Japanu po prvi puta zabilježilo u srednjem vijeku unutar sekte *buddhizma Čiste zemlje* čiji bi redovnici bili posvojeni u ugledne obitelji u svrhu sticanja moći unutar zajednice, što se pokazalo kao vrlo praktično rješenje za osiguranje kontinuiteta pouzdane muške linije koja će preuzeti ulogu voditelja obitelji, a ponekad i voditelja obiteljskog posla (Tsang, 2005.). Međutim, takav oblik posvojenja nije bio uobičajen. Posvojenje je punoljetnih osoba postala uobičajena pojava tek oko 1600. godine, kada je započelo *Tokugawa* razdoblje japanske povijesti. Prvotno ga je uglavnom koristila samurajska kasta (privilegirana plemićka vojnička kasta feudalnog Japana), posebno oni koji nisu imali sinove (Morris, 1895.). Moore (1970.) tvrdi kako postoje i drugi važni razlozi za takvu praksu; prije svega, za posvojenika i njegovu biološku obitelj posvojenje je osiguravalo sredstva da mlađi sin (koji je imao malu vjerojatnost da naslijedi oca, što je prerogativa starijeg brata), ipak može steći neovisan status u društvu ulazeći u obitelj samuraja, što je imalo i ekonomsku svrhu. Zasnivanjem posvojenja biološkim bi se obiteljima olakšao teret podrške tzv. neproduktivnim članovima obitelji te bi se istovremeno posvojenicima osigurao stabilan položaj u društvenoj hijerarhiji kojeg ne bi mogli ostvariti u svojoj biološkoj obitelji. Popularnost ove prakse je kontinuirano rasla tijekom *Tokugawa*

razdoblja te je ubrzo postala uobičajena pojava i među drugim društvenim skupinama (Moore, 1970.).

Kad je Japan preuzeo novi oblik vladavine, bilo je potrebno uskladiti zakone u skladu s njim, te je Japan 1800-ih godina modelirao svoje zakone oslanjajući se na pravne sustave zapadnih zemalja (Bryant, 1990.). Razdoblje revizije japanskog zakonodavstva uslijedilo je i nakon Drugog svjetskog rata kada se američki pravni sustav intenzivno koristio kao model za provedbu demokratskih načela (Bryant, 1990.). Također, za vrijeme okupacije japanski pravници su surađivali sa stranim pravnim savjetnicima u svrhu revizije Građanskog zakonika. Sličnosti sa zapadnim zakonodavstvom nalazimo u ranije spomenutom ugovorenom karakteru posvojenja punoljetnih osoba, ostvarivanju recipročnog prava na uzdržavanje, nasljednim pravima kao i neraskidanju veza posvojenika s biološkom obitelji, itd. Iako prvotni japanski Građanski zakonik, prema Morris (1895.) sadrži mnogo članaka o temi posvojenja, koji su gotovo doslovno preuzete iz pojedinih europskih zakona, postoji i velika količina sadržaja koji odražavaju autohtonu japansku tradiciju i kulturu. Dio Građanskog zakonika koji se odnosi na posvojenja je razmjerno veći od bilo kojeg njegovog drugog dijela (Morris, 1895.).

Što se tiče teritorija Republike Hrvatske, važno je spomenuti da je u Kraljevini Jugoslaviji na području Hrvatske i Slavonije posvojenje, točnije posinjenje, bilo regulirano Općim građanskim zakonikom koji se primjenjivao od 1852. godine (Alinčić i sur., 2007.). Pri tome se za posinjenje primjenjivalo pravilo da nemaju vlastite djece, da su navršili 50 godina života i da su najmanje 18 godina stariji od posvojenika (posinka ili pokćerke), što znači da se moglo posiniti punoljetnu osobu ili dijete te ono nije u potpunosti raskidao vezu sa svojom biološkom obitelji. Sukladno tomu, zakon je omogućavao posinjenje i punoljetnih i maloljetnih osoba; osoba koje su već u srodstvu s poočimom ili pomajkom, ili koja im je sasvim strana; te udanih ili oženjenih osoba (vidjeti više o uređenju i učincima posinjenja u radu Lachner, 2013.). Promijenjene gospodarske okolnosti i društvena kretanja doveli su do promjene pravila posinjenja s ciljem da se u središte obiteljskog prava stavi zbrinjavanje i zaštita djece i da posvojenje dobije sasvim drugu ulogu, što je dijelom utkano i u Zakon o usvojenju iz 1947. godine (Lachner, 2013.).

Suvremena zakonska uređenja posvojenja punoljetnih osoba – primjeri nekih zemalja

U ovom dijelu rada dat ćemo vrlo sažet prikaz suvremenog zakonskog uređenja i prakse posvojenje punoljetnih osoba u Japanu, Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, u kojima je ono u odnosu na druge zemlje koje također omogućavaju posvojenje punoljetnih osoba i najzastupljenije (Chen, 2004.). S obzirom na dugu tradiciju posvojenja punoljetnih osoba u Japanu, te da je ono u Japanu učestalije od posvojenja djece, što dodatno potiče interes istraživača, ne čudi da postoji nesrazmjer u zastupljenosti i dostupnosti literature o posvojenju punoljetnih osoba u Japanu u odnosu na ostale zemlje. Slijedom toga i institut posvojenja punoljetnih osoba u Japanu je u ovom radu i detaljnije prikazan.

Zakonsko uređenje posvojenja punoljetnih osoba u Japanu

Posvojenje punoljetnih osoba u japanskom društvu izaziva interes različitih međunarodnih stručnjaka (Moore, 1970.). Tome u prilog ide i činjenica da u Japanu posvojenje djece predstavlja tek 2% svih posvojenja, a posvojenje zasnovano između punoljetnih osoba najčešće posvajanjem muškaraca u dvadesetima i tridesetima čine preostalih 98%, odnosno gotovo 80 000 posvojenika godišnje (Moriguchi, 2010., Mehrotra i sur., 2013).

U japanskom jeziku, a tako i u Građanskom zakoniku iz 2019. Godine, koriste se različiti nazivi za posvojenje punoljetnih i maloljetnih osoba. Tako izraz futsu yoshiengumi¹³ ili samo yoshiengumi označavaju posvojenje punoljetnih osoba, odnosno opći oblik posvojenja. Građanski zakonik (2019.) ne određuje ni najmanju ni najvišu starosnu dob posvojenika, ali propisuje da posvojitelj mora biti punoljetna osoba te starija od osobe koju posvaja (barem jedan dan). Prema tome, posvojenja se mogu zasnovati između pojedinaca koji prirodno nikada nisu mogli imati odnos roditelj-dijete i kojima posvojenje nije zamjena za odnos roditelja i djeteta. Nadalje, Moriguchi (2010.) navodi da osoba posvaja zato što želi nekoga tko će joj biti pratilac dok živi i koji će joj se klanjati¹⁴ kada premine, a zauzvrat će dobiti nasljedstvo.

---

¹³ 普通養子縁組 [fucu jošienngumi] - doslovno „opće posvojenje“. Japanski Rječnik pravnih pojmova (Yuhikaku, 2012.) definira ga kao uobičajen način da jedna osoba stvori zakonski odnos roditelj - dijete s drugom osobom.

¹⁴ U većini japanskih domova se nalazi mali oltar posvećen precima pred kojim se ukućani mole umjesto odlaska na groblje – stoga izraz „klanjati“ (op.a.).

Građanski zakonik (2019.) posvojenje određuje kao ugovorni odnos pa se stoga može raskinuti u bilo kojem trenutku. Ako postoji sporazum o raskidu posvojenja, ono se može raspustiti brisanjem iz registra bez sudske intervencije i obje strane mogu ponovno zasnovati posvojenje s nekom drugom osobom. To, međutim, uzrokuje sramotu u društvu (Moriguchi i Parman, 2014.) Nadalje, punoljetnom posvojeniku ne prestaje srodstvo s njegovom biološkom obitelji (Građanski zakonik, 2019.) pa se nakon raskida posvojenja može vratiti pod okrilje biološke obitelji preuzimajući ponovno njihovo ime. Međutim, ukoliko nema uzajamnog pristanka stranaka (suglasnosti vezano uz prekid posvojenja) odnos se ne može prekinuti, osim ako za to postoje opravdani razlozi kao što su prijetnja, napuštanje ili teška uvreda između posvojenika i posvojitelja, kazna zatvora u trajanju od godinu dana ili više zbog kaznenog djela krađe ili pljačke, itd. Ako postoji neslaganje oko raskida odnosa posvojenja, bilo koja strana može podnijeti zahtjev za medijacijom u sporu na obiteljskom sudu, što je preduvjet za rješavanje spora. Ako se pitanje riješi medijacijom, u postupak se ne uključuju suci. Pravo na podnošenje zahtjeva za raskid posvojenja imaju obje stranke, a ako je posvojitelj preminuo, tada posvojenje postaje neraskidivo. Morris (1895.) objašnjava ovu odredbu, koja se zadržala još od prvotnog Građanskog zakonika, time da se smrću glave posvojiteljske obitelji novom glavom obitelji smatra posvojenik. To naravno nije uvijek tako jer u današnje vrijeme posvojenik nije uvijek muška osoba i k tome najstariji sin u posvojiteljskoj obitelji, ali je bez obzira na to ova odredba i dalje sadržana u Građanskom zakoniku.

Također, prilikom posvojenja punoljetnih osoba oženjena osoba ne treba pristanak supružnika, kao što je to slučaj pri posvojenju maloljetnika. Međutim, ako oženjena osoba jednostrano posvoji drugu punoljetnu osobu, posvojiteljski odnos postoji samo između te dvije osobe i neće uključivati njegovog/njezinog supružnika. Nadalje, posvojenik koji je punoljetna osoba ne gubi srodstvo sa svojom biološkom obitelji, pa stoga može ostvarivati prava i obveze iz oba srodstva (Građanski zakonik, 2019.), čime nastaje vrlo kompleksna situacija.

U Japanu postojanje vlastitog potomstva ili posvojene djece predstavlja ograničenje pri posvojenju punoljetnih osoba i to iz fiskalnih razloga. Naime, revizija Zakona o porezu iz 1988. sprječava porezne dužnike da izbjegnu plaćanje poreza na nasljedstvo višestrukim posvojenjima jer se porez na nasljedstvo recipročno smanjuje ovisno o broju nasljednika (Mehrotra, Morek, Shim, i Wiwattanakantang, 2013.). Od tada osoba s jednim ili više biološke djece može posvojiti i ostaviti nasljedstvo samo jednom punoljetnom posvojeniku, a posvojitelj koji nema biološke djece može posvojiti dvije punoljetne osobe (Nakagawa, 1991.). No, posvojitelj još uvijek može posvojiti

maloljetnu djecu kako bi imao širi izbor nasljednika, ali kako može odabrati samo dva nasljednika, želja za trećim i četvrtim posvojenikom je vrlo mala (Mehrotra i sur., 2013.).

Također, u japanskom Građanskom zakoniku (2019.) sadržano je da posvojitelj ili predak posvojitelja u ravnoj liniji ne može stupiti u brak s posvojenikom (čak i ako raskinu odnos) ili njegovim potomkom u ravnoj liniji. No brak između bioloških i posvojenih braće i sestara nije zakonski zabranjen. Bryant (1990.) navodi kako je ova praksa u prošlosti postojala u Japanu u situacijama kada je obitelj imala samo kćeri te bi njenom udajom obitelj ostala bez nasljednika. U toj bi situaciji prije kćerine udaje obitelj posvojila zaručnika kako bi si osigurala muškog nasljednika, a zaručnik bi preuzeo zaručničino prezime. On bi ostvario pravo na nasljedstvo, a obitelj bi dobila muškog nasljednika. Nadalje, mogućnost posvojenja punoljetnih osoba u Japanu se koristi i za legalizaciju odnosa (npr. nasljedstva, skrbi i sl.) punoljetnih osoba istospolnih partnera (Takahashi, 2017.).

Zakonsko uređenje posvojenja punoljetnih osoba u Sjedinjenim Američkim Državama

Iako je posvojenje punoljetnih osoba u određenim dijelovima Sjedinjenih Američkih Država dopušteno, ono je obzirom na posvojenje maloljetnika značajno manje zastupljeno. Njegovo je zakonsko uređenje oskudno te se uvelike poziva na dijelove koji se tiču posvojenja maloljetnika (Moriguchi i Parman, 2014.). Za posvojenje punoljetne osobe, pod uvjetom da su i posvojenik i posvojitelj punoljetne osobe, potreban je samo njihov pristanak te im nije potrebno dopuštenje treće osobe (Public Law, 2018.). Što se tiče same procedure, kako se posvojenje uređuje na državnoj, a ne saveznoj razini (Child Welfare Information Gateway, 2020.), svaka država ima svoje procedure i popratne obrasce i dokumente. Procedura se obično pokreće na lokanom obiteljskom sudu kojem se dostavljaju popunjeni i od strane bilježnika ovjereni obrasci. Public Law (2018.) navodi da sudac propituje i može odbiti posvojenje punoljetne osobe (npr. da ono nije u interesu posvojenika ili da zakonski uvjeti nisu ispunjeni). Wiadopt (2017.) navodi kako je obrazac „Zahtjev za posvojenje“ isti kao i za posvojenje maloljetnika, ali s manje koraka. Kao i kod posvojenja maloljetnika, svi su podaci o posvojenju tajni, a posvojena osoba gubi srodstvo s biološkom obitelji. U Sjedinjenim Američkim Državama neki zakoni zabranjuju posvojenje punoljetnih osoba, ako su posvojitelj i posvojenik uključeni u seksualni odnos (Legalzoom, 2009.). Neke su savezne države, poput New Yorka, uredile da se zakoni o posvojenju punoljetnih osoba ne smiju koristiti za legalizaciju odnosa punoljetnih istospolnih partnera, što je u Japanu

redovna praksa (Takahashi, 2017.). Legalzoom (2009.) navodi kako i svaka sumnja na prijevaru može biti razlog nemogućnosti zasnivanja posvojenja (npr. namjera punoljetne osobe da dođe do nasljedstva imućnog pojedinca posvojenjem, ako neka od strana ne razumije učinke posvojenja) te odbijanja zahtjeva za posvojenjem od strane suda. S druge strane, prema Heritage (2022.) zabilježeni su slučajevi da se tijekom procesa posvojenja ili po njegovom zasnivanju razviju romantični osjećaji ili čak i odnosi između posvojitelja i posvojenika, bilo obostrano ili jednostrano što dovodi u pitanje svrhu posvojenja. U SAD-u je ne temu posvojenja punoljetnih osoba bila snimljena i serija *Adults Adopting Adults*, u kojoj se prati priča vezana uz posvojenje šest punoljetnih osoba, no zbog konverzi koje je izazvala otkazana je.

Zakonsko uređenje posvojenja punoljetnih osoba u Kanadi

Kanada omogućuje donošenje rješenja od strane suda o posvojenju osoba starijih od osamnaest godina (*Child, Youth and Family Services Act*, 2019.). Punoljetna osoba može biti posvojena ako je posvojitelj razumno stariji od posvojenika (dobna razlika između posvojitelja i posvojenika nije određena, a razumnoj razlici u godinama procjenjuje sud) te ako je razlog za posvojenje prihvatljiv sudu (sud, uz druga proceduralna razmatranja, uzima u obzir je li osoba koja želi posvojiti ranije ostvarivala skrb na osobom koju želi posvojiti, pružala joj skrb i podršku itd.). Pravni interes i dobrobit posvojenika odlučujući su čimbenici kod procjene hoće li se posvojenje zasnovati. Prije zasnivanja posvojenja potencijalni posvojenik i posvojiteljska obitelj moraju podnijeti zahtjev obiteljskom sudu (*Adoption Council of Ontario*, 2020.).

Child, Youth and Family Services Act (2019.) navodi da donošenjem rješenja o posvojenju odnos između posvojenika i posvojitelja postaje jednak biološkom srodstvu. Međutim, ova odredba se ne primjenjuje u slučajevima kada bi se moglo raditi o incestu ili bi bila zapreka za sklapanje braka. Zapreka za sklapanje braka isključivo vrijedi u odnosu posvojitelj-posvojenik, ali ne i u odnosu s drugim potomcima posvojitelja. Nadalje, Zakon navodi da rješenje o posvojenju punoljetne osobe ima isti učinak kao i rješenje o posvojenju maloljetnika.

Motivi za posvojenje punoljetnih osoba

Motivi za posvajanje mogu biti različiti; najčešći su vezani uz nemogućnost posvojitelja da ima biološku djecu, odnosno da nekome ostavi svoje nasljedstvo ili da si osigura brigu u starosti (Ratliff, 2011.). U prošlosti je posvojenje imalo i ekonomsku, odnosno političku komponentu; njime su se nastojale međusobno vezivati utjecajne obitelji i

klanovi (Moore, 1970.), dok se u modernim društvima posvojenje popularizira kao jedan od oblika socijalne zaštite (Alinčić i sur., 2007.).

Wiadopt (2017.) navodi tri glavna motiva za posvojenje punoljetnih osoba u Sjedinjenim Američkim Državama, a to su **formiranje odnosa punoljetnog djeteta i roditelja** kako bi se obitelj doista osjećala kao obitelj. Pa tako, Murphy (2009.) navodi primjer udomljenog djeteta koje nije imalo ostvarene pretpostavke za posvojenje, tj. kojega nije bilo zakonski moguće posvojiti, a koje može biti posvojeno kao punoljetna osoba ako to želi od strane npr. udomitelja. Na taj način nekad udomljeno dijete a danas punoljetna osoba, koja je prihvaćana kao član udomiteljske obitelji, ima mogućnost postati punopravni član obitelji i nositi prezime udomitelja koje je smatrala svojim roditeljima, te ostvariti pravo nasljeđivanja kao član obitelj. Nadalje, punoljetna osoba nakon što pronade svoje biološke roditelje ili članove biološke obitelj može izabrati da ga oni posvoje, te se na taj način (nakon što je roditeljima prvotno oduzeta roditeljska skrb dok je osoba bila dijete) ponovno zasniva odnos roditelj-dijete.

Motiv može biti vezan uz **pravo nasljeđivanja**, posebno u slučajevima skrbničkih fondova gdje se pojmovi "rodbina" ili "djeca" spominju samo općenito, a ne pod određenim imenom. Tu je važno spomenuti da u nekim obiteljima posvojenje punoljetnih osoba može uzrokovati i neprijateljske odnose između krvnih srodnika koji pokušavaju zadržati nasljedstvo u obitelji i punoljetne osobe čiji je pravni status u obitelji nastao posvojenjem (The New York Times, 2009.). Motivacija za posvojenje tako može biti motivirana ostvarivanjem benefita za korisnika ili pak za zaobilazanje ili potpunjavanja izostanka zakonske regulative (Ratliff, 2011.).

Tako, motiv posvojenja punoljetnih osoba može biti i osiguravanje nasljedstva od strane istospolnih parova (The New York Times, 2009.) što se u situacijama prekida veze istospolnih partnera nije pokazalo dobrim rješenjem jer bivši partner i dalje ostvaruje pravo na dio obiteljskog nasljedstva (Merin, 2010). Također, u nekim državama Sjedinjenih Američkih Država zasnivanjem posvojenja posvojenik gubi pravo nasljeđivanje imovine svoje biološke obitelji (Ratliff, 2011.). S obzirom na to da se posvojenjem zasniva odnos roditelj-dijete, seksualno intimni partneri mogu biti kriminalno gonjeni zbog incesta. Nadalje, s obzirom na to da se zasniva odnos roditelj-dijete, jedan od partera postaje dijete, što ima psihološki utjecaj na doživljaj ravnopravnosti u odnosu. Iz tog razloga posvojenje punoljetnih osoba među istospolnim parovima nije steklo popularnost kao sredstvo zaobilazanja nemogućnosti sklapanja istospolnih brakova u Sjedinjenim Američkim Državama. Treći razlog odnosi se na posvojenje radi **stalne brige za osobu koja ima kognitivne ili neke druge poteškoće**.

Takahashi (2017.) navodi tri najvažnija motiva za posvajanje punoljetnih osoba u Japanu, a oni su: posvojenje zetova, posvojenje radi uspostave pravnog odnosa i financijskog osiguranja među partnerima te posvojenje u svrhu smanjenja poreza na nasljedstvo.

Posvojenje je zetova u svrhu očuvanje obiteljskog posla povijesno uobičajena praksa koja se nastavlja kao jedna od najučestalijih primjena posvojenja punoljetnih osoba u suvremenom Japanu (Bryan, 1990.; Takahashi, 2017.). Naime, tzv. poslovne obitelji u Japanu i dalje prakticiraju oblik dogovorenog braka zvan omiai, gdje kći upoznaje odabranog mladoženju kojeg je odabrao patrijarh (Chen 2004.). Ako u obitelji nema biološkog sina ili je on iz nekog razloga „neadekvatan“ (nema sposobnost ili interes za vođenje obiteljskog posao), posvojenici se često biraju među najperspektivnijim i vrhunskim menadžerima koji su voljni nastaviti voditi to poduzeće te osigurati kontinuitet obiteljskog imena povezanog s poslom, npr. Toyota, Suzuki, itd. (Takahashi, 2017.). U obje tvrtke je prema Price (1997.) na rukovodećem mjestu bio posvojeni sin koji je prethodno bio zaposlenik tvrtke. Posvojeni sin obično preuzima obiteljsko ime u postupku posvojenja, zaklinje se na vjernost svojim novim precima, a postoji i situacija da se također oženi kćerkom trenutnog patrijarha obitelji (posvojitelja) kako bi se odnosi ojačali. Od tuda i naziv „poslovna obitelj“. Mehrotra i suradnici (2013.) navode da se posvajanjem visoko talentiranog, profesionalnog menadžera (kao novog sina) može ojačati i oporaviti japanske obiteljske tvrtke. Nadalje, za razliku od svojih kolega u obiteljskim tvrtkama na zapadu, japanski radnici na visokim pozicijama se mogu natjecati za najvišu poziciju „sina“. S obzirom na to, biološki sinovi, znajući da ih posvojeni odrasli sinovi mogu potisnuti ili zamijeniti, trude se pokazati vlastiti talente, sposobnosti i motivaciju za obiteljski posao.

U Japanu posvojenje **radi uspostave pravnog odnosa i financijskog osiguranja među partnerima** koji ne mogu stupiti u brak puno je rjeđe od posvojenja zetova (Takahashi, 2017.). Iako uključuje posvojenja između heteroseksualnih i homoseksualnih partnera, procjenjuje se da su posvojenja između istospolnih partnera češća jer se istospolnim parovima uskraćuje zakonska prilika za sklapanje braka¹⁵ (Yoshimura Administrative Scrivener Office, 2023.), a posvojenje im omogućuje stvaranje obiteljskog odnosa (jedan partner postaje drugome njegovo dijete) te određeni stupanj pravne zaštite. Korištenje ovog instituta je jednostavno jer se posvojenje

---

¹⁵ Od 2015. godine neki japanski gradovi nude simbolične "partnerske potvrde"; kako bi prepoznali odnose istospolnih parova, ali niti ta potvrda ne osigurava nikakvu pravnu zaštitu za istospolne parove (Knight, 2019.).

provodi bez sudskog nadzora, stoga nitko neće dovoditi u pitanje svrhu posvojenja jer se posvojenja odvijaju na privatnoj, ugovornoj razini. Iako se po karakteru razlikuju od braka, partneri posvojenjem mogu međusobno stvoriti srodstvo pa tako partneri dijele isto prezime te se upisuju u isti obiteljski registar, postaje im lakše pronaći stan jer posvojenjem mogu izbjeći diskriminaciju, mogu dati pristanak za medicinski tretman partnera, međusobno ostvaruju pravo na nasljeđivanje, mogu koristiti porezne olakšice na dohodak kao i jeftiniju premiju zdravstvenog osiguranja ako uzdržavaju partnera, a kad jedan od partnera premine, drugi može dobiti obiteljsku mirovinu. Kada bi se istospolni brak legalizirao u budućnosti, oni se ne bi mogli vjenčati, s obzirom na to da se prema Građanskom zakoniku (2019.), stranke nakon jednom zasnovanog posvojenja ne mogu vjenčati, čak i ako raskinu posvojenje. Prepoznati su i nedostaci kao što su nepostojanje pravne zaštite kod podjele imovine (kao što je to u braku), starost stranaka u postupku posvojenja određuje tko će biti roditelj, a tko dijete te postoji rizik da će odnos postati ništetan s obzirom na svrhu posvojenja i stvarne namjere punoljetnih osoba (Yoshimure, 2020.).

Zasnivanje posvojenja u svrhu **smanjenja poreza na nasljedstvo** je jedno od najbrže rastućih motiva posvojenja u Japanu (Mehrotra i sur., 2013., Takahashi, 2017.), no ta je stopa smanjena izmjenom poreznih odredbi iz 1988. (Bryant, 1990.) čiji je cilj, između ostalog, bio prevenirati utaju poreza (Korporacija poreznih računovođa Foureight¹⁶, 2019.), Otvoren prostor za savjetovanje o porezu na nasljedstvo¹⁷, 2018.)). Umjesto da se oporukom daje imovina drugoj osobi, Japanci uvode drugu osobu u svoju obitelj posvojenjem za vrijeme života i čine ju nasljednikom svog imetka nakon smrti, što utječe na izračun poreza na nasljedstvo te može pobuditi sumnju u namjeru utaje poreza. Međutim, činjenica da je uobičajeno koristiti posvojenje, a ne oporuku, povećava poteškoće u razlikovanju legalne uporabe posvojenja od ilegalne. Kako bi se prevenirala zlouporaba instituta posvojenja punoljetnih osoba, broj posvojenika koji mogu biti zakonski nasljednici ograničen je na jednog, a ako posvojitelj nema vlastite djece, dva posvojenika koji mogu biti zakonski nasljednici. Neke obitelji svog punoljetnog potomka stavljaju u opetovani položaj posvojenika s ciljem smanjenja poreza šire obitelji jer ga nakon smrt posvojitelja posvaja različita rodbina u različito vrijeme. Jednom kad posvojenje postane neraskidivo, posvojenik gubi srodstvo s biološkom obitelji. Međutim, punoljetni posvojenik ima poslovnu sposobnost, što

---

¹⁶ Jap. „税理士法人フォーエイト [zeiriši hojin foeito]“.

¹⁷ Jap. „相続税相談広場 [sozokuzei sodan hiroba]“.

znači da može zasnivati posvojenja s drugim osobama, te se vratiti u svoju biološku obitelj putem posvojenja (Takahashi, 2017.). Rizici vezani uz ovaj motiv posvojenja nastaju u slučaju da se naruši odnos posvojitelja i posvojenika, a posvojitelj nije u mogućnosti raskinuti posvojenje na vrijeme, njegov imetak može biti izgubljen ili umanjen djelovanjem posvojenika (Otvoreni prostor za savjetovanje o porezu na nasljedstvo (2018.)). Naime, jednom zasnovano posvojenje može biti teže raskidivo te zahtijeva vrijeme ako jedna od strana ne može dokazati skrivenu namjeru pred sudom te ne postoji suglasnost među stranama. Nadalje, u situacijama npr. posvojenja tzv. zeta gdje su jednog od supružnika posvojili roditelji drugog, te se ti supružnici razvedu, posvojenje i dalje ostaje na snazi, pa su bivši bračni drugovi i dalje srodnici (brat i sestra) te posvojeni supružnik ostvaruje pravo na nasljedstvo.

Zaključak

Posvojenje punoljetnih osoba u prošlosti nalazimo u mnogim kulturama. Za razliku od prošlosti, kada je praksa posvojenje punoljetnih osoba bila dio tradicije te učestalija praksa, danas se pojam posvojenje uglavnom vezuje uz proces zasnivanja roditeljskog odnosa s djetetom, kojim se djetetu osigurava trajan i stabilan obiteljski dom i obitelj. No i danas, institut posvojenja punoljetnih osoba možemo pronaći u suvremenim zakonodavstvima nekih zemalja. U tim pravnim sustavima možemo zamijetiti da je u njegovom uređenju vidljiva kombinacija starih i novih, domaćih i stranih, orijentalnih i zapadnih običaja i načela te svrha njegova zasnivanja. Navedeno je posebno vidljivo u motivima posvojenja punoljetnih osoba, koji se među ostalim dijelom odnose na npr. neki oblik socijalne zaštite potrebitih (bilo posvojitelja ili posvojenika, npr. brige za osobu koja ima kognitivne ili neke druge poteškoće.) ili ostvarivanje pravnog odnosa koji do punoljetnosti djeteta nije bilo moguće ostvariti (formiranja odnosa punoljetnog djeteta i roditelja - djeteta kojega nije bilo zakonski moguće posvojiti, a koje sa sticanjem pravne sposobnosti može biti posvojeno od udomitelja ili biološke obitelji). Nadalje, motivi se mogu naći u ostvarivanju prava na nasljeđe kao i posvojenje radi uspostave pravnog odnosa i financijskog osiguranja među partnerima (npr. u zemljama gdje se ne priznaje istospolna zajednica) te posvojenje u svrhu smanjenja poreza na nasljedstvo. Navedeni motivi ukazuje na očuvanje tradicionalnih i/ili ekonomskih vrijednosti koje se njime žele zaštititi, tj. njegovu svrhu. No kako je u radu navedeno, svrha omogućavanja posvojenja punoljetnih osoba može biti i predmetom zlouporabe što otvara prostor za različite rasprave o njegovim prednostima i nedostacima. U Republici Hrvatskoj nije moguće posvojiti punoljetnu osobu, no neke od svrha postojanja instituta posvojenja u stranim zemljama kod nas su ostvarene kroz npr.

udomiteljstvo, institut skrbništva, Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/2014.), oporučno nasljeđivanje te doživotno i dosmrtno uzdržavanje.

Literatura

Adoption Council of Ontario (2020.) *Other Ways to Get Involved*. Posjećeno 10.05.2020. na mrežnoj stranici Adoption Council of Ontario: <https://www.adoption.on.ca/other-ways-to-get-involved>

Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A. (2007). *Obiteljsko pravo*. Zagreb: Narodne novine.

Bryant, T. L. (1990). Sons and Lovers: Adoption in Japan. *The American Journal of Comparative Law*, 38 (2), 299-336.

Chen, M. (2004). *Asian Management Systems. 2nd Edition*. London: Thomson Learning.

Child Welfare Information Gateway (2020). *Adopting an adult*. Posjećeno 12.05.2020. na mrežnoj stranici Child Welfare Information Gateway: <https://www.childwelfare.gov/topics/adoption/adoptive/choices/adult/>

Child, Youth and Family Services Act. *Government of Ontario*, br. 15/2019.

Goodman, R. (2000). *Children of the Japanese State: The Changing Role of Child Protection Institutions in Contemporary Japan*. Oxford: Oxford University Press.

Hayes, P., Habu, T. (2006). *Adoption in Japan: Comparing Policies for Children in Need*. London: Routledge.

Heritage, S. (2022.) Adults Adopting Adults: a reality show even stranger than it sounds. Posjećeno 09.02.2023. na mrežnoj stranici <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2022/feb/04/adults-adopting-adults-reality-tv-show>

Knight, K., (2019). *Global Call to Reform Japan's Law on Transgender People*. Tokyo: Human Rights Watch.

Lachner, V. (2013.) Institut posvojenja prema Općem građanskom zakoniku na hrvatskoslavonskom pravnom području, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 63 (5/6), 1165-1186.

Legalzoom (2009). *Can you legally adopt an adult?* Posjećeno 12.05.2020. na mrežnoj stranici Legalzoom: <https://www.legalzoom.com/articles/can-you-legally-adopt-an-adult>

Mehrotra, V., Morck, R., Shim, J., Wiwattanakantang, Y. (2013). Adoptive Expectations: Rising Sons in Japanese Family Firms. *Journal of Financial Economics, Elsevier*, 108 (3), 840-854.

Merin, Y. (2010). *Equality for Same-Sex Couples: The Legal Recognition of Gay Partnerships in Europe and the United States*. Chicago: University of Chicago Press.

Moore, R. A. (1970). Adoption and Samurai Mobility in Tokugawa Japan. *The Journal of Asian Studies*, 29 (3), 617-632.

Moriguchi, C. (2010). Child Adoption in Japan, 1948-2008 - A Comparative Historical Analysis. *Keizai kenkyu*, 61(4), 342-357.

Moriguchi, C., Parman, J. M. (2014). *Adoption and Adult Outcomes in the Early 20th Century*. Williamsburg: Hitotsubashi University.

Morris, R. (1895). Adoption in Japan. *The Yale Law Journal*, 4 (4), 143-149.

Nakagawa, T. (1991). 養子の相続権¹⁸ [Pravo posvojenika na nasljedstvo]. Tokyo: Hanrei Taimuzu.

Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23.

Price, J. (1997). *Japan Works: Power and Paradox in Postwar Industrial Relations*. New York: Cornell University Press.

Public Law. *Government Publishing Office*, br. 351/2008.

Ratliff, S. (2011). Adult Adoption: Intestate Succession and Class Gifts under the Uniform Probate Code. *Northwestern University Law Review*, 105 (4), 1777-1805.

Takahashi, S. (2017). 「養子制度改正に関する中間試案」について¹⁹ [O privremenom nacrtu plana za reviziju instituta posvojenja]. Doktorska disertacija. Tokyo: Sveučilište Kokushinkan, Pravni fakultet.

The Economist (2013). *Why are so many adults adopted in Japan?*. Posjećeno 16.05.2020. na mrežnoj stranici The Economist: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2013/04/16/why-are-so-many-adults-adopted-in-japan>

The New York Times (2009). *Adult Adoption a High-Stakes Means to an Inheritance*. Posjećeno 26.10.2019. na mrežnoj stranici The New York Timesa: <https://www.nytimes.com/2009/05/21/your-money/estate-planning/21ADOPT.html>

Tsang, C. R. (2005). Marriage, Adoption, and Honganji. *Japanese Journal of Religious Studies*, 32 (1), 53-83.

Wiadopt (2017). *Adoption Has No Age Limits: Adult Adoptions*. Posjećeno 12.05.2020. na mrežnoj stranici: <https://wiadopt.org/cms/assets/uploads/2017/10/adultadoption.pdf>

---

¹⁸ Čit. [joši no sozokuken].

¹⁹ Čit. [„joši seido kaisei ni kansuru čukan šian“ ni cuite].

Yuhikaku (2012). *法律用語辞典*²⁰ [Rječnik pravnih pojmova]. Tokyo: Yuhikaku.

Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola. *Narodne novine*, br. 92/2014.

Yoshimura Administrative Scrivener Office (2023) 吉村行政書士事務所²¹ [Ured javnog bilježnika Yoshimure] (2019). *同性カップルの養子縁組についてのメリット・デメリット*²² [Prednosti i nedostaci posvojenja istospolnih partnera]. Posjećeno 23.01.2023. na mrežnoj stranici 吉村行政書士事務所 [Ured javnog bilježnika Yoshimure]: <https://www.gyosyo.jp/dousei-couple/youshi-engumi>

*普通養子縁組と特別養子縁組について*²³ [O općem i posebnom obliku posvojenja]. Tokyo: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi.

*民法*²⁴ [Građanski zakonik]. Yuhikaku, br. 2/2019.

*相続税相談広場*²⁵ [Otvoreni prostor za savjetovanje o porezu na nasljedstvo] (2018). *養子縁組による相続対策のメリットとデメリット*²⁶ [Prednosti i nedostaci protumjera nasljeđivanja putem posvojenja]. Posjećeno 23.10.2019. na mrežnoj stranici 相続税相談広場 [Otvoreni prostor za savjetovanje o porezu na nasljedstvo]: <https://souzokuzeihiroba.com/tax-saving/legacytax1263>

*税理士法人フォーエイト*²⁷ [Korporacija poreznih računovođa Foureight] (2019). *養子縁組は相続税対策になる？ 養子で法定相続人を増やして節税に*²⁸ [Može li posvojenje biti protumjera porezu na nasljedstvo? Posvojenje više zakonskih nasljednika radi smanjenja poreza]. Posjećeno 11.10.2019. na mrežnoj stranici: 税理士法人フォーエイト [Korporacija poreznih računovođa Foureight]: <https://www.souzoku48.com/column/1568/>

*里親及び特別養子縁組の現状について*²⁹ [O sadašnjem stanju udomiteljstva i posebnog posvojenja]. Tokyo: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi.

*養子縁組の国際比較 (概要)*³⁰ [Međunarodna usporedba posvojenja (pregled)]. Tokyo: Ministarstvo pravde.

---

²⁰ Čit. [horicu jogo džiten].

²¹ Čit. [jošimura giose šoši džimušo].

²² Čit. [dosei kappuru no jošiangumi ni cuite no merito / demeritto].

²³ Čit. [fucu jošiangumi to tokubecu jošiangumi ni cuite].

²⁴ Čit. [minpo].

²⁵ Čit. [sozokuzei sodan hiroba].

²⁶ Čit. [jošiangumi ni joru sozokuzei no merito to demeritto].

²⁷ Čit. [zeiriši hojin foeito].

²⁸ Čit. [jošiangumi va sozokuzeitaisaku ni naru? Joši de hoteisozokunin vo fujašte secujaku ni].

²⁹ Čit. [satooja ojobi tokubecu jošiangumi no gendžo ni cuite].

³⁰ Čit. [jošiangumi no kokusai hikaku (gaijo)].

HOW IS IT ORGANIZED AND WHAT ARE THE MOTIVES FOR ESTABLISHING THE INSTITUTE FOR ADULT ADOPTION TODAY? - EXAMPLES OF SOME COUNTRIES THAT ENABLE IT

Abstract

Adoption differs from society to society in its procedures and legal effects. Thus, in some countries, in addition to the adoption of minors, there is also a form of adoption of adults. Social changes throughout history have greatly influenced the development of adoption institutes. This is why there has been a deviation and change from the adoption of mostly adults in the past to the care and protection of children today. However, we still find the institution of adult adoption in the modern legislation of certain countries, for example Japan, Canada and the United States of America. Although it creates a parent-child relationship, its legal effects differ from society to society. This paper provides a brief overview of the history of the Adult Adoption Institute, as well as examples of how it is organized in certain countries and what its purpose is today. That is, what are the possible motives for the adoption of adults, as well as possible ways of abusing the institute itself.

Key words: *adoption, adults, legal arrangement, motives*

Prikaz slikovnice:

DAN KAD JE SUNCE BILO SJAJNIJE - KNJIGA O POSVOJENJU ZA MALE I VELIKE

Autorice slikovnice:

Vlasta Grgec-Petroci

i Mirjana Marčetić-Kapetanović

Udruga „Na drugi način“, 2022, Zagreb

*„Slikovnica je nevidljiva staza koja
ulazi u podsvijest čarolijom
ilustracije i teksta“³¹*

Brojni autori ukazuju na važnost slikovnice u životu djeteta ističući kako je slikovnica prva i najvažnija djetetova knjiga, djetetov prozor u svijet koja ima istovremeno zabavnu, odgojnu i obrazovnu ulogu. Temeljem spoznaja iz recentne literature slikovnica djetetu pomaže da bolje razumije sebe i svijet koji ga okružuje, otvara brojne teme za razgovor, pruža odgovore na mnoga pitanja i pomaže u svladavanju poteškoća s kojima se djeca susreću tijekom odrastanja, izaziva emocije, bogati rječnik i potiče na stvaralaštvo. Kroz igru sa slikovnicom dijete uči, potiče radoznalost, razvija maštu. Mnogi autori slažu se kako je slikovnica djetetovo prvo umjetničko, „likovno-literarno djelo“ s kojim se dijete susreće u ranoj dobi i doživljava svim osjetilima. Čitajući slikovnicu, dijete će ostvariti jedan od svojih prvih doticaja s umjetnošću. Čitanjem slikovnica ostvaruje se pozitivno obiteljsko ozračje, jača se povezaniji i bliskiji odnos roditelja i djeteta, zadovoljava se potreba djeteta za ljubavi, pažnjom i prihvaćanjem što se odražava i na kasniji razvoj i odrastanje djeteta.

³¹ Lanča, B. i Jurčić-Bakarić, D. (2022) Slikovnica potiče stvaralaštvo. U Verdonik, M. (ur.) Mjesto i uloga slikovnice u odgoju i obrazovanju danas i sutra. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet

Može se reći da sve navedene vrijednosti slikovnice sadrži i slikovnica *Dan kad je sunce postalo sjajnije- knjiga o posvojenju za male i velike*. Objavljena je u izdanju Udruge „Na drugi način“, uz financijsku potporu Ministarstva rada, mirovinskoga osiguranja, obitelji i socijalne politike u okviru trogodišnjeg projekta Roditeljstvo na drugi način - podrška posvojiteljskim obiteljima. Knjiga o posvojenju za male i velike tiskana je 2022. godine u 200 primjeraka, te je obima 35 stranica. Urednica slikovnice je Sunčica Vidulić Vulelija, prof., a recenziju potpisuje prof. dr.sc. Vladimira Velički.

Slikovnica nije nastala stihijski, već je plod dugogodišnjeg rada i promišljanja. Jednostavna priča na kojoj se temelji ova slikovnica osmišljena je davne 2012. godine tijekom provođenja programa pripreme za posvojenje „Roditelji na drugi način“ kao pomoć budućim posvojiteljima i roditeljima posvojene djece u razgovoru o posvojenju te da doprinese senzibiliziranju djece i mladih koji nisu posvojeni za temu posvojenja. Namijenjena je djeci rane dobi i njihovim roditeljima, posvojiteljima, braći i sestrama, bakama, djedovima, ujacima, budućim posvojiteljima, odgajateljima, učiteljima, socijalnim radnicima, psiholozima i svima koje zanima ova tema.

Ova je slikovnica ili, kako su ju autorice nazvale knjiga za male i velike, zamišljena tako da se njezin sadržaj uvijek može nadopunjavati i kreirati zajedno s djetetom. Knjiga je podijeljena u 5 dijelova. U prvom, umjetničkom dijelu knjige *Dan kad je sunce bilo sjajnije*, namijenjenom zajedničkom čitanju roditelja i djece, autorice i ilustratorica pričaju priču o posvojenju putem riječi i slika. Djetetu se pruža mogućnost da se na zabavan način, zajedno s roditeljima, aktivno suoči sa svojom pričom te je pokušaj razumjeti i prihvatiti. U drugom dijelu autorice iznose stručne i sažete upute kako čitati i pričati ovu priču, koje daju sigurnost roditeljima i potiču na kreativni rad. U trećem dijelu autorice se obraćaju roditeljima te iznose upute kako i kada je najbolje započeti razgovarati o posvojenju, donose kratke smjernice za razgovor te odgovore na pitanja koja djeca mogu postaviti vezano uz posvojenje. U četvrtom dijelu, u pogovoru, autorice ističu važnost kontinuiranog razgovora o posvojenju, prihvaćanja djetetovih osjećaja vezano uz činjenicu posvojenja, upozoravaju kako se osjećaji djeteta ne smiju umanjivati te ne uljepšavaju čin posvojenja, već upozoravaju i na iskustvo gubitka: „*Iako nam se posvojenje čini iskustvom u kojem osjećamo da sunce sja u nama, postoje i elementi tuge u posvojenju. Roditelji koji to prihvate od početka daju djeci prekrasan dar – dozvolu da izraze svoje osjećaje u sigurnom i zaštićujućem okruženju.*“ Slikovnica/knjiga završava dijelom u kojem se iznose bilješke o autoricama i ilustratorici.

Dan kad je sunce bilo sjajnije - knjiga za male i velike je interaktivna i personalizirana

knjiga za djecu i odrasle. Bez obzira čita li se naglas ili pripovijeda priča, slikovnicu se može vrlo lako nadopunjavati detaljima iz djetetove prošlosti i sadašnjosti, može se poosobiti na način da se ime navedeno u slikovnici nadomjesti imenom djeteta kojemu se slikovnica čita. Priča se može dopuniti poticajima i detaljima koje će dijete sigurno prepoznati (imena roditelja posvojitelja, baka, djedova, drugih rođaka, kućnih ljubimaca, opis djeteta). Izrazi djevojčica ili dječak mogu se koristiti ovisno o spolu djeteta kojem se slikovnica čita. Svako dijete koje sluša ovu priču postaje aktivni sudionik zbivanja, glavni lik, junak prema kojemu se slikovnica oblikuje.

Kao što je već rečeno, slikovnica predstavlja umjetničko djelo koje priča priču putem riječi i slika. Mnogi autori ističu važnost ilustracije u slikovnici te se u literaturi navodi kako postoje slikovnice bez riječi ili s vrlo malo riječi, ali nema slikovnica bez slika.

Slikovnicu *Dan kad je sunce bilo najsjajnije* **oslikala je mlada umjetnica Uma Huseinović**, koja djeluje pod pseudonimom Terra Badaj. Ilustracije mlade umjetnice sadržavaju harmoniju i ritam boja te svojim bogatim i maštovitim likovnim sadržajem dijete vode kroz radnju i omogućuju mu vizualno istraživanje detalja i skrivenih poruka. U ovoj slikovnici ilustracija i tekst prate se i nadopunjuju jedna drugu. Stalnim dijalogom teksta i ilustracija stvara se bogat osjetilni sustav koji uvlači dijete u novi svijet. U slikovnici postoje mjesta gdje će dijete moći obojiti slike i popuniti praznine u svojoj osobnoj slikovnici prema svojoj osobnoj priči. Nedovršene ilustracije omogućit će djetetu da samo stvara sliku o sadržaju i likovima koji se nalaze u slikovnici. Slikovnica se može obogatiti djetetovim riječima, izjavama, crtežima i fotografijama. Koristeći ovu slikovnicu roditelji i drugi odrasli moći će djetetu pomoći da bolje razumije svoju priču te zajedno s djetetom stvarati njegovu/njihovu jedinstvenu priču o posvojenju. Ova slikovnica djetetu omogućava da čuje priču te da je istovremeno iskusi i bude svjedokom radnje.

U drugom i trećem dijelu autorice, magistra socijalnog rada i profesorica psihologije, daju upute kako čitati ovu priču odnosno odgovore na pitanje kako i kada je najbolje započeti razgovarati o posvojenju. Mnogi autori naglašavaju važnost čitanja slikovnica od najranije dobi jer se na taj način razvija dječja mašta, upoznaje se s materinim jezikom, dikcijom i riječima, ali i stvara mogućnost otvaranja brojnih tema za razgovor, pružanja odgovora na mnoga pitanja s kojima se djeca susreću tijekom odrastanja. Čak i ako dijete najmlađe dobi ne razumije tekst i ne zna čitati ili ne može odgovarati, dijete opaža ilustracije i intonaciju, može slušati zvuk poznatih glasova, može osjetiti način na koji se govori i osjetiti mir i sigurnost. Prenosjenje djetetu njegove priče o posvojenju u najranijoj dobi može pomoći posvojiteljima da se

bolje upoznaju s jezikom posvojenja i djetetovom pričom o posvojenju.

Autorice naglašavaju kako je ovu je priču potrebno djetetu čitati ili pričati tijekom dužeg vremena te od trenutka kad dijete dođe u obitelj. Mala djeca vole slušati priču o tome kako su ih roditelji prvi put ugledali u domu ili udomiteljskoj obitelji. Posvojena djeca će biti uzbuđena pričom o posvojenju, kao što su druga djeca uzbuđena pričom o rođenju. Roditelji mogu podijeliti s djetetom uzbuđenje oko prvog susreta i svih događanja oko dolaska u obitelj. Važno je opisati i što se događalo u životu djeteta prije dolaska u obitelj.

Svatko od nas ima svoju životnu priču. Ona nastaje i oblikuje se i prije našeg rođenja, a onda je – poslije rođenja – i sami pomažemo oblikovati. Autorice kroz ovu knjigu pokazuju jedan od načina stvaranja životne priče. A uz pomoć ove slikovite priče roditelji/posvojitelji sa svojom djecom mogu ispričati svoju i njihovu vlastitu priču, oblikovati je s obzirom na dob djeteta na potpuno svoj način. Ova je slikovnica okvir koji će svakome po potrebi davati poticaje za razgovor s djetetom, a tako je zgodno sastavljena da zapravo može rasti zajedno s djetetom i posvojiteljskom obitelji.

Zaključno, izdvojili bismo mišljenje recenzentice prof. dr.sc. Vladimire Velički: „Na prvi pogled, čim ju uzmemo u ruke, vidimo da slikovnica odiše vedrinom. Pisana je vještim stilom, radnja teče bez zastajkivanja. Vrlo jasne i dobre smjernice za razgovor o posvojenju te navođenje eventualnih pitanja koja bi dijete moglo postaviti upućuju da su autorice vrsne stručnjakinje u svom području, što ni u jednom trenu ne umanjuje literarnu vrijednost slikovnice same.“ Dodajmo da je vrijednost ove slikovnice upravo u tome što je uspjela povezati i uskladiti umjetničke i pedagoške vrijednosti pomažući posvojenom djetetu da bolje razumije sebe i svijet oko sebe te na taj način pozitivno utjecati na rast i razvoj djeteta rane dobi. Sinteza umjetničkog i teorijskog čine ovu knjigu nezaobilaznom literaturom o posvojenju za djecu i odrasle, bez obzira na iskustvo posvojenja.

Iako su autorice knjigu namijenile širokom krugu čitatelja: djeci predškolske dobi (bez obzira imaju li iskustvo posvojenja ili odrastaju u biološkoj obitelji), i njihovim roditeljima, braći i sestrama, bakama, djedovima, ujacima, budućim posvojiteljima, stručnjacima različitih profila i svima koje zanima ova tema, ovu bih knjigu preporučila svima koji se u svom radu susreću s posvojiteljskim obiteljima. **Autorice su napisale kratak vodič za razgovor o posvojenju s malim djetetom namijenjen roditeljima posvojene djece, stručnjacima koji se u svom radu susreću s posvojiteljskim obiteljima, ali i svima koji djeci žele pokazati kako postoje različite obitelji.**

Opravdano je očekivati da će ova slikovnica biti korisna i stručnjacima koji su se opredijelili za vrlo složen i odgovoran rad u području odgoja, obrazovanja i zaštite djece i obitelji kao i praktičarima koji se bave zaštitom djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Tu prvenstveno mislim na odgajatelje, učitelje i pedagoge, ali i socijalne radnike, psihologe i ostale stručnjake u sustavu socijalne skrbi.

S obzirom na mali broj tiskanih primjeraka te na pozitivne povratne informacije o vrlo dobrom prihvaćanju slikovnice od strane djece i roditelja te stručnjaka koji slikovnicu koriste u svom svakodnevnom radu, ne čudi želja autorica i potreba javnosti da se tiskaju nova, dodatna izdanja.

Priredila: Vlasta Grgec-Petroci

AKTUALNI IZAZOVI I NOVI ISKORACI U PROCESU POSVOJENJA

IZ RECENZIJA:

Zbornik radova jedna je u nizu publikacija koje su nastale sustavnim i predanim radom članova udruge „Na drugi način“ u suradnji s akademskom zajednicom. Radove koji su objavljeni u ovom zborniku pisale su vrhunske stručnjakinje, svaka iz svojeg područja, a dodatna je vrijednost što su obogaćeni i istraživanjima, pa se ne zadržavaju na akademskoj razini, već uvidom u praksu omogućavaju cjelovitiji uvid u otvorene probleme. Čitatelji koji uzmu ovu knjigu u ruke neće saznati samo o nekim dvojbama u posvojenju, o kojima se ne govori često (primjerice, posvojenje koje se nastavlja na udomiteljstvo, otvoreno posvojenje, uloga duhovnosti koja je često proskribirana u javnom prostoru), već i o načinu kako se odnositi s izazovima koje posvojenje pruža. Prilog dodatnom osnaženju posvojitelja je objašnjenje koncepta obiteljske otpornosti koji pomaže budućim posvojiteljima nošenje s izazovima prilikom osnivanja obitelji. Dodatna je vrijednost što radovi potiču na promišljanja koja mogu dovesti do promjena u obiteljsko pravnom sustavu na način da se otvori dijalog o tome kako se na najbolji način može zaštititi prava i interese svakog konkretnog djeteta koje traži svoju (posvojiteljsku) obitelj. A da je najvažnija osoba u posvojenju dijete potvrđuje i prostor izdvojen za slikovnicu namijenjenu djeci, ali i onima kojima su djetetu pružili obitelj. Zbog svega navedenog preporučam objavljivanje ove vrijedne publikacije koja će obogatiti akademsku literaturu i pomoći djeci, budućim posvojiteljima, i cijelim posvojiteljskim obiteljima.

*Prof. dr. sc. Aleksandra Korać Graovac,
Katedra za obiteljsko pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu*

Zbornik radova pod naslovom „Aktualni izazovi i novi iskoraci u procesu posvojenja“ urednice Maje Laklije daje značajan znanstveni i stručni doprinos temi posvojenja. Ovaj zbornik rezultat je rada različitih autora: znanstvenika, stručnjaka i studenata koji rade na unapređenju instituta posvojenja kako bi se dogodile promjene i u samoj praksi te pronašla nova i kvalitetnija rješenja u podršci posvojiteljima i posvojenicima. Ciljana skupina kojoj je zbornik namijenjen su stručnjaci iz područja socijalnog rada, studenti socijalnog rada i politike, psihologije, pedagogije i drugih srodnih disciplina. Napisani tekstovi svima njima mogu biti važan izvor informacija u predmetima koji se tiču obiteljskih odnosa i roditeljstva. Osim toga, zbornik može biti značajan izvor informacija i roditeljima koji se odlučuju na posvojenje. Prikaz različitih tema obrađenih kroz rezultate suvremenih istraživanja doprinose razumijevanju problematike posvojenja te otvaraju nova područja istraživanja. Na hrvatskom jeziku nema puno knjiga koje se bave ovom problematikom tako da ovaj zbornik izlazi u vrijeme kada se dosadašnja viđenja trebaju nadopunjavati i proširivati suvremenijim pristupima. To znači da je nužno konstantno pratiti i istraživati kompleksnost instituta posvojenja kao i različite čimbenike koji utječu na izazove u radu stručnjaka i izazove s kojima se susreću posvojitelji i posvojenici. Posebno valja istaknuti kako izbor obrađenih tema i usmjerenost na nove spoznaje dobivenih iz rezultata provedenih istraživanja u Hrvatskoj, značajno doprinose postojećim spoznajama, ali ujedno predstavljaju poticaj za raspravu o mogućim problemima. Poseban doprinos zbornika je u tome što predstavlja vrijedan izvor recentnih i suvremenih znanstvenih istraživanja i teorija iz ovog područja.

*Prof. dr. sc. Rozana Petani,
Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju*

ISBN 978-953-58941-7-9

NA DRUGI NAČIN

Udruge za pružanje psihosocijalne i pedagoške pomoći djeci, mladima i obiteljima

